

2021/1. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajti Szervezet

szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2021/1. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * 2021. 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

LEHOCZKI ÁGNES

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. PALLO JÓZSEF

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA

KELLNER GERGELY

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác

www.dunamix.hu

Felelős vezető:

SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

DR. BOLYKY ORSOLYA PHD tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

FORGÁCS JUDIT bv. alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

KELLNER GERGELY bv. százados, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Kommunikációs Főosztály

RUTKAI KATA bv. százados, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

DR. SÁRIK ESZTER PHD tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

SOMORJAI ÁDÁM OSB, PHD a vallástudományok kandidátusa, pannonhalmi bencés, emeritus vatikáni levéltáros

DR. SZABÓ JUDIT PHD tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF főosztályvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

PROF. EM. DR. VÓKÓ GYÖRGY DSC az MTA Doktora, igazgató, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet, professor emeritus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar

Borítófotó: Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudománysszakok (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

NEKROLÓG

- VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF:
Búcsúzunk Prof. em. Dr. Vókó György büntetőjogásztól 5

A „JÖVŐFORMÁLÓ TUDOMÁNY” CÍMŰ KONFERENCIA ELŐADÁSAI

- BOLYKY ORSOLYA – SÁRIK ESZTER:
Visszaesés vagy talpon maradás?
Falling or stilling? 9
- SZABÓ JUDIT:
A személyiségzavar, különösen a pszichopátia hatása
a büntetőjogi felelősségre 25
*The effect of personality disorder on criminal responsibility,
with special regard to psychopathy*
- VÓKÓ GYÖRGY:
A jövőt védő magyar intézményes háttérű kriminológiai
tudományos kutatások emlékezete 43

TANULMÁNYOK

- FORGÁCS JUDIT:
Kapcsolattartás járvány idején 51
Contact and communication during epidemic
- KELLNER GERGELY:
A büntetés-végrehajtás kommunikációjának új irányai 71
*New directions in the communication strategies
of the Hungarian Prison Service*
- SOMORJAI ÁDÁM:
Szent Adorján vértanú (278-306) tiszteletének jelentősége 101
The significance of the cult of the Martyr Saint Hadrianus (278-306)

RÖVIDEN

- RUTKAI KATA:
Ismét elnyerte „Az Év Honlapja” díjat a büntetés-végrehajtás 110

BÚCSÚZUNK PROF. EM. DR. VÓKÓ GYÖRGY BÜNTETŐJOGÁSZTÓL

Megrendülten, fájdalommal teli szívvel búcsúzunk Prof. em. Dr. Vókó György büntetőjogásztól, a Magyar Tudományos Akadémia doktorától, a Magyar Börtönügyi Társaság alapító és elnökségi tagjától, az Etikai Bizottság elnökétől, a Börtönügyi Szemle Szerkesztőbizottságának tagjától, aki 2021. április 4-én hunyt el.

Professzor úr a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanult. Szakmai, jogalkalmazói pályája során több szakterületet megismerve döntött az ügyészi munka mellett. 1991-ben „*A büntetés-végrehajtás törvényességének és hatékonyságának tényezői*” című disszertációjának megvédésével elnyerte az MTA állam- és jogtudományok kandidátusa címet.

Szakmai tapasztalatait hazai és nemzetközi konferenciákon osztotta meg a büntetés-végrehajtási joggal foglalkozó oktatókkal és kutatókkal, rendszeresen publikált a Belügyi Szemle, a Börtönügyi Szemle és az Ügyészségi Értesítő kiadványokban. Oktatói pályáját az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán a hallgatókkal, doktoranduszokkal való foglalkozás határozta meg.

Professzor úr aktív részese és alakítója volt számos tudományos szervezet alapítójaként vagy tagjaként a magyarországi és a nemzetközi szakmai közéletnek. Szakmai elköteleződését, aktivitását olyan szervezetek alapítójaként vagy tagjaként is kifejtette, mint az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság Büntetés-végrehajtási Jogi Albizottság, a Magyar Börtönügyi Társaság és az MTA Magyar Akkreditációs Bizottsága.

Tudományos pályájának és szakmai tevékenységének elismeréseként 2012-ben elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia jog- és államtudományok doktora címet, értekezése a „*Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*” címet viselte.

Értekezésében felhívja a figyelmet arra, hogy a szankció-végrehajtás szervesen hozzátartozik, érdemi részét képezi a büntető felelősségre vonás folyamatának. Véleménye szerint szükséges a büntetés-végrehajtási jog jogágazati jellegének általános elismerése, annak oktatása valamennyi jogi karon, egyben felhívja a figyelmet a büntetés-végrehajtási jog interdiszciplináris vonatkozásaira, hiszen a jogalkalmazáshoz a kriminálpedagógiai, kriminálpszichológiai, börtönpszichológiai, kriminálszociológiai ismeretek is szükségesek.

Professzor úr a büntetés-végrehajtási jog önállóságának és fejlesztésének megkerülhetetlenségére számos alkalommal hívta fel a figyelmet, javaslatait, észrevételeit zsinórmértékként alkalmazták a kodifikáció és a modernizáció elkötelezett hívei.

Prof. em. Dr. Vókó György több száz tudományos értékkel bíró publikáció szerzőjeként, valamint a magyar és a nemzetközi büntetés-végrehajtási jog elismert kutatójaként 2012-től az Országos Kriminológiai Intézet igazgatói feladatait látta el.

Szakmai és tudományos munkáját többek között Kozma Sándor díjjal, Finkey Ferenc díjjal, a Magyar Köztársasági Érdemjel Tiszti Keresztjével és Magyarország Belügyminisztere által adományozott Szent Adorján érdemjellel ismerték el.

A büntetés-végrehajtási szervezet és a Börtönügyi Szemle tisztelettel hajt fejet Prof. em. Dr. Vókó György előtt, emlékét megőrizzük.

Várkonyi Zsolt Kristóf
Főszerkesztő

Az Országos Kriminológiai Intézet olvasóterme

Fotó: Bv. fotó

GÖDÖNY JÓZSEF
OLVASÓTEREM

PUSZTAI TEREM

VISSZAESÉS VAGY TALPON MARADÁS?

Falling or stilling?

Jelen tanulmány egy három éven át tartó kutatásról ad röviden számot. Vizsgálatunk alapja a többszörös visszaeső bűnelkövetők életútjának megismerését célozta, amelynek során megerősítést nyert az a kriminológiában régóta elfogadott tétel, ami szerint az életútban halmozottan megjelenő rizikófaktorok erősen predesztinálják a kriminális karriert. A vizsgálat második periódusában olyan emberek életútját vizsgáltuk, akik hasonlóan hátrányos körülmények között nőttek fel, de mégis távol maradtak a deviáns életviteltől és sikeresen alkalmazkodtak a társadalmi elvárásokhoz. Őket a pszichológia rezilienseknek, a jelenséget pedig rezilienciának nevezi. Arra kerestük a választ, hogy milyen tényezők játszhatalnak szerepet ezekben a „sikertörténetekben”. Mennyiben függ a társadalom-konform boldogulás az egyénben rejlő, illetve a környezeti faktoroktól?

Kulcsszavak: többszörös visszaesők, reziliencia, Maslow-féle szükségletpiramis, hiányok, intra- és interperszonális tényezők

The present article gives a brief account of a three-year research. The basis of our research was to learn about the life paths of multiple recidivist offenders. The theory, which has long been accepted in criminology, that risk factors accumulating in the life course strongly predestine a criminal career, has been confirmed. In the second period of the study, we examined the life-paths of people who grew up in similarly disadvantaged circumstances but still stayed away from deviant lifestyles and successfully adapted to societal expectations. Psychology calls them resilient, and the phenomenon is called resilience. We were looking for the answer to what factors might play a role in these “success stories”. To what extent does social-conform well-being depend on individual and environmental factors?

Keywords: multiple relapses, resilience, Maslow’s pyramid of needs, deficits, intra- and interpersonal factors

Bevezetés

A kutatás első – 2017-es¹ és 2018-as – szakaszában 30 többszörös visszaeső, felnőtt korú² férfival készítettünk személyes interjút, akik jogerős büntetésüket a Budapesti Fegyház és Börtönben töltötték. Az interjúk egyenként 1-1,5 órás időtartamban zajlottak, a beszélgetéshez a BvOP-val folytatott engedélyezési eljárás eredményeképpen véglegesített, félig-strukturált kérdőívet használtuk.³

A beszélgetésekből az tűnt ki, hogy a bűncselekmények sorozatos megvalósítása az elítéltek életének szerves részét képezte. A többszörös visszaesők életüket koherensen, általában valamely – számukra elfogadható – értelmezési keretbe foglalva mesélték el (ami bizonyos tekintetben pszichológiailag átdolgozott „számvetés” és „számadás” volt), azonban úgy tűnt, hogy a többszörös visszaesők életében a deviancia és a bűnelkövetés ugyanolyan természetességgel és evidenciaként jelent meg, mint amilyen evidencia egy középosztálybeli ember számára a tanulás és a munkavégzés. Azok az elítéltek, akiknek a családjában nem volt jellemző a kriminalitás, saját magukra mint a „család feketebárányára” tekintettek. A kérdés viszont így még inkább adódott: mi lehet a közös vonás ezekben az elítéltekben? Miért válik valaki számára magától értetődővé a bűnelkövetés, a deviáns magatartásformák (főként az alkohol- és drogfogyasztás) gyakorlása, és a társadalom alapvető normáival való tartós szembeszegülés?

Az interjúkból vegyes kép bontakozott ki a többszörös visszaesők életútját illetően, azonban néhány közös sajátosság – az eltérő életesemények ellenére – megjelent: ez pedig a több szempontból elszenvedett hiány volt, aminek a minőségében és mélységében viszont érdemi differenciák mutatkoztak.

Az eltérések ellenére azonban az eredmények értelmezhetők voltak Abraham Maslow szükségletpiramisában, minthogy ezek a hiányok jól körülírható, hierarchikus rendszert alkottak. Maslow elméletének⁴ értelmében az embereket szükségleteik kielégítése készíti a cselekvésre, amely szükségletek hierarchikus rendbe állíthatóak. Ez az

1 A 2017. évi kutatás részeredményeit lásd részletesebben: Bolyky O., Sárík E. (2018) p. 5-24.

2 Az életkor tekintetében, eredeti választásunk a 20-30 éves bűnelkövetőkre esett, mivel a kriminológiai vizsgálatok alapján a legnagyobb bűnelkövetői aktivitást a fiatal felnőttek – elsősorban férfiak – mutatják. A próbavizsgálat eredményeiből azonban az látható volt, hogy a mintába kerülő elkövetők életkori meghatározása túlzottan háttérbe szorította volna a kiválasztás egyéb szempontjait és nem biztos, hogy a tervezett létszámhoz elegendő elítélt állt volna rendelkezésre.

3 Kutatásunk elvégzéséhez személyes interjúk felvételét alkalmaztuk, majd az interjúk tartalmi, kvalitatív elemzésére került sor. A félig strukturált interjúhoz használt kérdőív több olyan kérdéskört tartalmazott, amely az eddigi, magyarországi kriminológiai kutatásoknak nem képezte részét (legalábbis nem ilyen részletességgel). Ezek a problémakörök a terhelt életének, családjában és iskolájában betöltött szerepének, illetve személyiségének, a bűnelkövetéssel kapcsolatos attitűdjének részletesebb megismerésén túl lehetőséget biztosítottak az elítélt társadalmi és csoportbeli szerepének kijelölésére, illetőleg a fogvatartott vallásosságának interpretálására is.

4 Maslow, A. (1954) p. 35-58.

alá-fölérendeltség azonban nem tekinthető rugalmatlan rendszernek. Maslow teóriájának lényege az, hogy amíg az ún. alacsonyabb rendű, primér igények nem nyernek kielégülést, addig az egyén szükségszerűen (és szinte kizárólag) az adott szükséglet/vágy⁵ kielégítésére törekszik, egyéb vágyai, motivációs késztetései pedig háttérbe szorulnak, minthogy azok érdektelenek a személyiség működése (alkalmasint az egyén túlélése) szempontjából.

A szükségletek⁶ két nagyobb, átfogó csoportot alkotnak: az ún. hiány alapú, „D” (Deficit) szükségletek és az ún. növekedés alapú „B” (Being) szükségletek kategóriáit. A hiány alapú, „D” szükségletek közé tartoznak a fiziológiai szükségletek (éhség, szomjúság, szexualitás), a biztonsági szükségletek (fizikai védettség, kiszámíthatóság), a szeretet és a valahová tartozás szüksége (gyengédség, viszonzott szeretetkapcsolat), valamint az elismerés/megbecsülés szüksége (önbecsülés, mások általi elismerés, hírnév, becs-vágy). Növekedés alapú, „B” szükségleteknek tartotta a „képzeletbeli piramis” három felső szintjén elhelyezkedő igényeket, úgy, mint a kognitív szükségleteket (tudni, érteni, megismerni az igazságot), az esztétikai szükségleteket (szimmetria, rend, szépség), az önmegvalósítás szükségletét⁷ (elérni a bennünk rejlő lehetőségeket) és, ha még ezeket is túllépjük, az ún. ön-transzcendenciát (saját magunk meghaladása, mások segítése az önmegvalósításban).⁸ A szerző felfogása szerint, ha az ún. hiányalapú szükségletek nem elégülnek ki, az feszültséget, szorongást eredményez. Az ún. növekedés alapú szükségletek (amiket akár spirituális vagy egzisztenciális szükségleteknek is nevezhet-nénk) soha nem elégíthetők ki teljes mértékben, funkciójuk azonban nem is ebben, hanem a személyiség vertikális épülésében, fejlődésében érhető tetten. Ráadásul minél magasabb rendű a szükséglet, annál inkább halasztható az igény kielégítése, és annál könnyebb permanensen elnyomni.

A fogvatartottak körében azonban – természetszerűen – nem a széles hatósugarú, nagy „felhajtóerejű” szükségletek hiánya okozott problémát, hanem a „D” szükségletek teljes vagy részleges hiánya. A legtöbb deficit azoknak az elítélteknek az életében jelent meg, akik gyermekkoruk jelentős részét gyermekotthonokban töltötték. Körükben előfordult az is, hogy a legelemibb fiziológiai és biológiai igények sem nyertek kielégülést: vagyis az elítelt gyermekkorában állandó elszenvedője volt az éhségnek, a hidegnek és

5 Maslow a munkájában gyakran a desire, vagyis vágy kifejezést használja, nem pedig a need (szükséglet) szót. Maslow, A. (1954) uo.

6 Ez első sorban Maslow, A. (2003) munkájában bontakozik ki.

7 Az önmegvalósítás kifejezés problematikus voltát maga Maslow is felismerte, s megfogalmazta a feltett érzett „bánatát”, hogy a fogalmat nemhogy az átlagemberek körében, de a szakmán belül sem sikerült annak eredeti jelentésében elfogadtatni. „Az ön szótag az önmegvalósításban a jelek szerint rossz irányba indítja el az emberek gondolatait, és új megfogalmazásaim, tapasztalati leírásaim gyakran tehetetlennek bizonyulnak amellet a nyelvi szokás mellett, hogy hajlamosak vagyunk az „ön”-t az „önzóséggel” és a pusztá autonómiával azonosítani.” Maslow, A. (2003) p. 50.

8 Az egyes szükségletek azonban a fenti besorolásnál is tovább kategorizálhatók; Tamás Katalin: Hol tévedett Maslow?

a szegényes ruházatnak is. A többszörös visszaeső elítéltek legnagyobb hányada sem fizikailag, sem emocionálisan nem tapasztalta meg a biztonság és a védetség érzését: a családmodellek zűrzavarosak, konfliktusosak, a családtagok igen sok esetben deviánsak voltak, vagy elhanyagolták gyermekeiket. Alátámasztva a korábbi nemzetközi és hazai kriminológiai kutatások eredményeit, az elítéltek legtöbbszörének az életéből hiányzott az apa, amelynek az oka azonban nem a válásokban keresendő, hanem az apa halálában vagy abban, hogy hosszabb időt töltött börtönben. A másik tipikusan és definiáltan jelenlévő hiányosság az volt, hogy még a rendezettnek tekinthető családokban sem sikerült az egyébként átlagos/jó kognitív képességekkel rendelkező megkérdezettek tanulás iránti motivációját felkelteni. Közös pontként volt tételezhető az elítéltek drogfogyasztása, illetőleg az erőszakos elkövetők alkoholos befolyásoltsága a bűncselekmények elkövetésekor.

A kutatás folytatásában (2019) a vizsgálati kérdést „megfordítottuk”, és azt vettük nagytitkos alá, hogy milyen tulajdonságokkal/képességekkel rendelkeznek azok, akik hasonló hátrányokat, nélkülözést szenvedtek el, azonban depriváltságuk, hátrányos helyzetük ellenére talpon maradtak, vagyis a kriminológia és a pszichológia szakkifejezésével „reziliens” személyek. A korábbi elemzés alapján olyan társadalom-konform életet élő felnőttek életútjának bemutatására törekedtünk, akik teljes gyermekkorukat vagy annak jelentős részét állami gondozásban (gyermekotthonban) töltötték, azonban – az anyagi és érzelmi támogatottság hiánya, valamint a hospitalizáció, institucionalizáció veszélyei ellenére – „talpon maradtak”, és sikeresen beilleszkedtek a társadalomba.

A maslow-i elmélet gondolat- és fogalomkörét használva, az alapkérdésünk tehát az volt, hogyan és milyen tényezők együttállása révén történhet meg az, hogy a piramis alsó szintjeit átgugorva – a „biztonság”, „a szeretet” és a „valahová tartozás” élményének meg tapasztalása nélkül –, bizonyos emberek számára elsődleges igény né válik „mások elismerése”, egyszersmind vonzóvá válik az ún. középosztálybeli értékrend, illetőleg a legitim keretrendszeren belüli „siker”. Hogyan lehetséges tehát, hogy ezek az emberek nem sodródtak a bűnelkövetés útjára, vagy ha fiatalkorukban mégis, később képesek voltak kiszakadni ebből? Milyen tényezőkre vezethető vissza ez a fajta rugalmasság (reziliencia)?

A reziliencia fogalma

A reziliencia fogalma a természettudományokból ered: az anyag megváltoztatását célzó hatásokat követően annak rugalmasságát, valamint az ellenálló és az egyensúly helyreállításának képességét jelenti. Legáltalánosabb megfogalmazás szerint *„a reziliencia sokkhatás esetén megmutatkozó rugalmas ellenálló képesség, amely biztosítja a funkcionális fennmaradást.”*⁹ A reziliencia kifejezést azonban széles körben használják

9 Szokolszky Á., V. Komlósi A. (2015) p. 12.

a különböző tudományágak: megjelenik az ökológiában, a mérnöki tudományokban is, azonban témánk szempontjából az általános és pszichológiai értelmezése a releváns.

A reziliencia pszichológiai jelenséggént történő értelmezése kapcsán Ann S. Masten meghatározásából indulunk ki: „a reziliencia a sikeres alkalmazkodás folyamata, képessége vagy kimenete a kihívást jelentő vagy fenyegető körülmények ellenére”.¹⁰ Masten a reziliencia képességét általános, mindenben meglévő tulajdonságként fogta fel, ezen belül is az alkalmazkodási folyamat minőségét tartotta a legmeghatározóbbnak. Rutter vitatta ezt az álláspontot, szerinte a reziliencia nem általános, hanem egyenesen kivételes tulajdonság. Szerinte két összetevőt kell vizsgálni a rezilienciával kapcsolatban: a negatív tapasztalatokra adott válaszok minőségét, valamint egy negatív életesemény utáni felépülés folyamatát.¹¹ Rutter a rezilienciát személyiségjellemzőként tartja számon, amely által a személy sikeresen küzd meg az őt körülvevő, a fejlődését hátrányosan befolyásoló környezeti tényezőkkel vagy az őt érő káros hatásokkal. Ezzel szemben Masten és mások (például Anderson, Renner, Danis)¹² nem tekintik személyiségvonásnak a rezilienciát, hanem úgy vélik, hogy az a gyermek és a környezet közötti interakció alapján alakul ki.¹³ Gordon is hasonlóképpen fogalmazott: a reziliencia a viszontagságos körülményekkel szemben megnyilvánuló képesség a boldogulásra, az éretté válásra és a kompetencia növelésére. Ezek a körülmények lehetnek biológiai rendellenességek vagy a környezetből származó akadályozó tényezők. Ahhoz, hogy az egyén boldoguljon, éretté váljon és kompetenciáját növelje, minden erőforrását mozgósítania kell, legyen az biológiai, pszichológiai vagy környezeti.¹⁴

A reziliencia alapvetően a nehéz körülmények közötti jó eredmény elérését, azaz pozitív kimenetelt jelent. Ezt figyelembe véve Kathleen Tusaie és Janyce Dyer a betegápolók vonatkozásában vizsgálta a rezilienciát, olyan munkaterületen, ahol az ott dolgozók stresszel teli környezetben, állandóan változó helyzetekkel kerülnek szembe. Optimális esetben ezeket a helyzeteket dinamikusán és a rugalmasan kell kezelniük. Vizsgálatuk során megállapították, hogy a reziliencia nem statikus, hanem dinamikus jelenség, mely nem feltétlenül egyforma szintű a pszichológiai működés valamennyi szférájában: például a tanulásban magas reziliencia-szintet mutató egyén más területen nem biztos, hogy hasonlóképpen teljesít. Ebből következően a reziliencia globális meghatározása nem feltétlenül helyes.¹⁵

¹⁰ Masten, A. S. (2001) p. 228.

¹¹ Rutter, M. (2007) p. 205-209.

¹² Anderson, K. M., Renner, L. M., Danis, F. S. (2012) p. 1279-99.

¹³ Erdei R. (2015) p. 18.

¹⁴ Gordon, K. A. (1995) p. 239-255.

¹⁵ Tusaie, K., Janyce D. (2004) p. 3-8.

Etwart és munkatársai a kutatásunk szempontjából egyik legnagyobb jelentőségű tényezőt, a szociális-érzelmi kompetenciát hangsúlyozták, ezen belül is a célirányos előrehaladás képességét. Az elmélet megalkotói olyan célok kitűzéséről beszélnek, amelyek az adott személy számára reálisan megvalósíthatóak, és elérésük tovább növeli az egyén kompetenciáját, ezáltal segítve őt a boldogulásban. Az interperszonális képességek területén a támogató kapcsolatok kialakítását emelhetjük ki. Vagyis a reziliens egyének a céljaik eléréséhez szükséges személyekkel való interakcióhoz megfelelő kommunikációs stílussal, nyelvi és érzelmkifejezési készségekkel rendelkeznek. Az interperszonális kapcsolatok során a környezet reakciója szintén befolyásolja az egyén gondolkodását, viselkedését, kompetenciáinak alakulását (szociális hatás).¹⁶

A reziliencia tehát összetett fogalom: egyszerre jelenti a rendszer belső stabilitását és a megváltozott környezeti viszonyokhoz való alkalmazkodási (túlélési és megküzdési) képességét. Számunkra a rezilienciának, a megküzdésnek az a szegmense volt releváns, amely – nagyjában-egészében – egyet jelent a bűnelkövetéstől való távolmaradással, éppen azoknál az embereknél, akiknél nem számolhatunk a család és a környezet pozitív, személyiségfejlődést szilárdító hatásával.

Empirikus vizsgálatunk tanulságai

Az empirikus vizsgálat során tíz fővel készítettünk ún. életút interjút, illetőleg lehetőségünk nyílt további 16 ember életútjának megismerésére a Duna Tv „Mentor” című műsorának segítségével, amelyet személyes beszélgetések követtek. A vizsgálatban szereplők történetének közös sajátossága volt az, hogy életükből hiányzott a stabil „felügyeletet” és a szoros érzelmi kötődést jelentő családi háttér. Ez a hiány alkalmanként teljes volt – vagyis a gyermek úgy nőtt fel, hogy egyáltalán nem ismerte a szüleit –, más esetben „csak” részleges, hiszen – noha csak alkalmi szinten, de – laza kapcsolat azért volt az állami gondozott és a szülők között. Minden érintettre igaz volt azonban, hogy koragyermekkori fejlődéséből szinte minden releváns attribútum hiányzott ahhoz, hogy fejlődéslélektani szempontból egészséges növekedési folyamatról beszélhessünk. A gyermekek számára ismeretlen volt a kötődés, így nem tudott kialakulni az Erikson által definiált stabil identitás sem; az identitás kérdésén túl azonban a gyökértelenség egyéb lélektani deficiteket is indukál(hat).

Ezekből egy – nagyon meghatározó – a pozitív, motiváló családi narratíva hiánya. Marin, Duke és Fivush kutatásai igazolták, hogy az a gyerek, akinek oscilláló (váltakozó) családtörténete¹⁷ van, krízishelyzetben jobban helyt fog állni, mint azok, akiknek az

16 Etwart, C. K., Jorgensen, R. S., Suchday, S., Chen, E., Matthews, K. A. (2002) p. 339-352. Idézi: Erdei R.: i. m. p. 23-24.

17 A családi narratíva alapvetően három iránynt mutathat. Az egyik, amely rózsaszínre színezi a családi történetét: „*nálunk nem volt soha semmi probléma, mindig mindenki békében élt, a családnak min-*

életében homogén módon csak pozitív vagy csak negatív életesemények hozzáférhetők a családi narratívából¹⁸. Ezeknek a gyerekeknek – akik árnyaltabban és valóságosabban látják felmenőiket és hozzátartozóikat – magasabb lesz az önbecsülésük és rugalmasabbá válik a személyiség szerkezetük. Másként fogalmazva, megszületik az intergenerációs én, amelynek értelmében: „*nem egyedül vagyok a világban, hanem van mögöttem egy életmese*”. Az állami gondoskodásban élő gyermekek viszont aligha találkoznak pozitív vagy oszcilláló családi narratívával. A családjukról vagy egyáltalán nem tudnak semmit, vagy téves információik vannak. A családtörténetük leggyakrabban kudarcok sokaságából épül fel – éhezés, szegénység, bűnözés, alkoholfüggőség stb. –, aminek egyenes következménye, hogy az érintett gyermekotthonba került. Mivel a gyermek még azt az interpretációt sem tudhatja magáénak, hogy a „*viharok ellenére legalább a gyermeket, vagyis téged megtartottunk, felneveltünk*”, nagyon nehéz az egészséges(hez közelítő) énképet kialakítani.

Ahhoz, hogy az egyén – a hiányok ellenére és a narratív támpontok nélkül is – érzelmileg és morálisan is „életben maradjon”, sőt, fejlődésnek indulhasson, hatékony interpretációs keretre van szüksége. A talpon maradásban két értelmezési tényező tudott segítséget nyújtani a fiatalok számára: egyrészt egy valóban létező, racionális magyarázat az állami gondoskodásba való bekerülésre (még, ha ez a családi narratíva egésze szempontjából negatívnak is mondható), másrészt az ezt követő elfogadó/belátó hozzáállás. A reziliencia egyik sarokpontjának tekinthető az optimista szemlélet. Elmondható volt tehát, hogy azok az emberek vészelték át a gyermekotthonos elhelyezést, akik az életüket, konkrét helyzetüket reálisan mérlegelték, és felmérték, hogy fizikai egészségük és életben maradásuk egyik garanciája éppen az állami gondoskodás volt. A rezilienciáról alkotott elméletek által említett egyik legfontosabb jellemző – amely

*dene megvolt stb.”; vagy „egyszer nagy szerencse ért minket, azóta is ebből élünk stb.”. Ez a narratíva bár nyilvánvalóan pozitív irányt mutat a gyermek számára – és a „sikeresek vagyunk” érzését erősíti, erősítheti –, nem ad fogódzót arra az esetre, ha valaki hibázik. A család „fekete báránya” hiányzik a történetből, az interpretáció egyoldalú, és kevésbé támogatja az újrakezdést, a talpra állást a nehéz helyzetekből. A második opció az, amikor a család alapvetően a negatív dolgokra helyezi a hangsúlyt. Ez lehet egy tartósan borúsra festett kép („*nekiünk soha nem sikerült semmi*”, „*ne akarj többet, akkor csak betörök a fejed*”); vagy egy konkrét eseményhez, töréshez kapcsolódó interpretáció („*addig minden jó volt, amíg nagyapád el nem kártyázta a családi vagyont*”, „*addig minden jó volt, amíg a nagyanyódat nem bántották a katonák*” stb.). Ezek a familiáris visszacsatolások egy negatív spirált idéznek elő, mert a családban felnövő fiatal nem mer kezdeményezni, nem mer kockázatot vállalni, hiszen úgy érzi, hogy bármilyen akciója „halálra van ítélve”. Az üzenetek némelykor tudatos, máskor tudattalan módon, de beépülnek a felnövő generációk működési modelljeibe. A harmadik lehetőség – amelyet a pszichológia jó megoldásként tart számon – az úgynevezett oszcilláló narratíva, ami a legjobban hasonlít a népmesékhez: leégett a ház, de újjáépítettük, meghalt valaki, de jött valaki más. Ez utóbbi a hiteles narratíva. A szakember szerint: „*Nem kell a fekete bárányokat kilügozni, a negatív történeteket eltitkolni a gyerek elől, mert ezeket pozitív erőforrásként is lehet használni.*”*

https://divany.hu/szuloseg/2017/10/13/szuloseg_gyerek_neveles_boldogsag_eloadas_dr_kadar_annamaria/?fbclid=IwAR0zMgpQ4UP7BdlGWwnYkWM0G2xAldBKJG_pn8kUDAzq9ban8N53n_E-vFg

18 Marin, K. A., Fivush, R., Duke, M. P. (2006) p. 41.

arról szól, hogy a reziliens személy a különböző élethelyzetek során a számára legkedvezőbb, a sorsát előre mozdító mozzanatokra képes felismerni és a maga javára fordítani – interjúalanyainkon pontosan tetten érhető volt. A pozitív érzelmi attitűd nélkülözhetetlen volt a megküzdéshez, míg az önsajnálát komoly mértékben rongálja a megküzdés esélyeit.

Adódik tehát a kérdés: mi az oka annak, hogy az egyik ember ugyanazt a helyzetet nagyon negatívan éli meg, míg a másik a számos hátránnyal terhelt szituációból is ki tudja hozni a maximumot? Másként fogalmazva: honnan eredeztethető a – negatív körülmények dacára megjelenő – hit és életerő? Mi sarkallhatja ilyen esetben az embereket a konstruktív magatartási formák választására?

A beszélgetések és a megtekintett interjúk alapján két közös pont rajzolódott ki az életutakban: az egyik a tanulás iránti elkötelezettség, a másik a tudatmódosító szerektől való tudatos távolmaradás volt. A többszörös visszaesőkkel készített beszélgetésekből kiderült,¹⁹ hogy életükben mind a tanulás, mind az iskola kérdésköre háttérbe szorult. A legtöbb interjúalany számára a tanulás nem képviselt értéket, így nem bizonyult vonzósnak maga az iskola intézménye sem. Az iskolába járás unalmas volt, kötelezően teljesítendő minimum, kitörési lehetőségként nem számoltak vele. A 2018-as beszélgetések közös vonása volt, hogy az élettörténet elmesélésekor az iskola spontán módon fel sem merült, a tanulásra, az oktatásra minden esetben mi magunk kérdeztünk rá. A reziliensek életében azonban a tanulás és a tudásvágy is kiemelkedő helyet foglalt el. A tudásvágy, a tanulás iránti fogékonyság azonban nem választható el az iskola mint oktatási intézmény szerepétől sem, amely társadalmi aktorként speciális funkciókat képvisel²⁰ és kivételes helyzetben van.

Pierre Bourdieu az iskola társadalmi szerepéről a következőképpen ír: „Az iskolában a tanár a fő jutalmazó és büntető. A gyerekek valamilyen teljesítményének értékelésekor érdemjegyet ad, melyet metakommunikációs jelzésekkel ki is egészíthet. Jutalomra, azaz jó jegyre metakommunikációs megerősítéssel az a gyerek számíthat, aki az oktatás tartalmában kifejeződő tudást sajátjaként, meghitt ismeretként kezeli. Erre azonban nagy valószínűséggel azok a gyerekek képesek csupán, akiknek a családi szocializáció során elsajátított szubkultúrája nincs távol az oktatás során közvetített tudástól. S mivel az iskolában a középosztály értékrendszerére épülő kultúra közvetítése a norma, ezért érthető módon a középosztálybeli vagy annál magasabb státuszú szülők gyermekeit jutalmazza az iskola jó érdemjegyekkel.”²¹ Elmondható tehát – és ez az állítás ugyanúgy igaz volt a rendszerváltozás előtti iskolarendszerekre, mint a mai oktatásra –, hogy az oktatási

19 Lásd: Sárík E., Bolyky O. (2019) p. 186-210.; Bolyky O., Sárík E. (2018) p. 5-22.

20 Lásd még: Sárík E. (2001)

21 Bourdieu, P. (1996) p. 6.

rendszer elsődlegesen az egyébként is középosztálybeli értékekkel rendelkezők számára jelent értelmezhető keretrendszert. A hátrányokkal küzdő gyermekek értékrendje, metakommunikációs skilljei nem/vagy kevésbé kompatibilisek a középosztálybeli értékekkel, így kevésbé lesznek sikeresek az iskolában, hiszen számukra az ún. „rejtett tanterv” érthetetlen és értelmezhetetlen. A társadalmilag hátrányos helyzetben lévők körében így természetzerűnek tekinthető az iskola rendszerének, az oktatás egészének negligálása, illetőleg a gyakran megfogalmazott kritika, amely szerint „*az iskola unalmas*”.²² Levonható tehát az a szomorú következtetés – amelyet számos kutatási eredmény²³ is alátámaszt –, hogy az iskola sok tekintetben az egyébként is meglévő társadalmi különbséget nagyítja fel, vagyis a kritikussá vált alacsony fokú társadalmi mobilitást²⁴ nemhogy kompenzálná, hanem sok szempontból csak megerősíti.²⁵

A mostani kutatásunk szereplőinél azonban ez a megállapítás nem nyert megerősítést. A reziliensek a maslow-i piramis alsó szintjén lévő szükségletek – mint például a „biztonság/szeretet”, „valahová tartozás” – hiánya ellenére, nyitottak voltak a tudásra, tanulásra, és fontossá vált számukra a maslow-i piramis következő grádicsán található „mások elismerése” szükséglet. Hogyan lehetséges az tehát, hogy a piramis egyes lépcsőit átlugorva, anélkül jött létre tanulási motiváció, hogy az érintett szerető, biztonságos közegben nőtt volna fel?

A válasz mélyebb elemzést igényelne, ehelyütt csak egy általunk – az interjúk alapján – valószínűsíthető opciót vázolunk fel. Az interjúalanyok közös vonása volt, hogy többségük magas intellektuális képességekkel rendelkezett, ami azonban nem korlátozódott a klasszikusan IQ-ként kezelt logikai (esetleg nyelvi) intelligenciára.²⁶ A Howard Gardner-féle intelligencia-osztályozást alapul véve – és anélkül, hogy konkrét pszichológiai mérést végeztünk volna – szembetűnő volt az általunk megkérdezettek több területen jelentkező kimagasló intellektusa. Többen voltak, akik átlag fölötti képi-térbeli intelligenciával rendelkeztek, és ezt művészeti tevékenységük során kamatoztatták, de megismerhettünk olyanokat is,²⁷ akiknek a zenei intelligenciája magasodott az átlag fölé vagy a sport területén értek el sikereket.

22 Lásd: Hegedűs J. (2013)

23 Huszár Á., Záhonyi M. (2018) p. 5-27.; Fényes H., Róbert P. (2006, szerk.); Róbert P. (1990) p. 356-372.

24 „Az utóbbi évtizedekben a vizsgálatok alapján nem csupán a különböző társadalmi rétegek közötti jövedelmi, illetve vagyoni egyenlőtlenségek növekedtek meg számottevően, de maga a társadalom szerkezete is polarizálódott, valamint az esélyegyenlőség mértéke is csökkent.” Huszár Á., Záhonyi M. (2018) p. 5-27.

25 „Ez nagyon gyakran nem valósul meg, az oktatásügy akarva-akaratlanul a társadalmi egyenlőtlenségeket erősíti fel. Az iskolarendszer szelektivitása, a tanulók közötti egyenlőtlenségek növekedése, a közoktatás hátránykezelési stratégiáinak kidolgozatlanlansága és ebből adódó iskolai lemorzsolódás hozzájárul a kriminalizálódáshoz.” Hegedűs J., Fekete M. (2014) p. 5.

26 A többszörös intelligencia elmélete Howard Gardner nevéhez fűződik.
www.verywellmind.com/gardners-theory-of-multiple-intelligences-2795161

27 Lakatos Brigitta: Oláh Ibolya: a párommal értelmet nyert a karácsony. Lokál, 2016. 12. 20.
www.lokal.hu/2016-12-olah-ibolya-a-parommal-ertelmet-nyert-a-karacsony

Az interjúalanyok azonban leginkább a kimagasló intra- és interperszonális intelligencia tulajdonságában osztoztak. Minden megkérdezett – részben a valóságnak a maga kendőzetlen valójából fakadóan – nagyon hamar rákényszerült arra, hogy megismerje önmagát, tisztában legyen saját korlátaival és erőnyeivel. Ez az önismeret kulcsfontosságúnak bizonyult a tudatmódosító szerekhez való viszonyban. Korábbi hazai és nemzetközi kriminológiai kutatások egybehangzóan rizikófaktoroként tételezik a tinédzserek alkohol- vagy kábítószer-fogyasztását. A 2017-18-as vizsgálataink alapján szintén alátámasztást nyert ez a megállapítás, hiszen a többszörös visszaeső vagy visszaeső bűnelkövetőként fogvatartott interjúalanyok döntő többsége küzdött alkohol- és/vagy drogproblémával. Reziliens interjúalanyaink ezzel szemben – felismerve a szerhasználat veszélyeit – elítélően nyilatkoztak a tudatmódosító szerek használatáról. *„Én egészen kiskoromban megfogadtam, hogy 18 éves koromig nem fogyasztok alkoholt. Be is tartottam. Láttam, hogy mások hogy jártak az itallal, pláne meg a kábítószerekkel. Több embert láttam emiatt teljesen tönkre menni, nekem erre nem volt szükségem.”* (F. N.) *„Körülöttem mindenki füvezett, meg mindenféle szert használt. Engem is kínálgattak, persze. De én eldöntöttem, hogy nem. Mindig csodálkoztak is rajtam, hogy bírom ki, meg miért nem 'tolok' valamit, de én így is benne voltam mindenben. Minek kellett volna? És anyaggal nem lehet tanulni... Nagyon jó döntés volt a részemről.”* (O. N.)

Az önismeret és a korlátok helyes felállítása legtöbbször magasfokú interperszonális intelligenciával is párosult. A beszélgetések során (is) feltűnő volt, hogy az interjúalanyok minden gesztusra, rezdülésre figyelnek: egyrészt „lekövetik” a másik ember viselkedését, másrészt olvassák a mögöttes szándékot, indítékot is. Azok a fiatalok, akik állami gondoskodásban, intézményi keretek között, kortársi közösségben nőnek fel, állandó éberségre kényszerülnek, hiszen ez (praktikusan) a túlélésük záloga. Közülük természetesen azok maradnak talpon, akiknek az idegrendszerét ez az éberség kevésbé terheli le, így marad energia a pozitív személyiségbeli fejlődésre.

Ahhoz azonban, hogy ezek a készségek manifesztálódjanak és kézzel fogható „gyümölcsöt” teremjenek, többre van szükség. A helyzetfelismerés képessége akkor válhat előnnyé, ha valaki a társadalmi előrejutás hagyományos útjait is képes végigjárni, vagyis a céljai elérése érdekében képes áldozatot vállalni: iskolába járni vagy tartós, monotonitást igénylő munkát végezni. Az akarati képesség mozgósításához elsősorban arra volt szükség, hogy az iskola által képviselt, ún. középosztálybeli értékrend az érintettek számára vonzóvá váljon.

A fentiekben leírtak tehát egy önmagát erősítő folyamatként és működési módként tekinthetők: azoknak a fiataloknak lesz vonzóbb a többségi társadalom által preferált értékrend, akik valamely intelligencia ágensben előnyökkel rendelkeznek, és azok vágnak jobban a beilleszkedésre/alkalmazkodásra, a középosztálybeli értékeket hordozó személyektől érkező elismerésre, akik az intelligencia-térkép valamely mezőjén

erősebben teljesítenek. Ennek következtében (és ezáltal) a „tehetségesebb” fiatalok számára az iskola nem válik a kudarcélmények színterévé, hanem az életnek egy olyan szegmense lesz, ahol napi szinten juthatnak sikerélményekhez.

Több interjúalany is beszámolt arról, hogy gyermekotthonos éveiből a legszívesebben az iskolai élményekre gondol. *„A legjobb az volt, amikor az iskolában voltam. Az maga volt a nyugalom és a szabadság. Mindig szinte kitűnő tanuló voltam, és volt néhány kedvenc tantárgyam is: magyar, földrajz és a fizika. Ezeket nagyon szerettem, és mindig kiválóan is teljesítettem. Egy idő után ösztöndíjat is kaptam, ami eléggé motivált.”* (F. N.) A motiváció tehát megjelenhetett anyagi formában is – ami meglehetősen komoly értéket képvisel egy korábban esetleg éhező, de anyagilag mindenképp nélkülöző embernek –, de döntően nem, vagy nem kizárólag materiális jellegű volt. A legfontosabb pozitív visszacsatolás az iskolai sikerekre, egy-egy felnőtt referenciaszemély támogatása, elismerése volt.

„Általában nekünk azt mondták, hogy úgyis maximum utcaseprő lehet belőlünk vagy a társadalom legsós rétegeiben köthetünk ki. Amikor egy tanáromtól megkérdeztem, hogy én végezhetek-e egyetemet, és a legnagyobb természetességgel azt válaszolta, hogy ’persze, miért ne’, az igazi biztatás volt. Szárnyakat adott.” (Mentor című rövidfilm sorozat)

Kutatásunk fontos megállapítása, hogy szinte minden reziliens interjúalanyunk életében megjelent egy olyan személy, aki egyszerre volt példakép és támogató. Ezeknél a fiataloknál kulcsfontosságú, hogy valaki szó szerint „észrevegye” őket. A mentorok/támogatók nem feltétlenül voltak híres vagy közismert személyek, „mindössze” tisztességes, egyenes úton járó, tanult emberek, akik saját szociális közterük által elismertek, és készséget mutattak egy bizonytalan sorsú fiatal támogatására, útjának egyengetésére. Az interjúalanyok közül többen arról számoltak be, hogy volt egy-két olyan személy az életükben, akik tartós felügyeletet, anyagi támogatást, egyszersmind szeretetet is nyújtottak. *„Megérkeztem Magyarországra, gyakorlatilag egy táskával. Volt három ingem és két nadrágom. Nigériából érkezve nem voltam felkészülve a télre. Tudtam, hogy van tél, persze, de amikor leszállt a gépem novemberben, nagyon csodálkoztam, hogy ennyire hideg lehet. Visszamentem és felhúztam az összes ingem, egymás tetejére. Aztán elindultam a Műszaki Egyetem felé. Ott a véletlen – vagy az Úr – elém hozott egy másik nigériai srácot, aki azonnal adott egy dzsekit... Így kezdődött az ittlétem. Ha nincsen viszont XY, aki felkarolt, a hónom alá nyúlt, nem tudom, mi lett volna velem. A mai napig apaként tekintek rá. Ő egy művészember, aki akkor döntési pozícióban volt, és ő segített abban, hogy ösztöndíjat szerezzek Magyarországon. Valamiért meglátta bennem az akarást és a tehetséget, és nem engedte el a kezem.”* (O., aki ma az Egyesült Államokban él, 49 éves, saját sikeres vállalkozását vezeti.)

Ez a felkarolás, odafigyelés jelent meg a következő interjúalanyunknál is: *„Fiatal voltam, gyermekotthonos, de látták, hogy ügyesen festek. Azóta is ebből élek. Ha viszont nem lett volna a művészsúr, aki felkarol, nagyon nehezen tudtam volna megállni a lábamon. Azon kívül, hogy anyagilag támogatott, egyengette az utam, elvitt magával külföldre is, és felnyitotta a szemem a szépre és a szellemi értékekre.”*

A pedagógusok, nevelők kimagasló szerepe és felelőssége megkérdőjelezhetetlen, mivel a gyermekvédelmi intézményekben, de még a javítóintézetekben is ők lehetnek azok a személyek, akik szellemi iránymutatást nyújthatnak a gyermekeknek, tehát figyelmük, támogatásuk sorsdöntő lehet az intézetükben nevelkedők életében. Elhangzott egy többszörös visszaeső elítélttől, hogy élete legnagyobb élménye az volt, amikor Aszódon megnyert egy szavalóversenyt. Több olyan fogvatartottal találkozhattunk, akik valamilyen művészi érzékenységgel, tehetséggel rendelkeztek, ami azonban önmagában a talpon maradáshoz nem volt elegendő. Egyértelművé vált tehát, hogy ahhoz, hogy valakinek a tehetsége utat törjön és kiteljesedjen, mindenképpen szükséges a tartós lelki és anyagi támogatás, amelyekhez az állami gondozásban felnővők csak kivételesen jutnak.

Összegzés

Kutatásunk alapján megállapítható, hogy a hátrányos helyzetből való kitörésnek nagyjában-egészében körvonalazható útja van. Az első lépés a talpon maradásban, hogy az érintett jó helyzetfelismerő képességgel rendelkezzen, amely derűlátó szemléletmóddal és határozott céltételezéssel párosul; vagyis, ha valaki a saját nehéz élethelyzetében észre tudja venni a jót, és azt előnyként értelmezi, esélye nyílna arra, hogy az adott szituációból tőkét kovácsoljon. A helyzet pozitív megítélése azonban nem jelenthet alaptalan optimizmust, és még kevésbé jelentheti az adott helyzetbe való „belekényelmesedést”. A pozitív szemléletmódhoz folyamatos, agilis és bátor cselekvésre van szükség, amely jól körülírható és reális célok felé tart. A gyermekotthonokban élő személyek számára az egyik legkomolyabb kihívást ugyanis éppen az jelenti (természetesen csak a fentiekben bemutatott érzelmi deficitek után), hogy torz a valóságról alkotott fogalmuk. Nincsen mintájuk arról, hogy egy család praktikus életvitelét, mindennapjait hogyan kell megszervezni, nem evidens számukra például a csekkek befizetése vagy a napi bevásárlás mikéntje sem. A valóság gyakorlati része (torz módon, de) adott: az intézet gondoskodik az ételről, a ruházatról, vagy a közüzemi szolgáltatások finanszírozásáról. Ez téves illúziókat, hamis biztonságérzetet alakíthat ki az egyénben: egyrészt kevésbé alakul ki az öngondoskodás képessége, másrészt pedig nehezen tanulja meg az anyagi veszteség fogalmát, minthogy saját javakkal nem rendelkezik. Az állami gondoskodásban felnővők nem szembesülnek azzal, hogy a talpon maradás és a felemelkedés sokszor a monoton és akár unalmas és/vagy embert próbáló feladatok tartós elvégzése által valósul meg, amely komoly lemondásokkal, a pillanatnyi örömök háttérbe helyezésével jár.

A reziliencia kapcsán végzett vizsgálatok eredményei jelenlegi – szűkre szabott – kvalitatív mintákon igazolást nyertek. A talpon maradáshoz – illetőleg a talpon maradáson túlmutató társadalmi sikerhez – mind az intraperszonális (egyenben rejlő) faktorok, mind az interperszonális/környezeti tényezők meglétére szükség van. Az interjúalanyoknál az intraperszonális faktorok – a kognitív tényezők (optimizmus, intelligencia, kreativitás, humor, világnézeti meggyőződés, önmaga értékelése) – és a specifikus kompetenciák (megküzdési stratégiák, szociális készségek, memória, tanulási képességek) egyaránt jelen voltak. Vizsgálatunk megerősítette, hogy még abban az esetben is, ha támogató családi háttérrel nem számolhatunk, a személyre szabott támogatás elengedhetetlenül fontos. A személyes mentorálás képes ugyanis azokat a hiátusokat pótolni, amelyeket a családnélküliség – az érzelmi deficiteken túl – indukál. Kutatási eredményeinket Budai István, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokának szavai is alátámasztották: *„Vannak, akik talpra tudnak állni. Velük kapcsolatban ki kell emelni, hogy majdnem mindegyikük részt vett valamilyen, a személyiségéhez illő speciális programban, ilyen volt például a Mesekör nevű foglalkozás. Egyik ilyen fogvatartottunk itt találkozott először azzal, hogy őt érdek nélkül támogatják és szeretik. Az is bizonyos, hogy a szabadulás utáni kinti életben szükség van egy stabil támogatóra. Ez mindazoknál megvolt, akik tőlünk szabadultak és távol maradtak a bűnözéstől.”*

Zárszóként idéznénk egy – ugyanebben a bv. intézetben dolgozó – személyi állományi tag gondolatait, akinek szakmai elhivatottsága mindenkinek példaképül szolgálhat: *„Nekünk, akik így nőttünk föl, hogy szeretettel vagyunk a családjunk felé, érdeklődünk a barátaink iránt, nekünk ez otthonról hozott és otthonról természetes. Nekik (a fogvatartottaknak) ez nagyon sokszor ajándék. Nem annak szánjuk, a természetes énünket adjuk ki, de mégis, ők ezt így fogják fel és ezek sorsdöntő pillanatok lehetnek.”*

Felhasznált irodalom

- Anderson, Kim M. – Renner, Lynette M. – Danis, Fran S. (2012): Recovery: resilience and growth in the aftermath of domestic violence. *Violence Against Women*, 18 (1), 2012. november
- Bolyky Orsolya – Sárík Eszter (2018): A bűnelkövetéshez vezető út megismerése visszaeső elítéltek körében - Előkészítő szakasz. *Börtönügyi Szemle*, 37. évf. 2018/3.
- Bourdieu, Pierre (1996): Az oktatási rendszer ideologikus funkciója, In: Meleg Csilla (szerk.): Iskola és Társadalom I. (Szöveggyűjtemény), JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke, Pécs
- Erdei Róbert (2015): Reziliencia és iskolakezdés. PhD disszertáció. ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest. Online: http://ppkteszt.elte.hu/file/Erdei_Robert_dissz.pdf
- Etewart, C. K. – Jorgensen, R. S. – Suchday, S. – Chen, E. – Matthews, K. A. (2002): Measuring stress resilience and coping in vulnerable youth: The social competence interview. *Psychological Assessment*, vol. 14, no. 3.
- Fényes Hajnalka – Róbert Péter (2006, szerk.): Iskola és mobilitás (Szöveggyűjtemény). Debreceni Egyetem, Debrecen
- Hegedűs Judit (2013): Az iskola olyan, mint egy halottasház – Javítóintézeti fiatalok iskolai élményei. In: Hazai Vera – Hatvani Erzsébet – Virág Tünde (szerk.): Lépés-váltás. Fiatalkorú bűnelkövetők reintegrációs programja. FICE, Budapest
- Hegedűs Judit – Fekete Márta (2014): Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata, kezelésének lehetőségei. Munkabeszámoló. Tempus Közalapítvány, Budapest
- Huszár Ákos – Záhonyi Márta (2018): A szubjektív mobilitás változása Magyarországon. *Demográfia*, Budapest, 2018/1. szám
- Gordon, Kimberly A. (1995): Self-concept and Motivational Patterns of Resilient African American High School Students. *Journal of Black Psychology*, vol. 21.
- Marin, Kelly A. – Fivush, Robyn – Duke, Marshall P. (2006): Family Narrative Interaction and Children's Sense of Self; Family Process, Volume 45, Issue 1. Emory University, Department of Psychology, Atlanta, p. 39-45.
- Maslow, Abraham (1954): *Motivation and Personality*; Harper and Row, New York
- Maslow, Abraham (1964): *Religions, Values and Peak-Experiences*. Kappa Delta Pi, Ohio State University Press, Columbus
- Maslow, Abraham (2003): A lét pszichológiája felé. *Emberközpontú Pszichológia*. Ursus Libris, Budapest
- Masten, A. S. (2001): Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, vol. 56.
- Róbert Péter (1990): Társadalmi mobilitás. In: Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport*, TÁRKI, Budapest
- Rutter, M. (2007): Resilience, competence, and coping. *Child abuse and neglect*, vol. 31.
- Sárík Eszter – Bolyky Orsolya (2019): *Bűnözői életutak a maslow-i szükségletelmélet tükrében*. In: *Vóko György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 56. kötet, OKRI, Budapest*
- Sárík Eszter (2001): Az iskola betegek, avagy beteg-e az iskola, *Új Pedagógiai Szemle*, Budapest, 2001. június. Online: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00050/2001-06-ta-Sarik-Iskola.html>
- Szokolosky Ágnes – V. Komlósi Annamária (2015): A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott Pszichológia*, 2015/15. szám
- Tamás Katalin: Hol tévedett Maslow? Online: <https://tisza-kommunikacio.hu/hol-tevedett-maslow/>
- Tusaie, Kathleen – Janyce Dyer: Resilience (2004): a historical review of the construct. *Holistic nursing practice*, 2004/18.

Az Országos Kriminológiai Intézet épülete

Fotó: Bv. fotó

A SZEMÉLYISÉGSZAVAR, KÜLÖNÖSEN A PSZICHOPÁTIA HATÁSA A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGRE

*The effect of personality disorder on criminal responsibility,
with special regard to psychopathy*

A személyiségzavar büntetőjogi felelősséget, illetve büntetéskiszabást érintő értékelésének kérdése rendre felmerül mind a hazai, mind a nemzetközi szakmai diskurzusokban. A személyiségzavarok büntetőjogi relevanciáját elsősorban a bűnelkövetők körében való felülreprezentáltságuk és a kriminalitással való szoros kapcsolatuk adja. A tanulmány interdiszciplináris kontextusban tárgyalja a személyiségzavarok büntetőjogi értékelést befolyásoló sajátosságait, külön kitérve a pszichopátiában tapasztalható – kriminológiailag jelentős – kognitív és érzelmi diszfunkciókra. A konklúzió – gondolatébresztő céllal – röviden érint néhány, a tárgyalt kórkép büntetőjogi megítélésével kapcsolatos dilemmát.

Kulcsszavak: személyiségzavar, pszichopátia, prevalencia, büntetőjogi felelősség, kóros elmeállapot

The issue of personality disorder as a possible factor in criminal responsibility and sentencing emerges from time to time both in international and in Hungarian professional discourses. The criminal legal relevance of personality disorders is determined by their overrepresentation among offenders and their strong link to criminality. The paper summarizes in an interdisciplinary context the characteristics of personality disorders influencing the legal evaluation, especially discussing the criminologically relevant cognitive and affective dysfunctions associated with psychopathy. The concluding paragraph with a thought-provoking intent briefly poses a few dilemmas concerning the criminal legal assessment of the discussed mental disorder.

Keywords: personality disorder, psychopathy, prevalence, criminal responsibility, mental incapacity

Problémafelvetés

A személyiségzavar büntetőjogi felelősséget, illetve büntetéskiszabást érintő értékelésének kérdése rendre felmerül mind a hazai, mind a nemzetközi szakmai diskurzusokban. A kérdés jelentőségét az a tény adja, hogy a különböző statisztikák szerint a személyiségzavarok a normál populációhoz képest jelentősen felülreprezentáltak a bűnelkövetői magatartással érintettek – különösen a börtönnépesség – körében. Ezzel a helyzettel nemcsak a büntetés-végrehajtásban dolgozók szembesülnek, hanem a büntetőjogi felelősség kérdésében döntő bírók is. A büntetőeljárásokban közreműködő igazságügyi elmeorvos-szakértők ugyanis meglehetősen gyakran – bár a beszámítási képesség érintettségét csak ritkán megállapítva – véleményeznek személyiségzavart a terheltknél, akár önmagában, akár más mentális zavarokkal társulva.

A személyiségzavarok bűnelkövetők körében való magas előfordulási gyakorisága jelzi azok kriminalitással való többé-kevésbé szoros viszonyát is. A kapcsolat leginkább az antiszociális személyiségzavar, illetve a pszichopátia esetében nyilvánvaló, de az egyéb – így például a borderline és a paranoid – típusok is összefüggést mutatnak a bűnelkövetéssel.¹ A korreláció persze nem feltétlen jelent egyenes kauzális kapcsolatot; bizonyos kutatási eredmények arra utalnak, hogy a személyiségzavarok és a bűnelkövetés közötti viszony igen összetett, és hogy abban nem feltétlen a klinikai típus a releváns tényező.²

A személyiségzavarok később tárgyalt néhány sajátosságából és a bűnelkövetéssel való szoros kapcsolatából fakadóan azok büntetőjogi megítélése terén tapasztalható némi bizonytalanság. Ennek a témakörnek elsősorban nemzetközi szakirodalma van, de hazánkban is sokáig vita kísért a személyiségzavarok mint a büntetőjogi felelősséget érintő, illetve mint büntetéskiszabási tényezők értékelésének kérdéseit. A pszichopátia konstruktuma különösen alkalmasnak tűnik arra, hogy a személyiségzavarok büntetőjogi relevanciáját és a jogi értékelésüket övező ambivalenciát illusztráljam vele. Ezt megelőzően azonban didaktikai okok miatt röviden kitérek a személyiségzavar, azon belül pedig az antiszociális forma és a pszichopátia fogalmaira.

Személyiségzavar, antiszociális személyiségzavar, pszichopátia

A személyiségzavar a viselkedés és a belső élmények tartós, a kulturális elvárásoktól jelentősen eltérő, rugalmatlan, az egész személyiségre kiterjedő mintázata, amely hosszú távú stabilitást mutat, nagymértékben rontja az életminőséget és klinikailag

1 Lásd pl. Roberts, A., Coid, J. (2009)

2 Howard, R. (2015)

jelentős distresszt³ okoz a személy számára.⁴ Az ilyen zavarban szenvedő egyének bizonyos személyiségvonásai az átlagosnál szélsőségesebben nyilvánulnak meg, megnehezítve a környezethez való alkalmazkodást. A személyiségzavarokat az ún. DSM klasszifikációs rendszer⁵ három csoportra – külön, dramatikus és szorongó – osztja. A külön csoportba tartozik a paranoid, a szkizotip és a szkizoid típus, a dramatikus csoportban található a kriminológiai szempontból különösen releváns antiszociális, a nárcisztikus, a hisztionikus és a borderline személyiségzavar, míg a – büntetőjogi szempontból talán kevésbé érdekes – szorongó csoportot a kényszeres, a dependens és az elkerülő típusok alkotják. Fontos tisztázni, hogy mivel a legtöbb személyiségvonás egy kontinuumon helyezhető el, azaz nem bináris jellegű változó, nem léteznek pontos határok a „normális” és a kóros értékeikre. Általában a személyiségzavarok sem „tisztá formában” jelentkeznek, nem különíthetők el olyan élesen, ahogy az a kategoriális szemléleten alapuló diagnosztikai kézikönyvek kritériumai alapján várható lenne.

A tanulmány fókusza okán a továbbiakban csak az antiszociális személyiségzavar diagnózisára és a pszichopátia ezzel szoros átfedésben lévő, ám attól mégis különálló konstruktumára térek ki röviden. A DSM klasszifikációs rendszer alapján az antiszociális személyiségzavart – amelynek nagyjából megfeleltethető az ún. BNO⁶ klasszifikációs rendszer szerinti disszociális személyiségzavar – felelőtlen és közösségellenes, a szociális normákat és mások jogait mellőző magatartásformák jellemzik.⁷ A gyakran már gyermekkorban megjelenő tünetek között van a hazudozás, a lopás, az iskolakerülés, a vandalizmus, a verekedés és más deviáns magatartásformák. A büntudat hiánya, valamint a szintén jellemző agresszivitás és alacsony frusztrációs tolerancia miatt az egyén rendszeresen megsérti a szociális – és gyakran a büntetőjogi – normákat. A diagnózis 18 éves kor felett állítható fel akkor, ha a viselkedészavar már 15 éves kor előtt megjelent, és a tünetek nem tulajdoníthatók pszichózisnak vagy bipoláris zavarnak. Az antiszociális személyiségzavar kórisméje tehát elsősorban viselkedéses kritériumok meglétéén alapul, és ebben különbözik a tévesen a kórkép szinonimájaként használt pszichopátiától. A pszichopátia ugyanis az érzelmi és interperszonális személyiségvonások és a társadalmilag deviáns magatartásformák együttes jelenlétét feltételezi.⁸ A pszichopátia a szakirodalom szerint tehát általában olyan személyiségzavarnak,⁹ illetve klinikai vagy empirikus konstruktumnak tekinthető, amely különböző érzelmi,

3 Káros stressz

4 American Psychiatric Association (2013) p. 645.

5 Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM)

6 Betegségek Nemzetközi Osztályozása (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD)

7 American Psychiatric Association (2013) p. 659.

8 Szabó E., Galambos A., Szabó J., Kökönyei Gy. (2016)

9 Delisi, M. (2009)

viselkedéses és interperszonális jegyek együtteseként írható le.¹⁰ Főbb jellemzői közé tartozik egyebek mellett a büntudat, a szégyen és az empátia hiánya, az érzelmi ridegség, a manipulativitás, a felelőtlenség és az impulzivitás. A pszichopátia mindazonáltal korántsem egységes jelenség, és az abban szenvedők több szempontból is igen heterogén csoportot alkotnak. Kriminológiai és büntetőjogi szempontból különösen érdekes a pszichopátia elsődleges és másodlagos változatát megkülönböztető tipológia,¹¹ amely a két altípust olyan dimenziók mentén különíti el egymástól, mint a genetikai meghatározottság, a vonásszintű szorongás¹², az impulzivitás vagy az érzelmi zavar mértéke.¹³ Mindkét változat esetén megvannak a klasszikus pszichopátiás tünetek, például az empátia hiánya. A másodlagos típus azonban, amelyet magas szintű szorongás kísér, és amelyet ezért sokan „pseudopszichopátiának” tartanak, vélhetően inkább környezeti hatásokra – gyermekkori traumákra – vezethető vissza, míg az elsődleges típus inkább a genetikai háttérűnek tekintett, klasszikus pszichopátia-felfogáshoz áll közelebb.¹⁴

Mivel a pszichopátia a viselkedéses jegyeken túlmutató pszichológiai jellemzőket is feltételez, bizonyos tekintetben szűkebb kategória, mint az antiszociális személyiségzavar. Kutatások szerint az antiszociális személyiségzavarral diagnosztizált bűnelkövetők csupán 18-35 százaléka meríti ki a pszichopátia kritériumait is, míg a pszichopáták mintegy 80-90 százaléka esetében megáll az antiszociális személyiségzavar diagnózisa.¹⁵ A két jelenség kapcsolata tekintetében fontos adalék, hogy bár a pszichopátia korábban nem szerepelt a nozológiai rendszerekben¹⁶, a DSM legutóbbi, 5. kiadása már tartalmaz egy pszichopátia specifikátort,¹⁷ tehát a pszichopátiát az antiszociális személyiségzavar egyik altípusának tekinti.

A személyiségzavarok előfordulási gyakorisága

Bár a személyiségzavarok viszonylag gyakori pszichiátriai kórképek, kevés epidemiológiai kutatás foglalkozik ezzel a területtel, és azok is igen heterogének a vizsgált minta és a kutatómódszertan tekintetében.¹⁸ Egy, a közelmúltban végzett áttekintő tanulmány szerint 21 ország 46 kutatása alapján megállapítható, hogy a személyiségzavarok átlagos előfordulási gyakorisága a populációban megközelítőleg 8 százalék, amely a magasabb jövedelmű országok esetében magasabb, míg az alacsonyabb

10 Lásd pl. Hare, R. D., Neumann, C. S. (2008)

11 Pl. Porter, S. (1996)

12 A szorongási hajlamra utaló személyiségjellemző.

13 Szabó E., Galambos A., Szabó J., Kökönyei Gy. (2016)

14 Szabó J. (2019)

15 Pl. Dolan, M., Doyle, M. (2007); Hildebrand, M., de Ruiter, C. (2004)

16 A nozológia betegségtan, a betegségek osztályozásával foglalkozó terület.

17 A specifikátorok a diagnózis kiterjesztései a rendellenesség vagy betegség további tisztázása érdekében.

18 Volkert, J., Gablonski, T., Rabung, S. (2018)

jövedelműekben alacsonyabb ennél.¹⁹ Volkert és munkatársai meta-elemzésének eredményei szerint a nyugati országokban a személyiségzavarok előfordulási aránya az átlagnépességén belül 12 százalék.²⁰ A pszichopátia már ritkább zavar, nagyjából az átlagnépesség 1 százalékát érinti.²¹

A bűnelkövetéssel érintett populációkban jóval magasabb arányokról számolnak be a kutatások, bár a becslések még az átlagnépességre vonatkozó adatoknál is jobban szórnak, elsősorban azért, mert egyes kutatások klinikai diagnózisra, míg mások becslőskálák alkalmazására épülnek. Az is nehezíti az adatok összehasonlíthatóságát, hogy a vizsgálatok gyakran csak egy-egy, az elítéltek körében különösen felülreprezentált személyiségzavarra – pl. az antiszociális vagy a borderline típusra – terjednek ki. Tovább árnyalja a képet az a tény, hogy a személyiségzavarok komorbiditása²² a börtönpopulációban (is) magas, azaz ezek gyakran járnak együtt más személyiség-, illetve egyéb mentális zavarokkal. A számadatokból azonban a nagy szórás ellenére is egyértelműen kitűnik a probléma volumene. Egyes kutatások szerint a személyiségzavar prevalenciája²³ a szabadságvesztésüket töltő elítéltek körében akár 80 százalék körüli is lehet.²⁴ Fazel és Danesh²⁵ 12 ország összesen közel 23 ezer fogvatartottját érintő 62 kutatás eredményeinek szisztematikus áttekintése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bebörtönzött férfiak 65, míg a nők 42 százaléka szenved valamilyen személyiségzavarban; utóbbi arány az antiszociális személyiségzavar esetében 47, illetve 21 százalék. A brit büntetés-végrehajtási és pártfogó felügyelői szolgálat szerint a pártfogó felügyelet alatt állók 30-50, míg a büntetés-végrehajtási intézetben lévő elítéltek akár 60-70 százaléka kimerítheti legalább egy személyiségzavar diagnosztikai kritériumait.²⁶ A pszichopátia fogvatartottak körében való prevalenciája szintén jóval magasabb – Hare szerint 10-25 százalék –, mint az átlagnépesség vonatkozásában becsült 1 százalék.²⁷

Hazai adatok sajnos csak korlátozottan állnak rendelkezésre, és többnyire igen régiek. Balassa László²⁸ 1961-ben publikált becslése szerint az igazságügyi elmeorvos-szakértőknél megjelenők 25-52 százaléka szenved pszichopátiában,²⁹ Magyar István pedig – szintén a 60-as években megjelent tanulmányában – arról számolt be, hogy az

19 Winsper, C., Bilgin, A., Thompson, A., Marhawa, S., Chanen, A. M., Singh, S. P., Wang, A., Furtado, V. (2019)

20 Volkert, J., Gablonski, T., Rabung, S. (2018)

21 Neumann, C. S., Hare, R. D. (2008)

22 A komorbiditás, azaz a betegségtársulás betegségek együttes előfordulását jelenti.

23 A prevalencia meghatározott betegségben szenvedő egyének előfordulási gyakorisága a teljes populációban, egy adott időpontban.

24 Brazão, N., da Motta, C., Rijo, D., Pinto-Gouveia, J. (2015)

25 Fazel, S., Danesh, J. (2002)

26 Craissati, J., Joseph, N., Skett, S. (eds.) (2020)

27 Hare, R. D. (1996)

28 Balassa L. (1961)

29 Akkoriban a pszichopátia kifejezést használták valamennyi személyiségzavarra.

igazságügyi szakértői tevékenysége során vizsgált 2 000 fő 28,4 százaléka szenvedett személyiségzavarban.³⁰ Bolyky Orsolya³¹ jóval frissebb, bár kis mintán és igen specifikus bűnelkövetők körében végzett vizsgálaton alapuló adatai közelebb állnak a nemzetközi kutatások eredményeihez. A kutató aktavizsgálatában emberölést elkövetett terheltek körében vette górcső alá – egyebek mellett – a személyiségzavarok előfordulási gyakoriságát a rendelkezésre álló igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemények alapján. Eredményei szerint a 125 fős minta 44,8 százaléka esetében állapítottak meg személyiségzavart, és a többféle mentális zavarban is szenvedő elkövetőknél minden esetben szerepelt a személyiségzavar a diagnózisok között. Ugyanakkor önmagában a személyiségzavar a beszámítási képességet csak egy elkövető esetében érintette, akkor is csak enyhe fokban korlátozta azt.

Kriminológiailag jelentős kognitív és érzelmi diszfunkciók pszichopátiában

Bár közel sem minden pszichopata tér a bűnözés útjára, és a bűnelkövetők túlnyomó része nem meríti ki a tárgyalt konstruktum kritériumait, a pszichopátia és a bűnözés kapcsolata a kutatási eredmények tükrében meglehetősen szorosnak tűnik. A pszichopátiás személyiségek a bűnelkövetőkre jellemző átlaghoz képest több és többféle bűncselekményt követnek el, korábban kezdik a bűnözői karriert,³² és hamarabb szegik meg a feltételes szabadság szabályait.³³ Porter és munkatársai³⁴ longitudinális kutatásának eredményei szerint például a pszichopátia tünetlistán magas pontszámot elért bűnelkövetők több erőszakos és nem erőszakos bűncselekményt követtek el, mint az alacsony pontszámúak, az elkövetői karrier során tapasztalható deceleráció³⁵ esetükben csak a nem erőszakos cselekmények kapcsán volt megfigyelhető, továbbá a feltételes szabadság sikere náluk nem nőtt, hanem csökkent az életkorral. A pszichopátia különösen a súlyos, erőszakos bűnelkövetői karrierrel mutat szoros összefüggést.³⁶ Nyilvánvaló tehát, hogy a pszichopátia jelentős kockázati tényező a kriminalitás szempontjából, de ennek az információnak például a büntetőeljárásban történő megfelelő értékeléséhez fontos ismerni a háttérben álló tényezőket.

A pszichopátia és a büntetőjogi felelősség kapcsolatával foglalkozó nemzetközi szakirodalomban a pszichopáták erkölcsi felelősségének hiánya vagy csökkent volta mellett érvelve gyakran hivatkoznak különböző neurológiai és pszichológiai eltérésekre.³⁷

30 Magyar I. (1968)

31 Bolyky O. (2018)

32 Blackburn, R., Coid, J. W. (1998)

33 Walsh, Z., Kosson, D. S. (2008)

34 Porter, S., Birt, A. R., Boer, D. P. (2001)

35 Deceleráción a bűncselekmények elkövetési gyakoriságának csökkenését értjük.

36 Vaughn, M. G., Delisi, M. (2008); Walsh, Z., Kosson, D. S. (2008)

37 Pl. Morse, S. (2009)

Számottevő empirikus bizonyíték szól ugyanis amellett, hogy a pszichopátia együtt jár egyébekkel az érzelemdolgozás és -szabályozás, a nyelvi feldolgozás, a figyelem és az orientáció zavaraiival.³⁸ Ezek az érzelmszabályozási és kognitív hiányosságok, valamint a háttérükben felfedezni vélt strukturális és funkcionális agyi eltérések³⁹ részben magyarázatul szolgálnak a viselkedési jellemzőkre és a pszichopátiás vonásokkal rendelkező elkövetőknél tapasztalható erkölcsi és szocializációs deficitre.

A félelemkeltő ingerek feldolgozásának markáns zavaraira szolgáltatnak bizonyítékot azok a vizsgálatok, amelyek a negatív ingerekre adott pszichofiziológiai válaszkészség⁴⁰ és a félelem indukálta megrezzenési reakció⁴¹ csökkenéséről számolnak be a tárgyalt zavar kapcsán. A pszichopátiát markánsan jellemző empátiahiány szintén jól kimutatható elektrofiziológiai módszerekkel, például az ún. kiváltott potenciál mérésével. Mások szenvedésének, fájdalmának látványa az emberek többségénél olyan idegéletani reakciót vált ki, mint magának a fájdalomnak az átélése. Ezzel szemben a pszichopátiás vonások magas szintjével jellemezhető vizsgálati személyeknél ezek a reakciók jelentősen eltérően alakulnak, például szignifikánsan alacsonyabb náluk az agyi kiváltott potenciál amplitúdója.⁴² Az ún. elkerülő tanulás⁴³ szintén érintett pszichopátiában,⁴⁴ amely deficit egyfajta magyarázatul szolgál a büntetés iránti érzéketlenségre, és egyben vélhetően aláássa a pszichopátiás vonások magas szintjével rendelkezők körében a speciális prevenció céljának érvényesülését. Ugyancsak jelentős eltérést mutat esetükben az érzelem felismerésének a képessége, különösen a mások által mutatott félelem és szorongás tekintetében, bár a kutatási eredmények nem teljesen konzisztensek e tekintetben.⁴⁵ Az érzelmi diszfunkción kívül a figyelemlkoncentráció, a viselkedéstervezés és a viselkedésgátlás terén is írtak le hiányosságokat pszichopátiában.⁴⁶

A morális ítéletalkotás és érvelés zavarai terén is mutatkoznak az átlagtól való eltérések a tárgyalt zavarban szenvedőknél, amelyek szorosan összefüggnek az erkölcsi érzelmek – az empátia, a megbánás és a büntudat – deficitjével, és amelyek komoly kriminológiai jelentőséggel bírnak. Régóta foglalkoztatja a kutatókat, hogy vajon milyen tényezők, illetve folyamatok játszanak szerepet a pszichopátiás személyek erkölcsi normákkal szembenő döntéseiben. Az elmúlt évtizedekben publikált, különböző vizsgálati paradigmákat felvonultató kutatások eredményei azonban nem konzisztensek:⁴⁷ van

38 Kiehl, K. A. (2006)

39 Lásd: Johanson, M., Vaurio, O., Tiihonen, J., Lähteenhuo, M. (2019)

40 Brook, M., Kosson, D. (2013)

41 Patrick, C. (1994)

42 Pl. Decety, J., Lewis, K. L., Cowell, J. M. (2015)

43 Olyan tanulási folyamat, amelyben a nemkívánatos viselkedésformák megjelenését ismétlődő büntetéssel vagy kellemetlen ingerek adásával szüntetik meg.

44 Blair, R. (2008)

45 Muñoz-Negro, J. E. (et al.) (2018); Blair, R. J. R. (et al.) (2004)

46 Baliasis, M. (et al.) (2019)

47 Cardinale, E., Marsh, A. (2015)

ugyan bizonyíték a pszichopáták erkölcsi ítéletalkotásának súlyos károsodására, ám annak az ellenkezőjére is. A kutatások egyik iránya a konkrét sértettnek sérelmet, kárt, fájdalmat okozó erkölcsi normasértések és a társadalmi vagy konvencionális normaszegések közötti különbségtételre épít. Egyes eredmények szerint a pszichopátának minősülő felnőttek,⁴⁸ illetve a rideg-érzéketlen vonásokkal és viselkedészavarral jellemezhető gyerekek⁴⁹ jóval kevésbé tudják elkülöníteni a normasértések két kategóriáját, míg más kutatások nem találtak ilyen eltérést.⁵⁰ További, más vizsgálati paradigmán alapuló kutatások eredményei arra utalnak, hogy a pszichopátiás személyiségű emberek morális döntései háttérében eltérő folyamatok azonosíthatók, mint a pszichopátiás vonások alacsony szintjével jellemezhető alanyok esetében.⁵¹ Úgy tűnik, az erkölcsi ítéletalkotás terén tapasztalható hiányosságok a félelem-feldolgozás és az empátiás készség deficitjével hozhatók összefüggésbe.⁵²

A strukturális és funkcionális agyi képalkotó eljárások segítségével végzett kutatások a pszichopáták különböző agyi területein, illetve agyi hálózataiban szerkezeti elváltozásokat és működésbeli eltéréseket találtak a nem pszichopata kontrollszemélyekhez képest.⁵³ Ezeket a rendellenességeket összefüggésbe hozzák a zavar egyes tüneteivel, köztük az empátia hiányával, a csökkent érzelmi válaszkészséggel és az erkölcsi ítéletalkotás hiányosságaival. A homloklebenyt érintő eltérések például szerepet játszhatnak a figyelemkoncentráció, a tanulás, az elvont gondolkodás, a tervezés és az impulzuskontroll zavarainak kialakulásában.⁵⁴ A kutatások további strukturális elváltozásokat is leírtak mind az agykérget, mind a kéreg alatti struktúrákat érintően, és az ún. nyugalmi hálózat diszfunkciója mellett is számos bizonyíték szól,⁵⁵ ám ezek tárgyalása messze túlmutat a tanulmány terjedelmi keretein.

Bár a kutatások nagy része – sajátos tünetei és az antiszociális viselkedés szempontjából kiemelt jelentősége okán – elsősorban a pszichopátiával foglalkozik, egyre több empirikus adat gyűlik össze a különböző egyéb személyiségzavarok, így például az antiszociális, a határeseti (borderline), a szkizotip és a paranoid típus neurobiológiai háttérével kapcsolatban is.⁵⁶ Az olyan tünetek mögött, mint az impulzivitás, az agresszivitás és az érzelmi labilitás, sok esetben találunk konkrét agyi eltéréseket, bár ezek terén igen nagyok az egyéni különbségek.

48 Blair, R. J. (1995)

49 Blair, R. J., Monson, J., Frederickson, N. (2001)

50 Aharoni, E., Sinnott-Armstrong, W., Kiehl, K. A. (2012)

51 Marsh, A. A., Cardinale, E. M. (2014)

52 Cardinale, E., Marsh, A. (2015)

53 Johanson, M., Vaurio, O., Tiihonen, J., Lähteenhuo, M. (2019); Kiehl, K. A. (2006)

54 Muñoz-Negro, J. E. (et al.) (2018)

55 Johanson, M., Vaurio, O., Tiihonen, J., Lähteenhuo, M. (2019)

56 Pl. Johanson, M., Vaurio, O., Tiihonen, J., Lähteenhuo, M. (2019); Schmahl, C., Phan, K. L., Friedel, R. (2018)

A személyiségzavarok büntetőjogi értékelése

A pszichopátiával összefüggést mutató érzelmfeldolgozási és egyéb eltérések jól példázzák, hogy hogyan járulhat hozzá ez a zavar – vagy akár más, a kriminalitásra hajlamosító személyiségpatológia – a bűnelkövetéshez. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a pszichopátiás személyiség szerkezettel rendelkező emberek az antiszociális viselkedés szempontjából fokozott kockázatot jelentenek a társadalomra, másrészt viszont megkérdőjelezi az akaratszabadság maradéktalan érvényesülését.

A személyiségzavarok a büntetőjog kontextusában lehetnek a beszámítási képességet érintő és ily módon a kóros elmeállapotot megalapozó tényezők, valamint enyhítő vagy éppen súlyosító körülmények. Ezen túlmenően felfoghatók a bűnelkövetői viselkedésre adott egyfajta magyarázatként, illetve akár a tényállás pontosabb felderítését vagy a megfelelő jogkövetkezmények megválasztását segítő információként is.

A mentális zavarok abban az esetben érintik a büntetőjogi felelősséget, ha legalább korlátozzák a beszámítási képességet.⁵⁷ Hazánkban a korlátozott beszámíthatósági jogi kategóriájának bevezetését követően, a személyiségzavar orvosi és jogalkalmazói értelmezése vonatkozásában sokáig tapasztalható volt némi bizonytalanság,⁵⁸ és az azóta kikristályosodott, nagyrészt következetesnek tűnő jogalkalmazói gyakorlat ellenére is akadnak kérdéses pontok. A domináns álláspont szerint a személyiségzavarok – köztük sorolva a pszichopátiát is – önmagukban csak ritkán érintik, és csak kivételes esetben zárják ki a beszámítási képességet, egyébként pedig legfeljebb enyhítő körülményként vehetők figyelembe a büntetéskiszabás során. Létezik olyan álláspont is a hazai szakirodalomban, amely szerint az antiszociális személyiségzavar, illetve a pszichopátia⁵⁹ esetében a teljes körű beszámítási képesség fikció, annak ellenére, hogy az abban szenvedők intellektusa érintetlen.⁶⁰ A korlátozott beszámítási képesség miatti enyhébb büntetés alkalmazásával ugyanakkor az igazságosság és a méltányosság követelményei nyilvánvalóan összeütközésbe kerülnek a büntetőjog társadalomvédelmi funkciójával, és ez a probléma különösen hangsúlyosan merül fel abban az esetben, ha valamilyen személyiségzavar folytán állapítják meg a szakértők a beszámítási képesség korlátozott voltát,⁶¹ hiszen egyes személyiségtorzulások hajlamosá tehetik az elkövetőt bizonyos típusú bűncselekmények ismételt elkövetésére.

57 3/1998. Büntető jogegységi határozat

58 Balassa L. (1961)

59 Grád András ebben a vonatkozásban nem tesz különbséget az antiszociális személyiségzavar és a pszichopátia (sőt, a szociopátia) között.

60 Grád A. (2012)

61 Földvári A. (2003) p. 149-150.

A nemzetközi szintén napjainkban is komoly interdiszciplináris dialógus folyik a mentális zavarok – különösen a pszichopátia – és a büntetőjogi felelősség kapcsolatának kérdéseiről. Élénk viták keresztüztüzében áll például, hogy a pszichopátiában szenvedők jogilag és erkölcsileg felelősek-e a tetteikért.⁶² A morális és büntetőjogi felelősség problémája azért merül fel rendre a szakirodalomban, mert – ahogy arra korábban kitértem – egyre több empirikus kutatási eredmény szól a pszichopátiát kísérő, büntetőjogi szempontból is potenciálisan jelentős érzelmi és kognitív károsodásokról. Kérdésként fogalmazódik meg a szakirodalomban, hogy vajon a büntetőjogi felelősség magában foglalja-e az erkölcsi felelősséget. Megkövetelhetjük-e azt a bűnösség kimondásához, hogy az illető teljes mértékben legyen tisztában az általa megszegett szabályok morális alapjaival, vagy elegendő, ha tisztában van cselekménye tiltott voltával? Lefordítva mindezen kérdéseket a pszichopátia neurofiziológiai és neuropszichológiai deficitjeinek „nyelvére”, a szabályok ismeretét lehetővé tevő, nagyrészt megtartott intellektuális funkciók és realitáskontroll önmagában elég alapul szolgál-e a büntetőjogi felelősség megállapításához, akár abban az esetben is, ha az egyén a morális ítélőképességet nyilvánvalóan súlyosan érintő neuropszichológiai zavarban szenved? És ha a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nem is releváns a pszichopátia (és általában a személyiségzavarok), enyhítő vagy akár súlyosító körülményként indokolt-e azt figyelembe venni a büntetéskiszabás során? Az utóbbi kérdésekre adott válaszok alapján különböző megközelítések bontakoznak ki a nemzetközi szakirodalomban, melyek tárgyalása azonban túlmutat e tanulmány keretein.

Az egyes országok jogalkalmazói gyakorlata is eltérően alakul a tárgyalt kérdésben. Egyes angolszász államokban például a kóros elmeállapot jogintézményének megfeleltethető védekezés, az „insanity defense” nem alapozható a pszichopátiára és az antiszociális személyiségzavarra, és van, ahol valamennyi személyiségzavar esetében kizárják ezt a lehetőséget.⁶³ Hasonló gyakorlat érvényesül többek között Finnországban, Olaszországban és Kínában is.⁶⁴ Vannak ugyanakkor olyan országok, például Hollandia, Belgium, Luxemburg, Németország, Ausztria, Portugália, Spanyolország és Görögország – természetesen igen heterogén anyagi és eljárásjogi háttérrel –, ahol a személyiségzavar is érintheti a büntetőjogi felelősséget.

A személyiségzavarok és a büntetőjogi felelősség megállapítása, illetve a büntetéskiszabás bonyolult összefüggéseit illusztrálják a mentális zavarok – különösen a pszichopátia – biológiai eredetére utaló idegtudományi bizonyítékok büntetőeljárásban betöltött szerepével kapcsolatos kutatási eredmények. Ezek közül az alábbiakban a teljesség igénye nélkül említek néhányat, a személyiségzavarok, illetve a pszichopátia

62 Jefferson, A., Sifferd, K. (2018) p. 79.

63 Lásd: Sparr, L. (2009)

64 Crocker, A., Livingston, J., Leclair, M. (2017)

büntetőjogi megítélésének bizonytalanságait és ellentmondásait szemléltető céllal. Az Aspinwall és munkatársai⁶⁵ kísérletében részt vett bírónak egy hipotetikus erőszakos bűncselekmény elkövetőjére kellett büntetést kiszabniuk. A vizsgált személyek azt az információt kapták, hogy az elkövető pszichopata, de a bírók felének további bizonyítékot is szolgáltatott a zavar biológiai hátterére vonatkozóan. Bár valamennyi résztvevő súlyosabb büntetést szabott ki a pszichopata elkövetőre, mint amelyet hasonló bűncselekmény esetén egy nem pszichopátára ténylegesen szoktak, a zavar biológiai hátteréről tájékoztatott bírók egy évvel rövidebb tartamot állapítottak meg, és több enyhítő körülményt vettek figyelembe, mint a pszichopátia neurobiológiájáról nem informált társaik. Saks és munkatársai⁶⁶ kísérleteinek⁶⁷ eredményei alapján is úgy tűnik, hogy a mentális zavarok – például a pszichopátia – biológiai hátterére vonatkozó szakértői bizonyítékoknak igen összetett a büntetőjogi felelősség megállapítására és a büntetés kiszabására gyakorolt hatása. Pszichopátia esetében például az agyi képalakító vizsgálati lelet – szemben a klinikai, genetikai és felvételek nélküli neurológiai bizonyítékokkal – jelentős befolyást gyakorolt a büntetőjogi felelősség megállapítására, csekély mértékben csökkentette a halálbüntetés kiszabásának arányát, de nem volt hatással a veszélyesség megítélésére. A második kísérletből az derült ki, hogy az agyi képalakító vizsgálatokból származó képi bizonyítékok a többihez képest nagyobb valószínűséggel alakították az ítéletet a bizonyítékot prezentáló fél – a vád vagy a védelem – érdekeinek megfelelő irányba. Hasonló kísérleteket végeztek német bírók, illetve joghallgatók részvételével is, az amerikaiaktól eltérő eredményeket kapva, amely vélhetően a kontinentális és az angolszász jogrendszerek eltéréseivel magyarázható. A német bírók,⁶⁸ illetve joghallgatók⁶⁹ esetében az elkövető patológiájának biológiai hátterére vonatkozó (pl. neurogenetikai) információ csökkentette ugyan a megállapított büntetőjogi felelősséget, ám a fent hivatkozott amerikai eredményekkel ellentétben nem befolyásolta a kiszabott büntetés mértékét.

A személyiségzavarok büntetőjogilag releváns jellemzői

A személyiségzavarokat tehát számos államban nem tekintik a büntetőjogi felelősség kizárására vagy csökkentésére, illetve a büntetés enyhítésére potenciálisan lehetőséget nyújtó, jelentős mentális zavarnak, esetleg akár súlyosító tényezőként értékeli azok egyes típusait. A jogrendszerek e tekintetben leképezik a személyiségzavarok klinikai koncepcióját, amely szerint utóbbiak nem súlyos mentális zavarok, nagy valószínűséggel nem változnak az idő múlásával, és akaratilag kontroll alatt állnak.⁷⁰ Szintén csökkenti

65 Aspinwall, L., Brown, T., Tabery, J. (2012)

66 Saks, M. J., Schweitzer, N. J., Aharoni, E., Kiehl, K. A. (2014)

67 Ezekben a kísérletekben esküdtnak alkalmas laikusok vettek részt.

68 Fuss, J., Dressing, H., Briken, P. (2015)

69 Guillen Gonzalez, D., Bittlinger, M., Erk, S., Müller, S. (2019)

70 Johnson, S. C., Elbogen, E. B. (2013)

a személyiségzavarok jogalkalmazók által észlelt jelentőségét, hogy azok tüneteinek gyakran megvan a „normál variánsa”, tehát a laikusok az átlagtól való eltérést inkább csak a személyiségvonások intenzitásában, eltérő mértékében érzik. Nehéz tehát meghatározni, hogy hol végződik az egészséges személyiség, és hol kezdődik a patológiás. A személyiségzavarok továbbá általában nem érintik a személy realitással való kapcsolatát, azaz nem járnak a pszichózisokra jellemző, a valóság észlelését megnehezítő tünetekkel (pl. téveszmékkel vagy hallucinációkkal), és többnyire – legalábbis látszólag – az akaratilag is megvan az esetükben. A büntetőjogi értékelés szempontjából szintén fontos körülmény, hogy a személyiségzavarok kezelése nagyon időigényes és hosszú folyamat, és bizonyos típusaik – különösen a kriminológiai szempontból leginkább jelentős antiszociális személyiségzavar és a pszichopátia – esetében igen kevés optimizmus övezi a terápiás gyakorlatot.

Mivel tehát a személyiségzavarok látszólag nem járnak súlyos tünetekkel, és általában nem merül fel esetükben a valóságérzékelés olyan zavara, amely képtelenné tenné a személyt cselekménye lehetséges következményeinek felismerésére, többnyire a jogalkalmazók sem tekintik ezeket „valódi” mentális betegségnek. A személyiségzavarban szenvedők nagy része tisztában van a társadalmi, köztük az alapvető jogi normákkal. Szintén jelentős a büntetőjogi szankciók szempontjából, hogy mivel a kezelési kilátások legalábbis kétségesek, és a személyiségzavarban szenvedők viselkedésük okán gyakran sok terhet rónak a bentlakásos intézmények többi lakójára és dolgozóira, esetükben a „büntetés helyett/mellett kezelés” elvének érvényesülésére is kevés lehetőséget láthatnak a jogalkalmazók. Ha ehhez hozzátesszük azt a nyilvánvaló ténytet, hogy bizonyos személyiségzavarok szignifikánsan növelik a bűnismétlés kockázatát, a büntetés társadalomvédelmi funkciójának prioritásként való figyelembevétele indokoltnak tűnik – ezt a célt pedig nem szolgálja a büntetés mértékének csökkentése.

A személyiségzavarok imént tárgyalt sajátosságai – magas előfordulási gyakoriságuk mellett – hozzájárulnak ahhoz, hogy azokat a jogalkalmazói gyakorlat általában nem tekinti a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából releváns tényezőnek. Szintén a tárgyalt zavarok specifikumainak és a bűnelkövetéssel való összefüggéseinek tudható be, hogy a büntetéskiszabás tényezői körében történő értékelésük megosztja az elméleti és a gyakorlati szakembereket.

Következtetések

A személyiségzavarok és a büntetőjogi felelősség kapcsolata nemcsak jogi, hanem legalább annyira pszichiátriai és etikai természetű probléma,⁷¹ amely számos, a büntető anyagi és eljárásjogon messze túlmutató kérdést vet fel. Tanulmányomban nem annyira

71 Meynen, G. (2016) p. 3.

e kérdések megválaszolására, mint inkább a probléma pszichiátriai, illetve pszichológiai kontextusba helyezésére vállalkoztam, a területi keretekhez mérten. A bűnelkövetéssel szoros összefüggést mutató személyiségzavarok – különösen a pszichopátia – büntetőjogi értékelése a többé-kevésbé egységes jogalkalmazói gyakorlat ellenére is felvet néhány dilemmát. Bár az angolszász jogrendszerekben a hazaitól jelentősen eltérő mederben zajlik a büntetőeljárás, az általam korábban említett kísérletek eredményei jól illusztrálják a pszichopátia neurobiológiai bizonyítékokkal alátámasztott diagnózisát övező ambivalenciát, amely vélhetően más, a bűnelkövetéssel szoros összefüggést mutató személyiségzavarok esetén is felmerülhet. A bűnelkövetés pszichiátriai, neurológiai hátterét figyelembe vevő determinista álláspont ugyanis éppúgy eredményezheti a pszichopátia tényének a terhelt javára, mint terhére történő értékelését.

A pszichopátiát – esetleg más, a bűnelkövetéshez szintén potenciálisan hozzájáruló személyiségzavart – mint kétségkívül markáns kriminogén faktort súlyosító körülményként értékelő felfogás megítélésem szerint felvet legalább egy komoly morális-etikai dilemmát: büntethető-e szigorúbban az egyén egy olyan mentális rendellenessége miatt, amelynek kialakulásáról nem tehet? Ugyanakkor a másik oldalról nézve a problémát, legalább ennyire jogos kérdés az, hogy a személyiségzavar – akár mint kóros elmeállapot, akár mint enyhítő körülmény – figyelembevételével alkalmazott enyhébb büntetés hogyan egyeztethető össze a társadalom védelmének érdekében? Büntetéskiszabási és büntetés-végrehajtási szempontból egyaránt fontos további dilemma, hogy vajon milyen büntetési célok érvényesülhetnek például egy pszichopátiás személyiségű elítélt esetén, ha mind a speciális elrettentést megalapozó elkerülő tanulás mechanizmusa, mind a kezelés lehetőségei igen korlátozottak az ilyen bűnelkövetők esetében? Ezeket, és az ezekhez hasonló további kérdéseket nehéz egyértelműen megválaszolni, ám a tudomány fejlődésével egyre több aspektusból, és egyre több információ birtokában vizsgálható a problémakör. Egy új multidiszciplináris terület, az ún. „neurojog”⁷² célja éppen az, hogy a modern idegtudomány eredményeinek felhasználásával segítse a különböző – jogilag releváns – kérdések megválaszolását, illetve a döntéshozatalt, például a beszámítási képesség vonatkozásában.⁷³ Ezen eljárások gyakorlati alkalmazása a hazai ítélkezési gyakorlatban még vélhetően nagyon messze van, hiszen az számos feltétel megvalósulását igényli, ugyanakkor a szakirodalomban való megjelenése fontos fejlemény. A jövő dönti el, hogy a büntetőjog, illetve a jogalkalmazói gyakorlat képes lesz-e hasznosítani a modern idegtudományi kutatások eredményeit, és ezáltal növelni a büntetőjogi felelősség kérdésében való döntés objektív megalapozottságát.

72 Részletes áttekintésért lásd: Horváth Gy. (2020); Gábris A. (2020)

73 Horváth Gy. (2020)

Felhasznált irodalom

- Aharoni, Eyal – Sinnott-Armstrong, Walter – Kiehl, Kent A. (2012): Can psychopathic offenders discern moral wrongs? A new look at the moral/conventional distinction. *Journal of Abnormal Psychology* 121. p. 484-497.
- American Psychiatric Association (2013): Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th ed. (DSM-5). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing
- Aspinwall, Lisa G. – Brown, Teneille R. – Tabery, James (2012): The double-edged sword: does biomechanism increase or decrease judges' sentencing of psychopaths? *Science* 337(6096) p. 846-849.
- Balassa László (1961): Igazságügyi elmekörtan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Baliouis, Michael – Duggan, Conor – McCarthy, Lucy – Huband, Nick – Völlm, Birgit (2019): Executive function, attention, and memory deficits in antisocial personality disorder and psychopathy. *Psychiatry Research* 278. p. 151-161.
- Blair Robert J. (1995): A cognitive developmental approach to morality: investigating the psychopath. *Cognition* 57. p. 1-29.
- Blair Robert J. R. (2008): The cognitive neuroscience of psychopathy and implications for judgments of responsibility. *Neuroethics* 1(3). p. 149-157.
- Blair Robert J. R. – Monson Jey – Frederickson Norah (2001): Moral reasoning and conduct problems in children with emotional and behavioural difficulties. *Personality and Individual Differences* 31. p. 799-811.
- Blair Robert J. R. – Mitchell, D. G. V. – Peschardt, K. S. – Colledge, E. – Leonard, R. A. – Shine, J. H. – Murray, L. K. – Perrett, D. I. (2004): Reduced sensitivity to others' fearful expressions in psychopathic individuals. *Personality and Individual Differences* 37(6). p. 1111-1122.
- Blackburn, Ron – Coid, Jeremy W. (1998): Psychopathy and the dimensions of personality disorder in violent offenders. *Personality and Individual Differences* 25(1). p. 129-145.
- Bolyky Orsolya (2018): Az emberölések jogi és kriminológiai jellemzői, különös tekintettel a mentális tényezők büntetőjogi értékelésére. Doktori értekezés. PPKE JÁK Doktori Iskola, Budapest
- Brazão, Nélío – da Motta, Carolina – Rijo, Daniel – Pinto-Gouveia, José (2015): The prevalence of personality disorders in Portuguese male prison inmates: Implications for the penitentiary treatment. *Análise Psicológica* 3. p. 279-290.
- Brook, Michael – Kosson, David S. (2013): Impaired cognitive empathy in criminal psychopathy: Evidence from a laboratory measure of empathic accuracy. *Journal of Abnormal Psychology* 122 (1). p. 156-166.
- Cardinale, Elise M. – Marsh, Abigail A. (2015): Impact of Psychopathy on Moral Judgments about Causing Fear and Physical Harm. *PloS one*, 10(5), e0125708.
- Craissati, Jackie – Joseph, Nick – Skett, Sarah (Eds.) (2020): Practitioner Guide. Working with people in the criminal justice system showing personality difficulties. Third edition. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/869843/6.5151_HMPPS_Working_with_Offenders_with_Personality_Disorder_v17_WEB.pdf (Letöltve: 2020. október 20.)
- Crocker, Anne G. – Livingston, James D. – Leclair, Marichelle C. (2017): Forensic mental health systems internationally. In: Roesch, Ronald , Cook Alana N. (Eds) *Handbook of Forensic Mental Health Services*. Routledge: New York. p. 3-76.
- Decety, Jean – Lewis, Kimberly L. – Cowell, Jason M. (2015): Specific electrophysiological components disentangle affective sharing and empathic concern in psychopathy. *Journal of Neurophysiology* 114(1). p. 493-504.
- Delisi, Matt (2009): Psychopathy is the unified theory of crime. *Youth Violence and Juvenile Justice* 7. (2009) p. 256-273.

- Dolan, M. – Doyle, M. (2007): Psychopathy: Diagnosis and implications for treatment. *Psychiatry* 6(10). p. 404-408.
- Fazel, Seena – Danesh, John (2002): Serious mental disorder in 23000 prisoners: A systematic review of 62 surveys. *Lancet* 359. p. 545-550.
- Földvári József (2003): Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest
- Fuss, Johannes – Dressing, Harald – Briken, Peer (2015): Neurogenetic evidence in the courtroom: a randomised controlled trial with German judges. *Journal of Medical Genetics* 52. p. 730-737.
- Grád András (2012): Az antiszociális személyiségzavar jogi vonatkozásai. In: Fekete Mária, Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest. p. 168-171.
- Guillen Gonzalez, Daniela – Bittlinger, Merlin – Erk, Susanne – Müller, Sabine (2019): Neuroscientific and Genetic Evidence in Criminal Cases: A Double-Edged Sword in Germany but Not in the United States? *Frontiers in Psychology*, 10, 2343.
- Hare, Robert D. (1996): Psychopathy and antisocial personality disorder: A case of diagnostic confusion. *Psychiatric Times* 13. p. 39-40.
- Hare, R. D. – Neumann, C. S. (2008): Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology* 4. p. 217-246.
- Hildebrand, M. – de Ruiter, C. (2004): PCL-Rpsychopathy and its relation to DSM-IV Axis I and II disorders in a sample of male forensic psychiatric patients in the Netherlands. *International Journal of Law and Psychiatry* 27. p. 233-248.
- Horváth György (2020): Kihívások és lehetőségek a XXI. században: a beszámítási képesség az újabb idegtudományi eredmények tükrében. *Magyar Jog* 67(6). p. 365-371.
- Howard, Richard (2015): Personality disorders and violence: what is the link? *Borderline Personality Disorder and Emotion Dysregulation* Vol. 2. 12. article
- Jefferson, Anneli – Sifferd, Katrina (2018): Are Psychopaths Legally Insane? *European Journal of Analytic Philosophy* 14(1). p. 79-96.
- Johanson, Mika – Vaurio, Olli – Tiihonen, Jari – Lähteenvuo, Markku (2020): A Systematic Literature Review of Neuroimaging of Psychopathic Traits. *Frontiers in Psychiatry* 10. art. 1027.
- Johnson, Sally C. – Elbogen, Eric B. (2013): Personality disorders at the interface of psychiatry and the law: legal use and clinical classification. *Dialogues in clinical neuroscience* 15(2). p. 203-211.
- Kiehl, Kent A. (2006): A cognitive neuroscience perspective on psychopathy: Evidence for paralimbic system dysfunction. *Psychiatry Research* 142. p. 107-128.
- Magyar István (1968): A beszámítási képességet befolyásoló psychopathiás reakciók. *Ideggyógyászati Szemle* 21. évf. 11. p. 487-496.
- Marsh, Abigail A. – Cardinale, E. M. (2014): When psychopathy impairs moral judgments: Neural responses during judgments about causing fear. *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 9. p. 3-11.
- Meynen, Gerben (2016): Legal insanity: Explorations in psychiatry, law and ethics. (International library of ethics, law and the new medicine, vol. 71.) Springer: New York
- Morse, Stephen J. (2008): Psychopathy and criminal responsibility. *Neuroethics* 1. p. 205-121.
- Muñoz-Negro, José E. – Martínez Barbero, José P. – Smith, Felicity – Leonard, Brooke – Martínez, Padilla J. – Ibáñez-Casas, Immaculada (2018): The controversial relationship between neuroscience and moral responsibility in psychopaths. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*. Article no. 40.
- Neumann Craig S. – Hare Robert D. (2008): Psychopathic traits in a large community sample: links to violence, alcohol use, and intelligence. *Journal of consulting and clinical psychology* 76(5). p. 893-899.
- Patrick Cristopher J. (1994): Emotion and psychopathy: Startling new insights *Psychophysiology* 31(4). p. 319-330.
- Porter, Stephen (1996): Without conscience or without active conscience? The etiology of psychopathy revisited. *Aggression and Violent Behavior* 1(2). p. 179-189.

- Porter, Steven – Birt Angie R. – Boer, Douglas P. (2001): Investigation of the criminal and conditional release profiles of Canadian federal offenders as a function of psychopathy and age. *Law and Human Behavior* 25. p. 647-661.
- Roberts, Amanda D. L. – Coid, Jeremy W. (2009): Personality disorder and offending behaviour: Findings from the national survey of male prisoners in England and Wales. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology* 21(2). p. 221-237.
- Saks, Michel J. – Schweitzer, N. J. – Aharoni, Eyal – Kiehl, Kent A. (2014): The Impact of Neuroimages on Sentencing. *Journal of Empirical Legal Studies* 11. p. 105-131.
- Schmahl, Christian – Phan, K. Luan – O. Friedel, Robert (Eds.) (2018): *Neurobiology of personality disorders*. Oxford University Press: New York
- Sparr, Landy F. (2009): Personality disorders and criminal Law: An international perspective. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online* 37(2). p. 168-181.
- Szabó Edina – Galambos Attila – Szabó Judit – Kökönyi Gyöngyi (2016): A pszichopátiás személyiségzavar altípusai: elsődleges és másodlagos változat. *Alkalmazott Pszichológia* 16(4). p. 49-70.
- Szabó Judit (2019): A pszichopátia fogalma és kriminológiai jelentősége. In: Bárd Petra, Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin (szerk.): *Kriminológia és kriminálpolitika a jogállam szolgálatában: Tanulmányok Lévay Miklós tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. p. 213-220.
- Vaughn, Michael G. – DeLisi, Matt (2008): Were Wolfgang's chronic offenders psychopaths? On the convergent validity between psychopathy and career criminality. *Journal of Criminal Justice* 36(1) p. 33-42.
- Volkert, Jana – Gablonski, Thorsten-Christian – Rabung, Sven (2018): Prevalence of personality disorders in the general adult population in Western countries: systematic review and meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry* 213(6). p. 709-715.
- Walsh, Zach – Kosson, David S. (2008): Psychopathy and violence: the importance of factor level interactions. *Psychological Assessment* 20(2). p. 114-120.
- Winsper, Catherine – Bilgin, Ayten – Thompson, Andrew – Marhawa, Steven – Chanen, Andrew M. – Singh, Swaran P. – Wang, Ariel – Furtado, Vivek (2019): The prevalence of personality disorders in the community: a global systematic review and meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry* 216(2). p. 69-78.

Vótkó • Europäisches Strafvollzugsrecht

Law and Society

Law, Psychiatry and the Mentally

Disordered Offender

Volume 1

The

Vótkó: Magyar büntetés-végrehajtási jog

10.530

A magyar büntetés-végrehajtási jog

Vótkó: Büntetés-végrehajtási jog

Vótkó: Büntetés-végrehajtási jog

Vótkó: Büntetés-végrehajtási jog

Vótkó: Büntetés-végrehajtási jog

A JÖVŐT VÉDŐ MAGYAR INTÉZMÉNYES HÁTTÉRŰ KRIMINOLÓGIAI TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK EMLÉKEZETE

Tisztelt Olvasó!

Megtiszteltetés volt számomra, hogy közös rendezvényünk, a „Jövőformáló tudomány” című online konferencia előadói között köszönhettem Prof. em. Dr. Vókó György urat, a 2020. évben fennállásának 60. évfordulóját ünneplő Országos Kriminológiai Intézet (a továbbiakban: OKRI) igazgatóját. E jeles alkalomból arra kértem őt, hogy előadásában mutassa be, foglalja össze az OKRI által végzett sokrétű szakmai és tudományos tevékenységet.

Kértem, hogy beszéljen nekünk az OKRI jelenéről, az intézetben dolgozók feladatairól és sikereiről, a kutatásai során érintett témakörökről, illetve az OKRI szakmai munkájának jelentőségéről a bűnügyi tudományterületek – hazai és nemzetközi szintén egyaránt történő – támogatása kapcsán.

A következőkben Dr. Vókó Györgynek a 2020. november 11-én megrendezett „Jövőformáló tudomány” című konferencián elhangzott előadását közöljük.

Várkonyi Zsolt Kristóf
Főszerkesztő

Az előadásom kapcsán az a cím szerepelt a programban, hogy „A jövőt védő magyar intézményes háttérű kriminológiai tudományos kutatások emlékezte”. Ennek egy alcímét is adnék: *„Gondolatok a tudományos kutatás társadalmi szerepéről az intézeti évforduló alkalmából, elmélkedés a jelentőségéről”*.

Az OKRI Magyarország és Kelet-Közép-Európa, így az egész régió legjelentősebb bűnügyi kutatóbázisa, amely a bűnözés okainak és a megelőzés lehetőségeinek vizsgálatával, valamint a bűnözés és a bűnüldözés területeinek aktuális elméleti és gyakorlati kutatásával foglalkozik. Képes volt fejlődni, megújulni, és – mondhatom – megszépülni is. Az intézet fizikai felújítása is megtörtént, és a mai modern technikát alkalmazza minden téren. Az alkotómunka nyugodt környezetét, illetve tárgyi és személyi feltételeit, valamint a fejlesztési lehetőségeket a Legfőbb Ügyészség biztosította.

A bűnözés elleni sikeres küzdelem – a bűnüldözés hatékonyságának növelése mellett – annak szervezettebb megelőzését is igényli, ez pedig elképzelhetetlen a tudományos megalapozottság és a tudományos kutatás eredményeinek hasznosítása nélkül.

A bűnmegelőzés új távlatai, elvi és gyakorlati kérdései, a bűnözés helyzete, változásai és új jelenségei voltak a kutatások témái minden évben, továbbá egyes bűnözési jelenségek nagyobb összefüggésben történő vizsgálata valósult meg. A bűnelkövetéssel szembeni fellépés, az arra irányuló kutatások a maguk komplexitásában igyekeznek vizsgálni és feltárni az okokat, azok kiküszöbölése érdekében. Ez a munka mindig időszerű, még most is, amikor az adatok több európai országban – így hazánkban is – a bűncselekmények számának csökkenését mutatják, hiszen ez önmagában nem teszi lehetővé, hogy a prevenciós tevékenységet bárhol is háttérbe szorítsák.

Hosszú az út a bűnelkövetéstől, azaz a jogrend megsértésétől annak helyreállításáig. Az eredményesség fokozása mindig megköveteli a módszerek és az eszközök felülvizsgálatát, illetve továbbfejlesztését is, mivel a bűnelkövetésnek lehetnek olyan – biológiai, szociálpszichológiai vagy környezeti – okai, melyek közömbösíthetők, ronthatják a büntetés pozitív hatását. Nagyon időszerű és megalapozott tudományos törekvést tükröz a folyamat vizsgálata, amelynek célja a társadalommal összeütközésbe került személyt a közösségbe újra visszavezetni, ott (éppen a lakosság védelme érdekében) elismertetni, továbbá a bűncselekmény folytán megbomlott jogi egyensúlyt helyreállítani. Ez a büntetőjogi felelősségre vonás hatálya alatt álló személy részére – cselekményéért – járó következményt jelent, azonban az ő reszocializálása vagy reintegrálása is hozzájárul a felborult egyensúly visszaállításához. Azaz szempont a társadalom bűnelkövetéstől való védelme, de fontos az elkövetőnek a társadalom haragjától való megóvása is.

Az egyes évek kutatásainak értékelésekor visszatekintve fontos tény, hogy az intézet tevékenységét ellenőrző – kiváló, külső tudós szakértők alkotta – Tudományos Tanács

részéről nem egyszer hangzott el elismerésként, hogy az OKRI az ország egyetlen olyan tudományos kutatóintézete, ahol évente számos – valódi – empirikus kutatást végeznek. Ezek komplexitásának és interdiszciplináris – sőt, napjainkban mondhatjuk, hogy multidiszciplináris – jellegének figyelembevételével a kutatási eredmények, megállapítások gyakorlati hasznosításához, minden évben jellemző az intézetre. Munkájuk során a legkülönbözőbb tudományágakkal foglalkoznak a kutatóink.

Az OKRI munkatársai 80%-ának van tudományos fokozata, így például akadémikus, MTA doktor, kandidátusi, valamint PhD fokozattal rendelkeznek, de többen közülük gyakorlati jogalkalmazási tapasztalattal is bírnak, ami hatással van a látásmódjukra. Habilitált oktatói címmel 4 fő rendelkezik. A munkatársak jelentős része a szakmai tudományos közéletben is jelen van, 52 fő pedig tudományos munkával összefüggő szervezet tagja vagy tisztségviselője.

Az OKRI tevékenységének az utóbbi 10 évben is az egyik fő része volt a legidősebb gyakorlati kérdések megoldásához tudományos kutatással történő segítségnyújtás. Az együvé tartozás érzésének, a feladatok megoldásában való részvételnek, a munka hasznosságának tudata lelkesítően ható tényező. A közös tett és a siker közösséget teremt, bátorít, erőt ad. Az OKRI az alkalmazott kutatásokkal segíti a munka gyakorlati részét, melynek során a felmerülő kérdések megválaszolása és a problémák megoldásában való segítségnyújtás hatékonyabbá teszi az elméleti munkát is.

A gyakorlattal való egyre szorosabb együttműködést juttatja kifejezésre az ügyesség által kezdeményezett kutatások évről-évre emelkedő száma is, melynek aránya 2018-ban már 45% volt. Ugyanakkor meg kell említeni ehelyütt a több minisztérium és országos hatáskörű szerv, így a büntetés-végrehajtási szervezet kezdeményezésére elvégzett kutatásokat is.

Komoly tudományos eredmény az OKRI számára, hogy 2016-ban a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya tudományos műhelyként ismerte el az intézetet, miután megerősítette az MTA ÁJB egyik albizottságát; nevezetesen a Büntetés-végrehajtási Jogi Albizottságot. Azóta az OKRI a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából minden évben tudományos konferencia szervezésében vesz részt a büntetés-végrehajtással közösen, mely rendezvény az MTA székházában kerül lebonyolításra. Az eseményen a bűnügyi tudományok kiemelkedő országos szakteintélyei, országos vezetői, akadémikusok, professzorok mellett az OKRI szakemberei is tartanak, tartottak előadásokat.

Az intézet korszerűsítése, valamint a szabályzatok megújítása és érvényesítése stabilizálóan hatott az OKRI működésére. Számos egyéni, immár több éves kutatás

követelményrendszerének, teljesítményértékelésének hatása érződik a kutatók munkájában, érvényesülnek az új normák.

A kutatók szakmai presztízse növelte az általuk szerzőként, szerkesztőként, lektorként jegyzett folyóiratok, illetve tudományos és oktatási intézmények, szervek szakmai felkészültségét, ismertségét és elismertségét. Az intézet kiadványait (Kriminológiai Tanulmányok, monográfiák) az érdeklődők kedvezően fogadják és keresik. Nemrég jelent meg Szabó Juditnak, valamint Mészáros Ádámnak egy-egy monográfiája, a legújabb kiadványunk pedig a Kriminológiai Tanulmányok 57. kötete, amely a legfrissebb kutatási eredményeinket is tartalmazza.

Megtisztelő intézetünk számára, hogy az OKRI az „Ügyészeti Szemle” című szakmai és tudományos folyóirat kiadója. Kutatóink évente egyre több konferencián szólnak fel, így például 2018-ban 111, 2019-ben 155 előadást tartottak, amelyeknek 10-30 százaléka külföldön, idegen nyelven hangzott el. Publikációik száma évente több mint 80 volt. Egyre több monográfia szülőhelye az intézet, köszönhetően a Legfőbb Ügyészség támogatásának. Az OKRI nemzetközi kapcsolatai közül kiemelkedő a freiburgi Max-Planck Intézettel régóta fennálló együttműködés, illetve említést érdemelnek a szomszédos országok hasonló intézetei is (többek között a cseh, a szlovák, a szlovén vagy a most alakult román kriminológiai intézet), valamint a Shanghai-ban található kriminológiai intézettel is felvettük a kapcsolatot. Mindemellett sikert értett együttműködési megállapodást kötni a szlovéniai büntetőjogi és biztonságpolitikai kutatóintézettel és a Ljubljani Egyetem kriminológiai intézetével is.

A freiburgi Max-Planck Intézet vezetői az OKRI-t kérték fel a balkáni kriminológiai társaság megszervezésére és működtetésének segítésére, melyhez 10 ország tartozik. Több államból (az USA-ból, Németországból, Spanyolországból, Kínából, Dél-Koreából és Romániából) jártak az intézetben vendégkutatók, egyetemi tanárok. Hosszabb látogatást tett nálunk az Európai Kriminológiai Társaság elnöke is.

Az OKRI – az utóbbi 10 évben végzett – több mint 300 vizsgálatának, kutatásának főbb témaköreit mutatom be az alábbiakban.

Az intézet foglalkozott a bűnüldözéssel, az igazságszolgáltatási szervek bűnmegelőzésben betöltött szerepével, a kriminológiai kutatások eredményeinek a büntetőjogi kodifikációban történő hasznosítási lehetőségeivel, az élet és testi épség, az emberi méltóság, a vagyon, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűnözés speciális problémáival, a visszaesés és a többszörös visszaesés okozta gondokkal, a reintegrációval és a büntetőútról való elterelés kérdéskörével, a gazdasági-társadalmi fejlődés és a bűnözés kölcsönhatásaival, valamint a büntetés hatékonyságával (annak tudatában, hogy a büntetés szükséges és rossz, de nem szükséges, hogy csak rossz legyen).

Mindemellett munkatársaink sokrétű, összetett módszerrel kutatták a ma emberét nagyon is foglalkoztató biztonságérzet kérdését, az áldozattá válást, a bűnözéstől való félelmet, a szociális sérülékenységet, a társadalomföldrajz és a környezet hatását a bűnözésre, valamint további meghatározó tényezőket.

Hasznosítható eredmények születtek a következő szerteágazó témakörök mindegyikében: a veszélyes bűncselekmények és bűnelkövetők, az emberkereskedelem, a szakértői tevékenység hatásai a bizonyításban, az emberöléshez vezető rizikófaktorok, a büntetőeljárások hatékonysága, a jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, a tárgyalást kiváltó megoldások és ezek hatékonysága a hazai és európai büntetőeljárásokban, az elterelési lehetőségek, a mediáció alkalmazhatósága, a sértett megváltozott szerepe a büntetőeljárásban, a közvetítői eljárás tapasztalatai, a műtárgyak hamisítása, a csalás, a prostitúció, a gyűlölet-bűncselekmények hatékony üldözésének feltételrendszere, a visszaesés megelőzése, a szituációs bűnmegelőzés empirikus vizsgálata, a lakásbetörések elkövetése, a nemzetközi migráció és a nemzeti biztonság összefüggése, a specifikus védelmi szükségletekre szoruló áldozatok (gyermekek és időskorúak áldozattá válásának tendenciája), az individualizáció és a differenciálás a szabadságvesztés végrehajtása során, a pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, a jóvátételi munka, a vagyon-visszaszerzési eljárás gyakorlati tapasztalatai, az erőszakos szexuális bűnözés hazai jellemzői, a kapcsolati erőszak, a távoltartás, a kiskorú veszélyeztetése, a bűncselekmény előzményei és következményei, a nemzetközi együttműködés a bizonyítékok beszerzésében, a gyermek- és fiatalkorúak agresszív viselkedésének kriminológiai vizsgálata, az iskolai erőszak megelőzése és kezelése, a veszélyeztetett fiatalkorúak életesélyei és kriminalizálódási hajlandósága, a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása kockázatának tényezői, a korrupció, a bűnszervezetben, a költségvetési csalásokkal elkövetett bűncselekmények, a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények, a kiberbűnözés, a számítástechnikai bűncselekmények kriminalisztikája, a migráció és az embercsempészet, az online zaklatás, a járműipari fejlesztés hatása a közlekedési bűncselekményekre, a Btk. szankciórendszerének hatályosulása, továbbá több országot átfogó, nemzetközi összehasonlító tanulmányok is napvilágot láttak.

A fenti témák egy nagy munkának a tartalmát tükrözik. Úgy érzem, hogy a felsorolás betekintést enged abba, hogy mi mindennel foglalkozik Magyarország és a régió legnagyobb kriminológiai intézete. Kiemelendő, hogy évről évre nőtt a kutatások száma, ami 2019-ben már 40-et jelentett. Mindezt a munkát 21 kutató végezte el, a vezetőket – így magamat – is beleértve.

Ma már el lehet mondani, hogy a kutatások többsége a gyakorlatot segíteni, azt fejleszteni volt hivatott. A meglévő együttműködések fenntartásában és az újak kialakításában, valamint a közös célok megvalósítását elősegítő együttes erőfeszítések szervezésében sem volt hiány.

Befejezésként egyértelműen megállapíthatjuk, hogy az OKRI kutatásai az eltelt években jelentősen gazdagították és gyarapították a bűnügyi tudományokkal foglalkozó tudományágakat.

Pár évvel ezelőtt a tudományos élet egyik vezetője írta az OKRI-ról, idézem:

„Nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő színvonalú tudományos munkát mutat be, ami az OKRI-t nem csak a régió, hanem egész Európa egyik vezető büntetőjogi és kriminológiai kutatóintézetévé teszi.”

A kutatók és az OKRI készen áll az újabb és újabb felfedezésekre, az izgalmas kérdések megválaszolására és megoldásuk segítésére. A tudomány és a gyakorlat együtt gondolkodása, együttműködése határozta meg az OKRI utóbbi évtizedét, és ez szolgálja a jövőben is az előrelépést.

KAPCSOLATTARTÁS JÁRVÁNY IDEJÉN

Contact and communication during epidemic

A lassan egy évre visszanyúló és az egész országot mélyen érintő, korábban nem tapasztalt járványügyi veszélyhelyzetben a büntetés-végrehajtási szervezetnek is megfelelő válaszokat kell adni a folyamatos kihívást jelentő atipusos szakmai helyzetekre. E tanulmányban ezeket a szakmai és jogi megoldásokat mutatom be különös figyelmet szentelve általánosan a kapcsolattartásra, a látogató fogadásának eredeti szerepére és az azt ideiglenesen kiváltó Skype-alapú kapcsolattartás távlati lehetőségeire.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, kapcsolattartás, látogató fogadása, Skype-alapú kapcsolattartás, járvány

In an unprecedented epidemic emergency situation lasting for almost a year now and impacting profoundly the whole country, the Prison Service must also give appropriate responses to the constantly challenging atypical professional situations. In this study, I present these professional and legal solutions with particular attention to the contact between prisoners and their contact persons in general, the original role of receiving visitors, and the long-term possibilities of Skype based contact that has temporarily replaced the reception of visitors.

Keywords: penitentiary, forms of communication between the prisoners and their family members and other contact persons, receiving visitors, Skype based communication between prisoners and their contact persons, pandemic

A felelősség és a reintegráció kapcsolata

Vitathatatlan tény, hogy a SARS-CoV-2 néven azonosított vírus szempontjából különösen érzékenynek tekinthető zárt intézetek kötelesek megóvni a fogvatartottak egészségét, amely alaptétel a büntetés-végrehajtási jogviszonyból vezethető le. Az ennek való megfelelés érdekében a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben – több intézkedés mellett – az országos vezetés felfüggesztette a fogvatartottak számára az intézet ideiglenes elhagyásának és a látogató fogadásának lehetőségét. Mindez különösen nagy szakmai érzékenységet követelt, hiszen a fogvatartottak jogainak érvényesülése és a közérdek védelme között kellett megtalálni azokat az arányokat, amelyek biztosították a valóban szükséges, de ugyanakkor elegendő mélységű beavatkozást a fogvatartottak életviszonyaiba, azon belül is a kapcsolattartásra vonatkozó szabályokba. Mindezen túl egy másik nagyon fontos tényezője a pandémia időszakának, hogy ebben a megváltozott valóságban nagy szerepe van az önkéntességnek és belátásnak, míg jóval kisebb a büntetésnek és elmarasztalásnak. Kiemelt jelentősége van az egyén döntési szabadságának, mivel bizonyos helyzetekben mindenki annyi felelősséget vesz magára, amennyit önként vállal. Az egyének felelősségének azonban kétségkívül van egy közös, virtuális halmaza, amelyre most jóval nagyobb szükség van, mint azelőtt, ez pedig a kollektív felelősség, aminek jelentősége napjainkban mutatkozik meg leginkább

A Bv. törvény¹ egyik nagyon fontos és új büntetőfilozófiai elemének tekintjük, hogy az elítéltek a számukra kötelező és a felkínált reintegrációs programokban való aktív közreműködésen keresztül bizonyíthatják a reintegrációs hajlandóságukat, így személyes sorsuk aktív alakítójává válhatnak. Ez a tétel adhatja az előfeltételét annak, hogy a büntetés-végrehajtási körülmények között is felelősséget érezzenek saját életük irányításában és ismerjék fel annak jelentőségét, hogy mindez az egész fogva tartásukra kihat. Ennek szakmai és elméleti esszenciája kétségkívül a következő: *„A felelősség, az egyéni aktivitás és az együttműködés olyan egymást feltételező és egy irányba mutató hatásmechanizmust eredményez, amely a reintegrációt hatékonyan támogatja”*.²

A büntetés-végrehajtási szakemberek számára bőséges és jól strukturált eszközrendszer áll rendelkezésre, amelyet az intézeti beilleszkedés és a későbbi reintegráció szolgálatába állíthatnak.

A börtönben zajló szakmai tevékenység értelmezésekor megállapítható, hogy reintegrációs programként azonosítjuk az előre eltervezett és tudatosan irányított események összefüggő

1 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

2 Pallo J. (2016) p. 33.

sorozatát, amelyek előkészítik, illetve lehetővé teszik az elítélt intézeti rendbe,³ majd a társadalomba való beilleszkedését. A befogadási eljárás során a büntetés-végrehajtás személyi állományi tagjainak egy erre speciálisan felkészített csoportja a fogvatartási kockázati elemekből kiindulva térképezi fel a fogvatartott személyiségjegyeit, motivációit. Elsősorban a hiányzó és meglévő alapkészségeket veszik figyelembe az egyéniesített fogvatartási programterv kialakításakor, melynek szerves részét képezik a reintegrációs programok. E jogszabályi szinten rögzített programok közé sorolandó a foglalkoztatás (munkáltatás, oktatás, képzés, sport, szabadidős programok), a családi és társadalmi kapcsolatok támogatása, a vallásgyakorlás és a lelki gondozás, valamint az önállóan vállalt tevékenységek. A büntetés-végrehajtási intézetek önállóan vagy más szervezetekkel együttműködve irányíthatják a programokat, mindemellett támogatják az önszerveződő fogvatartotti kezdeményezéseket is.

A reintegráció szempontjából kiemelt jelentőségűnek tekinthető a kapcsolattartás, mely megkerülhetetlen tényezője a visszailleszkedés elősegítésének. Utóbbi az értelmezésben nem más, mint az, hogy az elítélt a szabadulásakor legyen olyan élethelyzetben, amely alkalmassá teszi, hogy a társadalom törvénytisztelő tagjává váljon. A kapcsolattartók a fogvatartás különféle szinterein játszhatnak szerepet. Az intézet által engedélyezett személyek lehetnek családtagok, barátok, de lehetőség van a volt munkaadókkal történő kapcsolattartásra is. Elsősorban a visszailleszkedésben támogató szerepet játszó szervezetek (karitatív szervezetek, egyházak) kerülhetnek fel az ún. kapcsolattartói listára. A kapcsolattartás gyakoriságát vizsgálva, e személyi körből kiemelkedik a közeli hozzátartozók és barátok jelenléte a fogvatartottak életében.

A visszailleszkedés szempontjából vizsgált társas kapcsolatok House meghatározásában⁴ társas támogatásként értelmezhetőek, melynek elemei: az érzelmi gondoskodás, az anyagi segítség, az információ átadás és a megbecsülés.⁵ A magyar büntetés-végrehajtás által a fogvatartottak részére felkínált kapcsolattartási lehetőségek köre a társas támogatás minden elemét magában foglalja. A kapcsolattartás lehetőségeinek tekintetében megkülönböztetünk intézetelhagyással nem járó módokat (levelezés, telefonálás, csomag küldése és fogadása, látogató fogadása, Skype-telefonálás) és az intézet elhagyásával járó kapcsolattartási formákat (látogató intézeten kívüli fogadása, kimaradás és eltávozás).

3 Magában foglalja az elítélt befogadását, megelőző életkörülményeiből, életviteléből eredő hátrányainak csökkentését, személyisége és szociális készségei fejlesztését.

4 A társas támogatás olyan meghatározását alkotta meg, melyet eredetileg a társas támogatás és a mentális összefüggés vizsgálatainál használt.

5 House, J. S. (1981)

Kutatások a reintegráció és a kapcsolattartás vonatkozásában

A szabadulás utáni megfelelő minőségű családi kapcsolatok csökkentik a bűnismétlés valószínűségét, melynek komplex hatásaként a visszaesési mutatók javulnak, amely végső soron az összetársadalmi érdekre, a bűnmegelőzésre gyakorol jótékony hatást. Mindez azért fontos, mert a büntetés-végrehajtási szervezet a fentiek érdekében végzett tevékenységével közvetlenül is képes támogatni ezt az elvárást. Beszélhetünk a társas támogatás jótékony hatásai mellett egy ún. kontroll funkcióról is, mely arra sarkallja az elítéltet, hogy tartsa be a börtön szabályait, jó magaviseletével törekedjen a mihamarabbi szabadulás lehetőségének irányába.⁶ A hatékony kapcsolattartásnak a szabadulást követően sem változik a támogató és ellenőrző szerepe.

A kapcsolattartás hatásának elemzésekor a deviáns kapcsolatokat sem hagyhatjuk figyelmen kívül. A bűnelkövetés kockázati tényezői sorában előkelő helyet foglal el a családon belüli kockázati tényezők csoportja, melyet tovább erősít a család hátrányos társadalmi-gazdasági helyzete. Elképzelhető, hogy az elítélt belső indíttatásból megpróbál szakítani „rég életével”, azonban a zárt és korlátozott intézeti viszonyok között őt ért társas támogatás nyújtotta pozitív élmények hatása (szeretet, törődés) felerősödhet, így jóval nagyobb nehézséget okoz a bűnözői kapcsolatok szándékolt megszakítása. Amennyiben a deviáns kapcsolatok a szabadulást követően is fennmaradnak, úgy ez hatványozottan járul hozzá a visszaesés kockázatához.

A börtön – lényegéből adódóan – az elítélt bűnelkövetőt a szabadságvesztés időtartamára elszigeteli a társadalomtól és a szabad életől. A teljes elzártság a biztonságos őrzés feltételeként magában hordozza a mesterséges életviszonyok kialakításának szükségességét. A börtönnel foglalkozó társadalomtudományi kutatások első nagy hulláma azt vizsgálta, hogy hogyan alkalmazkodik az egyén a börtönhöz, a külvilágtól elzárt rendszer, a hosszantartó fogvatartás milyen hatást gyakorol a fogvatartottak személyiségére.

A bebörtönzés frusztrációs hatásaiból levezethető, sajátos értékrend kialakulását magában foglaló modell a későbbiekben „deprivációs modell”-ként vált ismertté. A prizonizáció magyarázatául szolgáló másik modellet, melyet a külvilágból behozott „bűnözői értékrendszer” börtönbeli kiemelt szerepe alapozott meg, az „import modell” elnevezéssel látták el a kutatók. Az említett két modell elméleti alapvetéseit ültette át empirikus kutatásába Papp,⁷ aki az elítéltek értékrendszerét vizsgálta a Váci Fegyház

6 Bíró E. (2015) p.104.

7 A kérdéses időpontja 2010. március 1-je volt. A vizsgálat alapsokaságát az intézetben élő, felnőtt korú, férfi, jogerősen elítéltek köre jelentette, melynek létszáma 618 fő volt. A kérdőívre végül 368 elítélt válaszolt az öt héten át tartó kérdézési időszakban, ami a teljes elítélti kör 59,5 százalékának felelt meg.

és Börtönben. Kutatásában kitért a prizonizáció és a kapcsolattartás közötti összefüggésekre. Előzetes várakozásának megfelelően azt tapasztalta, hogy a szabadulás utáni életesélyek romlásával együtt jár a bűnözői nézetek elfogadása. Igaznak bizonyult az a feltevése is, mely szerint minél hosszabb időt tölt valaki elzártan, kriminális öntudata annál erősebb.⁸ A kapcsolattartás gyakoriságát mérő mutatók azonban nem várt összefüggéseket tártak fel a kriminalitáshoz fűződő elképzelések viszonyában. A csomagküldés és fogadás – mint kapcsolattartási forma – elemzése után még a hipotézisnek megfelelő eredmény született: a csomagok csökkenő száma összefüggést mutatott a rabtársadalom értékrendjének elfogadásával, de a levelezés vizsgálatakor ellenkező jelű összefüggést mutatott ki a kutató. *„A kapcsolattartás gyakoriságát mérő mutatók közül a levelezés gyakorisága mutat szignifikáns – ám a hipotézissel ellentétes irányú – összefüggést a bűnözői identitással. Vagyis az eredmények alapján azok, akik több levelet kapnak átlagosan egy hónapban, inkább tekintenek magukra bűnözőként”*⁹

Papp az eredményeket az import modell logikájával magyarázta. Arra a következtetésre jutott, hogy a rendszeres kapcsolattartás ellenére kialakuló igény a fogvatartotti szubkultúrában betöltött hely kapcsán arra mutathat, hogy a fogvatartott és az őt visszafogadó mikrokörnyezet értékrendszere nem térhet el jelentősen a börtönben tapasztalttól. További következtetéseket levonva leszögezte: *„Az eredmények arra utalnak, hogy minél inkább érzi úgy egy elítélt, hogy szabadulás után számíthat szűkebb környezete támogatására, annál inkább elfogad bizonyos intézetellenes és bűnözést támogató nézeteket.”*¹⁰ Papp értelmezésében azonban az eredmények cáfolják azt a nézetet, miszerint a külvilágtól származó társas támogatás nem csökkenti azt a késztetést, hogy a fogvatartott társas kapcsolatot alakítson ki rabtársaival, ezáltal elutasítsa az elítéltek domináns érték- és normarendszerét. Albert és Bíró felhívja a figyelmet a deviáns kapcsolatokban rejlő értékre is: *„A deviáns családi kapcsolatok szerepet játszhatnak a börtönbüntetéshez vezető bűncselekmények elkövetésében, ezáltal közvetve a börtönelmény létrejöttében. Ugyanakkor a deviáns családi kapcsolatok is nyújthatnak társas támogatást, és hozzájárulhatnak az önbecsülés növeléséhez is.”*¹¹ E témakörben biztatónak tekinthető Albert és Bíró kutatási eredménye,¹² amely szerint annak ellenére, hogy a megkérdezettek 34%-ánál a családtagoknak¹³ is szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében, az elítéltek tudatosan a nem-bűnöző kapcsolatokat részesítik előnyben. A kutatók esélyt látnak arra, hogy az eredeti családtól később eltávolodva és saját családot alapítva megnyílik a lehetősége a további bűnelkövetői magatartás, azaz a visszaesés elkerülésének.

8 Papp G. (2011) p. 951.

9 Papp G. (2011) p. 951.

10 Papp G. (2011) p. 949.

11 Albert F., Bíró E. (2015) p. 80.

12 Szubjektív reszocializációs esélyek című, OTKA 101325-ös számú, 2012 és 2015. között zajló kutatás.

13 A családtagok közül legtöbbször a testvérek, unokatestvérek, sógorok szerepét említették.

Kapcsolattartás az intézet elhagyása nélkül

A börtönbüntetés alatt a társas támogatás a kapcsolattartás jogilag szabályozott formáin keresztül érvényesül. A leggyakrabban használt kapcsolattartási lehetőség a levelezés,¹⁴ amely személyes jellege és költséghatékonyasága miatt még napjainkban is népszerű a fogvatartottak körében. Ez tartalmilag ellenőrizhető, gyakorisága és terjedelme azonban nem korlátozható. A kapcsolatok fenntartása és a társas támogatás céljából¹⁵ kiemelt jelentőséggel bír a látogatófogadás¹⁶. A látogatók személyét tekintve főleg a testvérek, a szülők és a házastársak szüleinek látogatásai növelhetik a visszailleszkedés esélyét.¹⁷ A kapcsolattartás e formája a család és hozzátartozók számára esetenként komoly költségekkel járhat, ezért jelentős hatást gyakorol rá a család anyagi háttere. „A látogatások gyakoriságát és mintázatait befolyásolja az is, hogy a fogvatartottak a börtönbe kerülés előtt milyen minőségű és mennyiségű társas kapcsolatokkal bírtak, és ezek milyen mértékben mobilizálhatók a börtönbüntetés alatt.”¹⁸

Egyes látogatási szituációk igen különbözőek lehetnek. Az általánosan és leggyakrabban alkalmazott lehetőség az ún. „csoportos látogatófogadás”, ahol a résztvevők áttetsző plexivel vannak fizikailag elválasztva egymástól.¹⁹ A látogatás biztonságilag jobban behatárolt formája rácson keresztül vagy biztonsági beszélőfülkéből, telefonnal történik. Ebben az esetben mindennemű érintkezés kizárt a fogvatartottal. A harmadik – és talán a reintegrációt legjobban támogató – módzata a látogatásnak az ún. „családi látogatófogadás”, ahol a családtagok a többi látogatótól térben (leginkább optikailag) elhatárolva, ezáltal bensőségesebb formában lehetnek együtt.²⁰

A látogatások nemcsak pozitív, hanem negatív vagy semleges hatást is gyakorolhatnak a fogvatartottak magatartására és a reintegráció eredményességére.²¹ A látogatások gyakorisága, időbeli trendje, a látogatók személye és a látogatáson történt események mind

14 A levél írásos formában megjelenített, egyedi, illetve személyes jellegű közleményt, adatot, információt tartalmazhat, mely postai úton borítékban is küldhető. Levélként kezelendő a levelezőlap, a képes levelezőlap és a nyomtatvány is. A levelet tartalmazó borítékban fénykép is elhelyezhető.

15 Connor, D. P., Tewksbury, R. (2015)

16 Az elítélt havonta legalább 1 alkalommal, minimum 60, maximum 90 percben fogadhat 4 főt látogatóként.

17 Duwe, G., Clark, V. (2011), idézi: Bordács L., Rózsa S. (2017) p. 161.

18 Bíró E. (2015) p. 75.

19 A fogvatartottak és látogatóik az asztal két oldalán, a tiltott tárgyak bejutásának megakadályozását célzó térelválasztó elemeken keresztül kommunikálhatnak egymással. A pandémiás helyzet miatt a legtöbb intézet már sikeresen kiépítette az alacsonyabb térelválasztó elemeken túl a plexi-falakat is, amelyek mellé áthallást segítő készülékeket telepítettek.

20 A fogvatartottak és látogatóik az asztalt körbe ülve, a tiltott tárgyak bejutásának megakadályozását célzó térelválasztó elemek alkalmazása nélkül, közvetlenül kommunikálhatnak egymással. Ha a családi látogatófogadás különálló helyiségben biztosítható, akkor játszósarkot kell az érkező gyermekek részére kialakítani.

21 Duwe, G., Clark, V. (2011), idézi: Bordács L., Rózsa S. (2017) p. 162.

formálhatják a magatartásukat. „Negatív hatást gyakorolhat például, ha a fogvatartottat a börtönbüntetés elején látogatják, később viszont a látogatások elmaradnak. Ha viszont a fogvatartottat a börtönbüntetés kezdetétől rendszeresen látogatják, ez csökkenti a szabadulás utáni visszaesés esélyét”.²² Napi szinten használható kapcsolattartási lehetőség a telefonálás,²³ amit a fogvatartottak az intézet által biztosított, egyéni felszerelési tárgyként kiadott, nem nyilvános mobil távközlési szolgáltatás igénybevételével is használhatnak. A jelenlegi gyakorlat 2015-től való alkalmazása jelentősen megváltoztatta a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak telefonálási lehetőségeit. Míg a jelzett időpontig a zárkán kívül és mások által is használt (ezért időben is korlátozott) telefonhasználatra volt csupán lehetőség, addig napjainkban a fogvatartott magánál tarthatja a megfelelő biztonsági garanciákkal levédett készülékét és zárkán belül, sorban állás nélkül kezdeményezhet hívást a hozzátartozóval. A hívásindítás időszakát a napirend határozza meg, ami által egy jóval szélesebb időszáv áll a fogvatartott és kapcsolattartója rendelkezésére.

A társas támogatás anyagi segítségnyújtásának kiemelt tényezője a csomagküldés és annak fogadása. A felmerült biztonsági igényekre reagálva, a csomag kívülről való feladására vonatkozó szabály 2018. július 1-jétől megváltozott,²⁴ mely szerint a fogvatartottak engedélyezett kapcsolattartói meghatározott termékkörre (élelmiszer, tisztálkodási cikk) vonatkozóan az ún. webshopon keresztül csomagot (a továbbiakban: webes csomagot) tudnak küldeni a fogvatartott részére. A csomagrendelésnek, illetve a csomagnak meg kell felelnie az intézet házirendjének. A normatív környezet továbbra is lehetőséget ad arra, hogy az elítélt saját költségén küldjön csomagot hozzátartozóinak, tehát a társas támogatások e formája kétirányú.

Az elektronikus kapcsolattartás legújabb formája a Skype-telefonálás,²⁵ amely a gyakorlati alkalmazás beindításakor elsősorban az enyhébb rezsimszabályok alá tartozó elítéltek részére volt biztosítható. Az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő korlátozások hátrányos következményeinek enyhítése érdekében, 2020 áprilisától lehetővé vált az elítéltek számára – a rezsimbe tartozásuktól függetlenül – nagyobb gyakoriságban és időtartamban használni a kapcsolattartás e korszerű formáját. A járványügyi veszélyhelyzet következményeként általánossá váló kapcsolattartási forma a kép és hang együttes jelenlétét lehetővé téve támogatja az érzelmi kötődés fenntartását az engedélyezett hozzátartozókkal.²⁶

22 Cochran, J. C. (2012), (2014), idézi: Bíró E. (2015) p. 75.

23 A telefonálás adható mértéke rezsimkategóriánként változó, heti 10 perctől, heti 105 percig terjedhet.

24 Forrás: www.bvcsomag.hu/auth (Letöltés ideje: 2021. 02. 11.)

25 A Skype használata legfeljebb heti kétszer volt engedélyezhető, alkalmanként maximum 10 perc időtartamban. Ezen időtartam alatt legfeljebb 2 külön kapcsolattartó irányába történhetett hívás.

26 Juhász Zs. (2019) p. 433.

Kapcsolattartás az intézet elhagyásával

Az intézetelhagyással járó kapcsolattartási lehetőségek sorát a látogató intézeten kívüli fogadása²⁷ nyitja. Erre a progresszív rezsimszabályrendszer²⁸ által meghatározott időtartamban és gyakoriságban van lehetőség, mely alkalmanként 2 óránál nem lehet rövidebb. A kapcsolattartás e formájának engedélyezése esetén figyelemmel kell lenni az elítélt előéletére, a visszaesés fokára, a korábbi bűncselekményeire, az intézetbe kerülés körülményeire, a kapcsolattartásának rendszerességére és minőségére, valamint a fogvatartás alatt tanúsított magatartására. A látogató intézeten kívüli fogadásának feltétele, hogy az engedélyezett kapcsolattartó személyesen jelenjen meg az eltávozás napján.

A kimaradás²⁹ lehetősége és annak mértéke az elítéltek számára a rezsimszabályrendszer által meghatározott gyakoriságban biztosítható, 24 órát meg nem haladó időtartamban. Az egyéni kimaradás elsősorban a kapcsolatok erősítése, valamint a munkahelyről és a lakhatásról való gondoskodás előkészítése céljából engedélyezhető. A csoportos formában történő kimaradást célszerű havi egy alkalommal, illetve az adódó kulturális és egyéb programok függvényében megszervezni, amelynek alkalmazása további segítséget nyújt az elítélt felkészítéséhez a szabadságvesztés letöltésének ideje alatt a szabad életben bekövetkezett változásokra (például közlekedés, árak változása).

A kapcsolattartás erősítése szempontjából taglalt intézetelhagyások sorát az ún. eltávozás³⁰ zárja, amelynek egy évben adható időtartama nem haladhatja meg fegyházban az 5 napot, börtönben a 10 napot és fogházban a 15 napot. Az eltávozás önállóan történik, abban az időszakban, mikor az elítélt fizetett szabadságát tölti. A hosszabb intézetelhagyás szakszerű előkészítésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a lakó-, illetve a tartózkodási hely szerint illetékes rendőrkapitányságtól, a büntetés-végrehajtási intézet operatív tisztjétől, valamint – amennyiben rendelkezésre áll – a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőktől beszerzett információkat. Meg kell vizsgálni azt a körülményt, hogy az elítélt szervezett bűnözői körbe tartozik-e, illetve a szabadságvesztés megkezdése előtt milyen volt az életmódja, különös tekintettel az alkohol- és a kábítószer-fogyasztásra, illetve az elítélt külső kapcsolatainak személyi, életmódbeli, anyagi viszonyaira. E körben nagy szerepe lehet az elítéltre vonatkozó kockázatfelmérés adatai kapcsán végzett elemzésnek és értékelésnek.

27 Annak, aki a büntetése 1/3-át kitöltötte (minimálisan fegyházban legalább 1 év, börtönben 6 hónap és fogház fokozatban 3 hónap).

28 Valamennyi végrehajtási fokozaton belül általános szabály, hogy a rezsimszabályoktól függően a jutatás mértéke lépcsőzetesen bővíthető vagy szűkíthető. A bővítés/szűkítés mértékét az elítélt kockázati tényezői, magatartása és a reintegrációs tevékenységben való részvétele határozza meg.

29 Annak, aki a büntetése 1/3-át kitöltötte (minimálisan fegyházban legalább 1 év, börtönben 6 hónap és fogház fokozatban 3 hónap).

30 Annak, aki a büntetése 1/3-át kitöltötte (minimálisan fegyházban legalább 1 év, börtönben 6 hónap és fogház fokozatban 3 hónap).

A járványhelyzet kialakulását követő intézkedések

A koronavírus járvány következtében kialakult helyzet az első pillanattól kezdve gyors, hatékony, mindemellett humánus intézkedést kívánt a büntetés-végrehajtási szervezettől. Napi szinten megjelenő külföldi példák mutattak rá a nem megfelelően átgondolt válságkezelés súlyos következményeire.³¹ Nyilvánvalóvá vált, hogy e komplex probléma kezelése kapcsán két fontos területen kell hiteles intézkedéseket kidolgozni: egyrészt meg kell előzni a vírus büntetés-végrehajtási intézetekbe történő bejutását és terjedését, másrészt elengedhetetlen a megfelelő kommunikáció a fogvatartottak felé, elkerülve az esetleges rendkívüli eseményeket. Fontos feladatnak bizonyult a hozzátartozók megfelelő tájékoztatása és a kontaktus nélküli kapcsolattartáshoz szükséges minden eszköz biztosítása is.³² Mindez felelősségteljes magatartást követelt meg a fogvatartottak, hozzátartozók és a személyi állomány részéről egyaránt.

Első határozott lépésként 2020. március 7-én a büntetés-végrehajtási szervezet felfüggesztette az ideiglenes intézetelhagyások engedélyezését,³³ majd ezt követően minden lehetséges járványügyi kockázatot szem előtt tartva adta ki intézkedéseit a Koronavírus-fertőzés Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs.³⁴ A 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet alapján, Magyarországon 2020. március 28-ától kijárási korlátozás lépett életbe, melynek értelmében a lakóhelyet csak munkavégzés vagy az alapvető szükségletek ellátása céljából lehetett elhagyni. *„Az intézkedés céljáról – amely az új koronavírus fertőzés terjedésének megelőzését szolgálja – a hazai börtönök reintegrációs tisztjeik útján, kiscsoportos foglalkozás keretében tájékoztatták a fogvatartottakat.”*³⁵ Annak érdekében, hogy mind a fogvatartottak, mind a hozzátartozók megértsék a korlátozó intézkedések fontosságát, a büntetés-végrehajtás rövid kisfilmekben keresztül kommunikálta a szükséges döntéseket mindenki számára. A tájékoztató videókat az ország valamennyi börtönében, naponta többször, zárt láncú televíziórendszeren vetítették le, de láthatóak voltak a szervezet weboldalán és YouTube csatornáján is. A gyors és hiteles tájékoztatást a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága telefonos „call centerek” létrehozásával segítette elő.³⁶ *„Az aktív és állandó kommunikációnak köszönhetően*

31 Az olasz börtönrendszer több problémával szembesült ebben az időszakban. A börtönök túltelítettségéből adódóan, a járványhelyzetet megelőzően is magas kockázatot jelentett a bíróságok lassú működése, amit a pandémiás helyzet még tovább fokozott. A fogvatartottak nem érezték magukat biztonságban, ezért több mint húsz börtönben erőszakos ellenállás alakult ki a fogvatartás rendjével szemben. (Ruzsonyi P., 2020)

32 A büntetés-végrehajtási intézetekben a Skype-eszközök beszerzése és rendszerbe állítása 2020. március óta folyamatos.

33 Hornyik Zs. (2020) p. 150.

34 Megelőző intézkedések a koronavírus-járvány miatt a hazai börtönökben | Büntetés-végrehajtás (gov.hu) <https://bv.gov.hu/hu/node/3592> (Letöltés ideje: 2020. 02. 18.)

35 Megelőző intézkedések a koronavírus-járvány miatt a hazai börtönökben | Büntetés-végrehajtás (gov.hu) <https://bv.gov.hu/hu/node/3592> (Letöltés ideje: 2020. 02. 18.)

36 Tóth T. (2020) p. 140.

*a fogvatartottak megértették, hogy közös érdekünk a fertőzés terjedésének megelőzése. Sőt, ők maguk kérték a hozzátartozóikat arra, hogy a kijárási korlátozás érvényben maradásáig ne látogassák őket, inkább éljenek a Skype vagy a telefonos kapcsolattartás lehetőségével.”*³⁷ Erre a felelősségteljes magatartásra leginkább a már kiadott és érvényes látogatási engedéllyel rendelkező hozzátartozók esetében volt szükség. A közös érdek és belátás legfontosabb bizonyítéka volt, hogy a járvány legintenzívebb szakaszában sem történtek – a kirívó nemzetközi példákhoz hasonló – személyi sérüléssel és károkozással járó események a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben.

A járványhelyzet kapcsán bevezetett Skype-telefonálás térnyerése

Először a veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet hozott döntéseket a fogvatartottak kapcsolattartására vonatkozóan, miszerint a járványügyi intézkedéssel vagy az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő korlátozások hátrányos következményeinek enyhítése érdekében az elítélt rezsimbe tartozásától függetlenül igénybe veheti az intézet által nyújtott elektronikus kapcsolattartási formákat. Ezt követően valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben fokozatosan, de rövid idő alatt kellett megteremteni a Skype-hívások biztosításának technikai feltételeit. A következő lépcsőben (2020. április 21-étől) a büntetés-végrehajtás lehetőségét biztosított a fogvatartottak számára, hogy minimum 15 perc és maximum 60 perc közötti időtartamban igénybe vegyék a Skype-alkalmazást. A videóhívással megvalósuló elektronikus kapcsolattartás eljárásrendjéről szóló 37/2020. (VII. 24.) BvOP utasítás (a továbbiakban: Skype-utasítás) az addigi tapasztalatok figyelembevételével módosította és aktualizálta a korábbi szakutasítást, mely alapján heti egy helyett már heti két alkalommal vált engedélyezhetővé a videó-hívás, alkalmanként négy engedélyezett kapcsolattartóval, legfeljebb 60 perc időtartamban. Reagálva a fokozódó járványügyi helyzet által diktált további kapcsolattartási igényekre, a Skype-hívások minimum időtartamát 2020. november 1-jétől 30 percre, majd néhány hónappal később 45 percre emelte fel a büntetés-végrehajtás.³⁸

37 Hornyik Zs. (2020) p. 151.

38 A BvOP által kibocsájtott V. számú intézkedési terv (2021. 03. 05.) a koronavírus-járvánnyal összefüggő feladatok végrehajtásáról 45 percre emelte fel a Skype-telefonálás minimális, 120 percre pedig a maximális időtartamát.

Időszak	Gyakoriság	Időtartam	Igénybe veheti
2017. 07. 10. - 2020. 04. 21.	Heti 1x	10 perc	Enyhébb rezsimben és HSR ³⁹ részlegesen elhelyezettek részére
2020. 04. 21. - 2020. 08. 02.	Heti 1x	15-60 perc	Rezsimszabályoktól függetlenül
2020. 08. 02. - 2020. 11. 01.	Heti 2x	15-60 perc	Rezsimszabályoktól függetlenül
2020. 11. 01. - 2021. 03. 05.	Heti 2x	30-60 perc	Rezsimszabályoktól függetlenül
2021. 03. 05. - visszavonásig	Heti 2x	45-120 perc	Rezsimszabályoktól függetlenül

1. táblázat: Az internet alapú Skype-telefonálás fokozatos bevezetése

A Skype használatában megfigyelhető lépcsőzetes és progresszív fejlődésre az alkalmazási lehetőségek bővítésének pozitív velejárójaként tekinthetünk. Bebizonyosodott, hogy amennyiben fokozzuk e speciális kapcsolattartási forma gyakoriságát, minimális és maximális időtartamát, mindemellett az elérhető hozzátartozók létszámát is növeljük, akkor 10 hónap elteltével a fogvatartottak 50,4%-a⁴⁰ él e kapcsolattartási forma lehetőségével.^{41 42}

Elsődlegesen azon elítéltek⁴³ esetében vizsgáltam a Skype-telefonálás megjelenését, akiknél nem volt aktív kapcsolattartás, azaz látogatót nem fogadtak, csomagot nem küldtek és nem kaptak, nem telefonáltak, annak ellenére, hogy regisztrált kapcsolattartókkal rendelkeztek.⁴⁴ A vizsgált időszak kezdetének a járványt megelőző időszak decemberi hónapját választottam, mivel a karácsonyi időszakra jellemző intenzívebb kapcsolattartás jó hatással van az inaktív kapcsolatokra is. A meghatározott fogvatartotti kör esetében, ebben az időszakban (2019. 12. 01. és 2020. 03. 31. között) a folyamatosan

39 Hosszúidős speciális részleg

40 2020 decemberében 17 402 fő fogvatartott volt átlagosan jelen a büntetés-végrehajtási intézetekben. (A BvOP adatszolgáltatása alapján).

41 A járványhelyzet kapcsán kialakult, a kapcsolattartás elemeiben jól kimutatható változásokat a BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgáltatának támogató segítségével elemeztem, az adatszolgáltatás 2021. 02. 17-én történt.

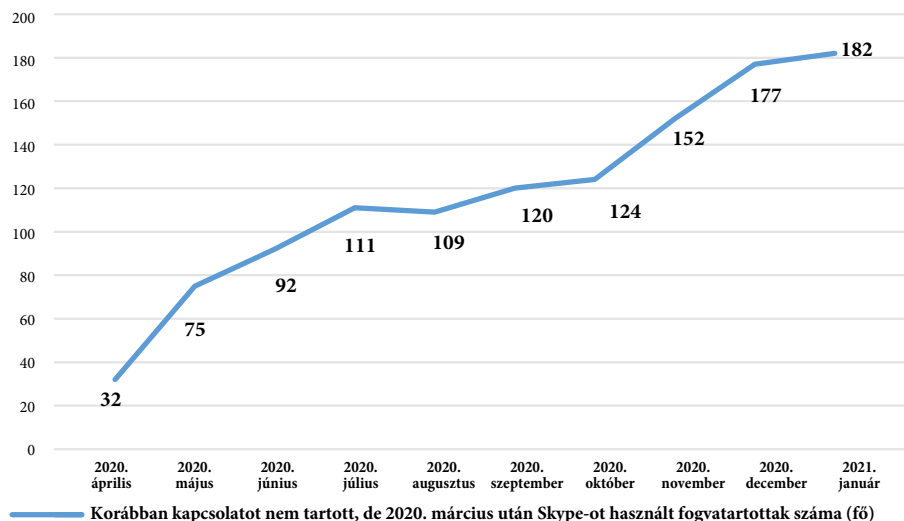
42 A kapcsolattartási forma megnövekedett gyakorisága biztonsági kockázatokat is hordozhat magában, ezért a Skype-utasítás kiemelt figyelmet fordít a hívásban szereplők pontos azonosítására és arra, hogy a beszélgetés ellenőrzött formában, mégis zavartalanul történjen. Az elektronikus kapcsolattartás engedélyezése esetén a reintegrációs tiszt a nyilatkozaton szereplő személyi igazolvány számot és telekommunikációs alkalmazáson látható azonosító nevét a videóhívások lebonyolításakor ellenőrzi.

43 Jogerős és nem jogerős szabadságvesztésüket töltő elítéltek, akik a vizsgált időszakban (2019. 12. 01. - 2021. 01. 31.) a büntetés-végrehajtási intézetekben tartózkodtak.

44 Az egyetlen kapcsolattartási forma a levelezés, amelyről nem rendelkezem statisztikai adatokkal.

jelenlévők közül⁴⁵ 1 638 fő jogerős és nem jogerős szabadságvesztést töltő elítélt nem folytatott aktív kapcsolattartást. A továbbiakban e fogvatartotti csoport esetében vizsgáltam a Skype-telefonálás megjelenését egészen 2021. január 31-éig.

1. ábra: 1 638 fő jogerős és nem jogerős szabadságvesztést töltő elítélthez kapcsolódó Skype-adatok a 2020. 04. 01. és a 2021. 01. 31. közötti időszakra vetítve.

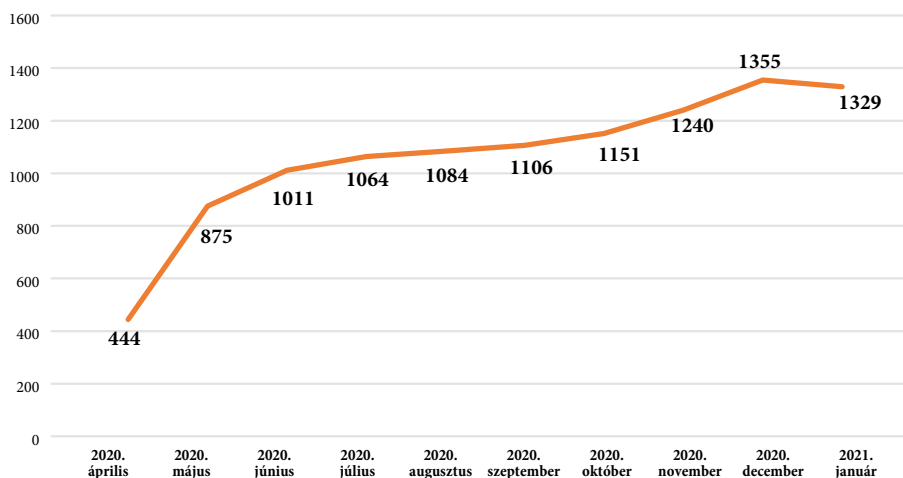
Az adatokat elemezve megállapítható, hogy a Skype mindenki számára elérhető lehetősége pozitív változást hozott a jelzett fogvatartotti kör kapcsolattartásában, mivel fokozatosan növekvő tendenciát mutatva, 2021 januárjában az aktív kapcsolattartással nem rendelkezők körében 11%, azaz 182 fő esetében jelent meg új kapcsolattartási formaként.⁴⁶

A továbbiakban vizsgálat tárgyát képezte az aktív kapcsolattartással rendelkező, de látogatót nem fogadó elítéltek vonatkozásában, hogy milyen mértékű volt az új kapcsolattartási forma használata. Az adatok leválogatását követően megállapítható, hogy 2019. 12. 01. és 2020. 03. 31. között 3 163 fő jogerős és nem jogerős szabadságvesztést töltő elítéltnak nem volt látogatófogadása, azonban telefonált vagy csomagot kapott a jelzett időszakban.

⁴⁵ A 2019. 12. 01. és 2021. 01. 31. között folyamatosan jelenlévő, jogerős vagy nem jogerős szabadságvesztést töltő fogvatartottak esetében vizsgáltam.

⁴⁶ A későbbiek során érdemes lenne megvizsgálni, hogy milyen hatással van ez a csoport esetében a telefon és csomag kapcsolattartási formák alkalmazására.

— Korábban telefonált és csomagot kapott, de nem látogatták, majd 2020. március után Skype-t használt (fő)

2. ábra: A 3 163 fő jogerős és nem jogerős szabadságvesztést töltő elítélthez kapcsolódó Skype-adatok a 2020. 04. 01. és a 2021. 01. 31. közötti időszakra vetítve.

Az adatok alapján látható, hogy a 2020. 03. 31. és 2021. 01. 31. közötti időszakban az aktív kapcsolatot tartók, de látogatót nem fogadók száma júniusig meredeken nőtt, majd egy néhány hónapos stagnálást követően – a karácsonyi emelkedett létszámot megőrizve –, 2021 januárjában 1 329 fő (42%) kapcsolódott be a Skype használatába.

A járványügyi veszélyhelyzet depresszív hatásainak enyhítésére bevezetett Skype-telefonálás, az elmúlt egy évben beváltotta a hozzá fűzött reményeket. A kapcsolattartás e sajátos formája immár 25 éves múltra tekint vissza, ha az 1990-es években az USA-ban alkalmazott, ún. „videó-látogatást” tekintjük az első hasonló kezdeményezésnek. A kezdeti időszakban még kísérleti jelleggel működő kapcsolattartási forma olyan esetekben nyújtott hatékony segítséget, amikor a személyes találkozás valamilyen akadályba ütközött (távolság, költségek, a látogató akadályozottsága stb.).⁴⁷ Juhász, a hatékonyságot vizsgáló kutatásokra hivatkozva 2016-ban már megjegyezte: „*Napjainkban úgy tűnik, hogy a személyes és a videó-látogatásokat egyaránt biztosító börtönkörnyezet nemcsak megőrzi azokat az előnyös vonásokat, amelyekkel a személyes látogatások rendelkeznek, hanem azokat tulajdonképpen kiegészíti, lehetőség szerint növeli.*”⁴⁸

A statisztikai adatok elemzésén túl szerettem volna mélyebben megvizsgálni annak okait, hogy a fent elemzett két csoport esetében mi húzódott meg a Skype-telefonálás fokozatos térnyerése mögött. Ennek érdekében a vizsgált csoportok résztvevői közül (1 511 fő) véletlenszerűen kiválogattam és rövid strukturált interjúkérdéseimmel felkerestem 51

⁴⁷ Juhász Zs. (2016) p. 91.

⁴⁸ Juhász Zs. (2016) p. 91.

fogvatartottat.⁴⁹ A legtöbben arról számoltak be, hogy a kapcsolattartásukban a Skype-telefonálás azért hozott változást, mert több év után újra láthatták szüleiket, testvéreiket, házastársukat. Visszatérő motívumként bukkant fel az akadályoztatás okaként a közeli hozzátartozó rossz egészségi állapota, és az áthidalhatatlan távolság: „*Román állampolgár vagyok..., nem tudtam látogatót fogadni egyszer sem. Skype-on láthattam utoljára édesapámat, aki azóta már meghalt. (Interjú/15)*” Többen pozitívumként említették, hogy a kapcsolattartás ezen formája sokkal rugalmasabb és többször gyakorolható, mindemellett a kiskorú és iskolás gyermekek számára is kapcsolati élményt ad a hozzátartozóval: „*Pici baba is van a családban, őneki sokkal kényelmesebb ez a helyzet. (Interjú/7)*”, „*Unokám iskolás, így őt is tudom látni! (Interjú/23)*”. Az előnyöket vizsgálva több alkalommal azt a választ kaptam, hogy a körülmények ebben az esetben nyugodtabbak, így zavartalanabb a kapcsolattartás: „... *nyugodtabb a beszélő környezete, nem kell senkit túlkiabálni, nincs hangzavar a többi hozzátartozó miatt. (Interjú/4)*” Nem elhanyagolható érv – ami új és más élményt hozott be az eddigi intézetelhagyás nélküli kapcsolattartásba –, hogy az alkalmazás bepillantást enged a hozzátartozók lakókörnyezetébe is: „... *és láthatom a családommal együtt az otthonomat is. (Interjú/7)*”.

A továbbiakban kérdést tettem fel arra vonatkozóan, hogy 60 év feletti hozzátartozók esetében milyen nehézségekbe ütközött a Skype-telefonálás használata. Előzetes feltevésem beigazolódt, mivel igen gyakran (14 esetben) vagy eszközhiány, vagy alkalmazási problémák gyengítették a kapcsolattartást, annak ellenére, hogy a BvOP egy – a Skype használatát közérthetően bemutató – segédletet dolgozott ki és adott át az azt igénylő fogvatartottak részére, hogy azt kapcsolattartóik irányába továbbíthassák. Nem várt eredményként számoltak be a fogvatartottak a tevékenység közösségsszervező erejéről, így szomszédok, unokák, testvérek és mások segítettek a kapcsolat sikeres kiépülését: „*Technikai nehézségek adódtak, de az egyik gyermek tanárnője segített a program telepítésében, így azóta sincs probléma. (Interjú/44)*” „*Testvérem segített a programot felteljesíteni és Skype-profilt csinálni, de ez sem volt elég. Most úgy tudja anyja kezelni a számítógépet, hogy színes jelölések vannak a számítógép billentyűin és egy papírra fel van írva, hogy mikor, mit, milyen sorrendben kell csinálni. Így már történt Skype-beszélő is, szóval már rendeződött a dolog, de kellett hozzá segítség. (Interjú/15)*” Feltételezésem szerint – bár a Skype-telefonálás a látogató fogadásával összehasonlítva sokkal költségkímélőbb, mégis szükséges hozzá egy kapcsolatfelvételi eszköz és internet előfizetés, ezért – az alkalmazás szegényebb családok esetében történő használata komoly akadályba ütközhet. Várakozásom ellenére a fogvatartottak kevésbé találták

49 A felmérés a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, az Állampusztai Országos Bv. Intézet, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet, a Kalocsai Fegyház és Börtön, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet és a Márianosztrai Fegyház és Börtön érintett fogvatartotti állományával rövid, strukturált kérdőív felvételével, 2021. 02. 23. és 2021. 02. 26. között történt. Az interjúra véletlenszerűen kiválasztott 51 fogvatartott a fent bemutatott, korábban kapcsolatot nem tartott (vagy csak levelezett) 182 főből, valamint a korábban kapcsolatot tartott, de látogatót nem fogadott 1 329 főből került ki.

ezt akadályozó tényezőnek (6 alkalommal említették), mivel ez a típusú segítség (valakinek kölcsönözni egy eszközt) nem igényel többlet anyagi ráfordítást, ezért az emberek szívesebben támogatják egymást.

A Skype-telefonálás vitathatatlan előnyei ellenére is csupán egy kiegészítő kapcsolattartási eszközként működhet a pandémiás helyzet elmúltával, ezért a legjobb gyakorlat kialakításához további kutatásokra van szükség. Javasolt azonosítani azokat a csoportokat és a csoportokhoz tartozó jellemzőket, amelyek fennállása esetén a fogvatartott folyamatos kapcsolattartásához a Skype-telefonálás lehetősége járulhat leginkább hozzá. Ezeket a csoportokat tanácsadással, adományokkal, technikai segítséggel lenne szükséges támogatni a kapcsolattartás kiépítéséhez és fenntartásához.

Egyéb kapcsolattartási formákban tapasztalt változások

A járvány kapcsán kialakult helyzet enyhítésére született intézkedések a csomag-fogadásának gyakoriságára és a telefonálásra fordítható időtartamra is jelentős hatást gyakoroltak. Mivel a postai csomagküldemények esetében nem lehetett garantálni a vírusmentességét, ezért azt kiváltva, a havi egy alkalommal engedélyezett webes csomagfogadás lehetőségét kettőre emelte a büntetés-végrehajtás, ami jelenleg is megmaradt szabad választásként.⁵⁰

Az alábbi táblázatokban láthatóak a fogvatartottakra vonatkozó kapcsolattartási adatok 2019. 03. 01. és 2020. 01. 31. között, összehasonlítva a 2020. 03. 01. és 2021. 01. 31. közötti időszakokkal. Az elemzési ciklus meghatározásának fontos szempontja volt, hogy a járvány magyarországi megjelenésének hónapjától (2020. március) terjedő időszakot hasonlítsam össze az 1 évvel ezelőtti időszak ugyanezen hónapokra eső adataival.

Év	Hónap	Beérkezett csomag (db)	Telefonhívás (perc)
2019	3.	3 032	745 262
2019	4.	3 362	777 447
2019	5.	3 261	802 224
2019	6.	3 200	801 690
2019	7.	3 362	886 777
2019	8.	3 201	873 406
2019	9.	3 259	873 165
2019	10.	3 691	907 172
2019	11.	3 397	880 964
2019	12.	3 855	1 001 545
2020	1.	3 159	948 468

50 A fogvatartott választhat, hogy egy postai csomagot, vagy két webes csomagot fogad kapcsolattartójától.

Év	Hónap	Beérkezett csomag (db)	Telefonhívás (perc)
2020	3.	3 009	1 242 220
2020	4.	1 874	1 272 020
2020	5.	2 462	1 275 860
2020	6.	2 889	1 312 252
2020	7.	2 854	1 297 555
2020	8.	2 725	1 374 888
2020	9.	2 792	1 338 388
2020	10.	2 749	1 367 065
2020	11.	2 884	1 395 089
2020	12.	3 347	1 493 349
2021	1.	2 599	1 460 499

2-3. táblázat: a fogvatartottakra vonatkozó kapcsolattartási adatok 2019. 03. 01. és 2020. 01. 31. között, összehasonlítva a 2020. 03. 01. és 2021. 01. 31. közötti időszakokkal.

A 2019-es és 2020-as adatok összehasonlítása a csomagszám feltételezett növekedését nem erősítette meg, sőt ellentmond annak. Bár nézeteimet alátámasztó empirikus vizsgálat nem áll rendelkezésemre, de valószínűsíthető, hogy az áprilisi-májusi időszakban hirtelen lecsökkent csomagszám mögött (a beküldött csomagok száma áprilisban 44%-kal esett vissza) a kijárási korlátozás következményeként, a társadalom széles rétegeire jellemző egzisztenciális szorongás húzódik meg, amit később a valós anyagi érintettség és veszteség váltott fel. Előzetes feltevéseimnek megfelelően, ellenkező előjelű változás volt tapasztalható a telefonhívásra fordított idő vonatkozásában.

A pandémiás időszak kezdetén érzékelhető volt a fogvatartottak körében a növekvő telefonálási hajlandóság, mivel az előző évhez képest már márciusban 40%-os emelkedést mutatott a felhasznált percek száma. A növekedés okait vizsgálva, részben a megemelt telefonálásra fordítható idő áll a háttérben,⁵¹ de vélhetően a fogvatartottak a hozzátartozók irányából érkező fokozódó aggodalom miatt is ezt a fajta személyesebb és rugalmasabb kapcsolattartást részesítették előnyben. A mutatók további emelkedése prognosztizálható, mivel 2021. január 1-jétől általánosan nőtt a fogvatartottak telefonálási időkerete az egyes végrehajtási fokozatokon és rezsimkategóriákon belül.

Fentiek kapcsán feltételezhető az is, hogy a kialakult járványhelyzet következtében vált hangsúlyosabbá az „érzelmi” alapú, „személyesebb” kapcsolattartás, a csomagküldéssel szemben.

51 A pandémia időszakában nőtt a fogvatartottak telefonálási időkerete az egyes végrehajtási fokozatok és rezsimkategóriák szerint. Ezen felül – a járványhelyzet miatt – minden fogvatartott a végrehajtási fokozatától és rezsimkategóriájától függetlenül, az azok alapján meghatározottakon túl hetente 15 perc telefonhívás kezdeményezésére jogosult. Továbbá az óvadék ellenében tartható telefonkészülékkel nem rendelkező fogvatartottak – egyéni elbírálás alapján – havonta 3x5 perc időtartamban az intézet költségére telefonhívást indíthatnak.

Záró gondolatok

Úgy vélem, hogy minden szervezet működésében az egyik kulcsfontosságú tényező a lehető legnagyobb rugalmasság megléte. A mindennapok gyakorlatában ez az érték nem mindig képes jól láthatóan megmutatkozni. Ehhez olyan külső behatás szükséges, amely azonnali szemléletváltást és a „békeidőkben” működő, jó értelemben vett rutint értéktերemtő módon képes felülírni. A büntetés-végrehajtási szervezet járványügyi vész-helyzethez való alkalmazkodása megítélésem szerint hármas tagozódású dimenzióban érvényesült. Az első irány nem más, mint a vonatkozó kormányzati döntések gyors és adekvát transzponálása a rendkívül összetett feladatrendszer minden szegmensében. A második tiszteletreméltó eredmény a napi gyakorlat szintetizált formálása, az abban résztvevő személyi állomány és a fogvatartottak helyzete iránt érzékeny magatartás kialakítása, amely a siker talán legfontosabb eleme volt. A harmadik pedig, az a Bv. törvény szellemiségéből egyébként is következő, pragmatikus szemléletmódon alapuló szakmai hozzáadott érték, amely a Skype-telefonálás sikerét bizonyítja. E szakmai megoldás mögött azonban jól körvonalazódik az a – napjaink korszerű pönológiai gondolkodására jellemző – tétel, miszerint: *„a büntetés-végrehajtási jog nem uralja, hanem szolgálja az egyes embert éppúgy, mint az egész társadalmat.”*⁵² Megítélésem szerint a büntetés-végrehajtási szervezet járványhelyzet kihívásaira adott válaszai mind szakmai, mind büntetőfilozófiai tekintetben valódi, felelősségteljes és hatékony reakciók voltak. Összességében megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet pandémiás kihívásokra adott helyénvaló válaszaival elérte azt, hogy a reintegrációhoz köthető elvárások sérelme nélkül, a társadalom felé egyértelműen közvetítette felkészültségét, érzékenységet és nem utolsó sorban szerepének jelentőségét.

52 Pallo J. (2019), fűlészöveg

Felhasznált irodalom

- Albert Fruzsina – Bíró Emese (2015): A sikeres reintegráció. Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szerk. Albert Fruzsina. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), 143-167. o.
- Bíró Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban. Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szerk. Albert Fruzsina. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), 73-113. o.
- Bordács László – Rózsa Sándor (2017): Fogvatartottak családi kapcsolatainak vizsgálata és azok megőrzésének, fejlesztésének lehetőségei. Belügyi Szemle 2017/11-12. 160-190. o.
- Cochran, Joshua C. (2014): Breaches in the Wall: Imprisonment, Social Support, and Recidivism. Journal of Research in Crime and Delinquency 51(2), 200-229. o.
- Cochran, Joshua C. (2012): The ties that bind or the ties that break: Examining the relationship between visitation and prisoner misconduct. The Prison Experience 40(5), 433-440. o.
- Connor, David Patrick – Tewksbury, Richard (2015): Prison Inmates and Their Visitors: An Examination of Inmate Characteristics and Visitor Types. The Prison Journal, Vol. 95. No. 2. 159-177. o.
- Duwe, Grant – Clark, Valerie (2011): Blessed Be the Social Tie That Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism. Criminal Justice Policy Review, Vol. 24. No. 3. 271-296. o.
- Hornyik Zsuzsanna (2020): Interjú dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, országos parancsnokkal, A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának részvétele a koronavírus-járvány kezelésében. Belügyi Szemle 2020/7., 149-153. o.
- House, James S. (1981): Work stress and social support. Addison-Wesley Pub. Co.
- Juhász Zsuzsanna (2016): Digitális technológiák a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle 2016/2., 87-99. o.
- Juhász Zsuzsanna (2019): Videokommunikáció alkalmazása a börtönügyben. Miskolci Jogi Szemle, Miskolci Egyetem ÁJK, 2019/2 (különszám) 429-437. o.
- Pallo József (2016): Évforduló – Visszatekintés a bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára. Börtönügyi Szemle, 2016. 1. 23-42. o.
- Pallo József (2019): A magyar börtönügy kodifikációs csomópontjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- Papp Gábor (2011): Az elítélti értékrendszer vizsgálata egy hazai büntetés-végrehajtási intézetben. Statisztikai Szemle 2011/9., 930-956. o.
- Ruzsonyi Péter (2020): Crisis-management and Criminal-pedagogy in Prisons. In: Jačimovski, S. (szerk.) Archibald Reiss Days 2020: thematic conference proceedings of international significance. University of Criminal Investigation and Police Studies Belgrade, Serbia. 119-130. o.
- Tóth Tamás (2020): A büntetés-végrehajtási szervezet védekezése a koronavírussal szemben. Börtönügyi Szemle 2020/10., 127-145. o.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Az igazság védelmében

MISKOLC A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS SZERVEZET HONAPJA

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS KOMMUNIKÁCIÓJÁNAK ÚJ IRÁNYAI

*New directions in the communication strategies
of the Hungarian Prison Service*

A modern média életünk szerves része, segítségével alakítjuk ki álláspontunkat a minket körülvevő világról, így tehát jelentős befolyást gyakorol arra, hogy mikor, miről és éppen mit gondoljunk. Egy szervezetről kialakult társadalmi kép nagyban függ attól, hogy a média milyen módon tájékoztat (vagy tájékoztat-e egyáltalán) annak működéséről, sikereiről, kudarcairól, illetve attól, hogy a szervezet maga hogyan kommunikál mindezekről. Egy jól átgondolt stratégia mentén megvalósuló kommunikációs tevékenység sokat tehet azért, hogy a média ábrázolása hiteles legyen. Ezt felismerve a büntetés-végrehajtás kommunikációja a közelmúltban új irányokat vett, egyre hangsúlyosabb szerepet kap a proaktivitás és az új kommunikációs technológiák használata. A tanulmány ennek a munkának a bemutatására vállalkozik.

Kulcsszavak: médiatudatosság, kommunikáció, hírérték, börtönábrázolás, proaktivitás

Modern media is an integral part of our life and we form our opinions about the world surrounding us with the help of it, media has a considerable influence on the contents, focus, and timing of our thoughts. Public opinion about an organization largely depends on how the media informs the public (and on whether it informs it at all) about its functioning, successes, and failures as well as on how the organization itself communicates about these. Communicational activities guided by a well thought-through strategy can do a lot for validity of media representation. Recognizing this, the communicational approach of the Hungarian Prison Service has recently taken new directions, including via placing more weight on proactivity and use of new communicational technologies. The current monograph is aimed at illustrating this work.

Keywords: media awareness, communication, newsworthiness, prison-portrayal, proactivity

Bevezetés

Johannes Gutenberg, német ötvösmester a nyomdagép megalkotásával új fejezetet nyitott az emberi civilizációban, megteremtve a tömegkommunikáció alapjait. A mozgatható és cserélhető betűs könyvnyomtatással az 1450-es évek közepén kezdetét vette a tömegkommunikáció és a tömegművelődés ma is tartó fejlődése, a tájékoztatás és a tudás átadásának demokratizálódása. A nyomtatott könyvek leváltották a kódexeket, így az információ a forrásától már a tömegekhez is eljuthatott. A nyomtatás eszközként szolgált a politikai, a vallási és a tudományos változásokhoz, a fejlődésnek köszönhetően hamarosan kialakultak az újságok, évszázadok múltán pedig eljutottunk az elektronikus médiumok világához: megjelent a rádió, a televízió és végül a világháló. Az írás, a nyomtatás, a tömegkommunikáció és az elektronikus hírközlés forradalmát követően pedig ma már az információ forradalmát éljük.

A média modern társadalomban betöltött szerepe megkérdőjelezhetetlen, mára a legfontosabb információforrássá vált. Kiterjedt hatása van az egyénre, a társadalomra és az ember által létrehozott szervezetekre egyaránt. A modern médiarendszerek természetének ismerete nélkül ma már nem működhet hatékony szervezeti kommunikáció sem. Ismerni kell az eszközt, a közeget és azoknak a tömegkommunikációs csatornáknak a sajátosságait, amelyek révén valós képet szeretnénk festeni szervezetről. Információhoz kell jutni, elemezni és értékelni kell azt a médiakörnyezetet, ami körülvesz minket.

A kommunikáció – akárcsak a bűn és büntetése – egyidős az emberi társadalmak kialakulásával. Az emberiség fejlődése során az információ és annak átadása mindig meghatározó tényező volt, de napjainkban minden eddiginél fontosabbá, külön iparággá vált. Az információkat ismerni, előállítani és terjesztetni bizonyos szempontból hatalom. Ezt a „hatalmat” képviseli a sajtó: a befogadók és az események közé ékelődve megmutatja azt, amit mi nem látnánk, nem hallanánk. Elhozza számunkra a híreket. Ismereteink jelentős részét már nem közvetlen észlelés útján szerezzük, hanem többségükre a tömegművelődés közvetítésén keresztül teszünk szert. Így a média, ha közvetve is, de jelentősen befolyásolja azt, hogy mikor, miről alkotunk véleményt. Amiről nem írnak az újságok, amiről nem számol be a rádió, amit nem mutatnak be a televízióban, vagy amit nem találhatunk meg az interneten, az gyakorlatilag ma már nem is létezik.

A tömegkommunikáció és annak hatása természetesen tudományos szempontból is felébresztette a pszichológusok, a szociológusok és a média iránt érdeklődő kutatók figyelmét, így a nyomtatott sajtó, a rádió, a televízió és a világháló hatásairól sok elmélet, valamint jelentős mennyiségű különböző magyarázat született már. Nyilvánvalóan a médiatudomány is kiemelt helyen kezeli a területet, számtalan hatásvizsgálat

foglalkozott már a média befogadókra gyakorolt hatásával.¹ Egyes médiahatás-elméletek szerint a sajtó nem megmondja, hogy mit gondoljunk, csupán a közbeszéd kijelölésével meghatározza, hogy miről gondolkodjunk. A médiapesszimista tézisek és követőik szerinti kép ennél sokkal borúsabb. Véleményük szerint a bulvármédia végletekig leegyszerűsítő üzenetei a felületes gondolkodást részesítik előnyben. A médiaoptimisták ellenben azt vallják, hogy a médiumok tudásátadó, értékközvetítő szerepe az erősebb.² A különbségek ellenére az egyes elképzelések és elméletek képviselői abban egyetértenek, hogy a sajtó az információk közötti pusztá válogatással, még ha nem is szándékosan, de befolyásol. A széles körben elterjedt hatásvizsgálatok az 1970-es évekre azt is megállapították, hogy a médiumok által továbbított üzenetek nem csak egyféle reakciót váltanak ki a befogadókban. A többféle hatás tehát többféle értelmezést és olvasatot jelent egyszerre. Egyértelmű például, hogy a modern tömegmédiumok révén kitágult a világ, a kanadai médiateoretikus, Marshal McLuhan globális falujának³ polgáraiént közelebb kerültünk egymáshoz: akár pillanatok alatt megismerhetjük a tőlünk több ezer kilométer távolságban történt eseményeket, közben tanulunk és fejlesztjük szókincsünket és mentális képességeinket is. Ezzel szemben tény az is, hogy a média gyakran eltorzítja a valóságot. Egyrészt szerkesztői válogatnak, „kapuőrként” meghatározzák azt, hogy milyen információt engednek tovább a befogadóig, másrészt az általuk szűrt információk reprezentációjában sem az objektív valóságot látjuk viszont, annak csupán egyik lehetséges olvasatát kínálják fel. Ezt nem lehet az újságírók szemére vetni, ugyanis a műsoridő véges és az újság oldalszáma is adott. Nem lehet ugyanis mindent kinyomtatni, felolvasni vagy bemutatni, ettől függetlenül a különböző információk reprezentációjával kapcsolatban törekedni kell az objektivitásra, a tények tárgyilagos bemutatására. Az újságírói tájékoztatás ugyanis szükségszerűen egy olyan értelmezési keretet alkot, amely az események egyes elemeit hangsúlyozza, másokat azonban kevésbé részletez. Ez a fajta szerkesztői szabadság a tények elferdítésére, az ellenérdekelt fél véleményének kihagyására, bizonyos tények elhallgatására, egyszerűen a történések manipulációjára ad lehetőséget. Teljes objektivitás nem létezik, hiszen már az is mind a személyen kívül álló körülmények, mind pedig személyes döntés eredménye, hogy az újságíró mit hall és rögzít le vagy hogy hol, mikor, és mit vesz fel a kamera (nem is

1 Egy emlékeztető eset 80 évvel ezelőtt élesen világított rá a médiumok által okozott hatások jelentőségére, a tájékoztatás felelősségére. Az egyesült államokbeli CBS rádióadó 1938. október 30-án számolt be arról, hogy egy Marsról érkezett űrhajó landolt New Jersey állam egyik farmján, és óriási pusztításba kezdett. A bejelentés valójában a tehetséges fiatal színész, műsorvezető és filmrendező, Orson Welles halloweeni műsorának része volt, amelyben a híradás és az előadás műfaját keverte egymással. A hallgatóság egy része komolyan vette a hallottakat és fejvesztve hagyta el otthonát, jelentős kározt és számtalan balesetet előidézte.

2 Bajomi-Lázár P. (2016)

3 A globális falu fogalmát Marshall McLuhan kanadai médiateoretikus alkotta meg az 1960-as évek elején, és arra utal, hogy az elektronikus kommunikációs technológiák fejlődésével a világ annyira „kicsivé” és összekötötté vált, mint egy falu, amelynek lakosai minden eseményről szinte azonnal értesülnek. A globális falu fogalmával McLuhan megjósolta a World Wide Web létrejöttét. McLuhan M., Fiore Q. (2012) p. 63.

beszélve a hirdetői, tulajdonosi érdekkörök miatt megszülető, vagy éppen meg nem születő anyagokról), de a tárgyilagos tájékoztatásra és semlegességre való törekvés olyan médiaetikai alapérték, amelyet minden szerkesztőségnek és azok minden munkatársának szem előtt kell tartani. A Magyar Újságírók Országos Szövetségének etikai irányelvei is kiemelik a valósághű tájékoztatás fontosságát, amikor azt hangsúlyozzák, hogy az *„újságíró és szerkesztő írásban, online alkotásban, műsorban szándékosan vagy gondatlanságból valótlanúságot nem állíthat, köteles a tényeket és adatokat az adott helyzetben elvárható gondossággal ellenőrizni.”*⁴

A tömegmédia tehát jelentős befolyással bír, hiszen vonzza és irányítja a nyilvánosság figyelmét, gyorsan és széles körben tájékoztat, lehetőséget ad az eltérő nézőpontok bemutatására, státusszal és legitimációval lát el, véleményeket fogalmaz meg és terjeszt, társadalmi normákat, értékeket és magatartásformákat tükröz, de a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom melletti negyedik hatalmi ágként is emlegetik. Vitán felül áll tehát az, hogy az újságírók fontos közfeladatot látnak el akkor, amikor közérdekű ügyekről tudósítanak, állást foglalnak, kritikát gyakorolnak vagy más módon hatnak az emberek véleményformálására. Ebből a közfeladatból a különleges jogok mellett azonban kötelességek és nagyfokú felelősség is következik. Az újságírók felelősségének kérdésköre kifejezetten élesen vetődik fel a modern terrortámadások, vagy az emberéleteket követelő katasztrófák élő közvetítése kapcsán. Míg előbbi esetben az azonnali tájékoztatásra való törekvés a terroristákat is támogathatja, addig az utóbbiaknál például kegyeletsértő pillanatokat is rögzíthetnek a kamerák.

A médiának tehát mindenképpen felelőssége van abban, hogyan számol be az eseményekről, hiszen több szinten is befolyásolhatja azok alakulását. Nem beszélve arról, hogy az egyre fokozódó híerverseny jelenleg arra kényszeríti az újságírókat, hogy minél előbb nyilvánosságra hozzák a tudomásukra jutott információikat, olykor anélkül, hogy kellő alaposággal ellenőriznék azok hitelességét. Ez a gyakorlat, amelyet a nemzetközi szakirodalomban a „churnalism”⁵ jelzővel illetnek, értelemszerűen magában hordozza az álhírek megjelenésének veszélyét is. A „fake news” jelenség kérdése és a hamis hírek elleni küzdelem – ami a börtönökkel kapcsolatban szintén kifejezetten releváns – talán sosem volt még annyira aktuális, mint a koronavírus-világjárvány idején. Elég csak a vírustagadó, vagy a különböző áltudományos cikkekre, esetleg az 5G hálózattal kapcsolatos összeesküvéselemzésekre gondolni. Az álhírprobléma ráadásul sokkal nagyobb annál, mint amilyenre eddig gondoltak a szakemberek: a legújabb kutatások szerint a hamis hírek – a közösségi média által biztosított hozzáférési

4 Magyar Újságírók Országos Szövetsége – Újságírói etikai kódex (2011)

5 A churnalism a forráskutatást nélkülöző, ezáltal az információk valóságtartalmának ellenőrzését elhagyó, és gyakran csak átvételen alapuló hírszerkesztési gyakorlatot jelenti. Széles körben elterjedt magyar megfelelője még nincs a kifejezésnek, de egyes szakemberek „csurnalizmusként” hivatkoznak rá.

és terjesztési szabadság révén – sokkal messzebbre jutnak, gyorsabban, mélyebben és szélesebb körben terjednek, mint a hiteles információk. Ez utóbbiaknak az álhírekhez képest pedig hatszor annyi időbe telik elérniük a közönséget. Mi több, a lelepleződött koholmányok még a valódi hírekbe vetett bizalmat is megingathatják. A hamis hírek figyelemmel kísérése, gyors és pontos cáfolata már csak ezek miatt is kivételesen fontos feladatnak látszik.⁶

A közvélemény börtönökről alkotott képe

A börtön létezésétől fogva félelmekkel és titkokkal övezett, zárt világ. A társadalom évszázadokig nem érdeklődött afelől, hogy mi történik a szabályt szegőkkel, miután bekerültek a büntetés-végrehajtás rendszerébe, ahogyan a rácsok mögött szolgáltatukat teljesítőkkel sem foglalkozott különösebben. Hosszú ideig tartotta magát emiatt az az álláspont, miszerint a börtönbe vetettek a társadalomból is kitiszítottak, így életük (és haláluk) is érdektelenné vált. A közvélemény és a média csak az ötvenes évektől kezdődően fedezte fel magának a börtönt. A börtöntudósítások ekkor a hiányosságokra és a rácsok mögött tapasztalható méltatlan körülményekre hívták fel a figyelmet és ez a nézőpont mind a mai napig meghatározza a börtönökkel kapcsolatos érzelmi és erkölcsi vélekedést.⁷

A média és a börtönök viszonyrendszerében Magyarországon végül a rendszerváltást követő nyitás hozott változást, amely az állam- és közigazgatási szervek mellett a rendvédelmi területre, így a büntetés-végrehajtásra is komoly hatással volt: a szemléletváltásnak köszönhetően előtérbe került a kommunikációs tevékenység, innentől kezdve egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a nyilvánosság és a média tájékoztatása. A politikai változások az újságírásra is hatással voltak, a véleménynyilvánítás szabadsága és a médiarendszer liberalizációja folyamánként jelentős átalakulás ment végbe a magyar médiapiacra. Felpeszdlült a sajtó, megindult a hírverseny, megjelentek és egyre nagyobb teret hódítottak maguknak a különböző pletyka- és bulvárlapok, a hírre és szenzációra éhes sajtó és az egyre nyitottabbá váló börtönrendszer találkozásakor pedig ismét reflektorfénybe került a börtönfalak mögötti világ. Az emberek kíváncsiak lettek arra, hogy mi van a bástyafalak mögött, meg akarták ismerni a rácsok és szögesdrótok által elzárt világot. Érdeklődésük azonban a kiemelt bűncselekményt elkövetők, a rácsok mögé került celebek és a sztárbűnözők mindennapjaira korlátozódott. Ráadásul nem javította a helyzetet az sem, hogy a börtönrendszer természetes zártsága, a goffmani értelemben vett totális intézmény jellege⁸ miatt a társadalom nagy részének nem volt – és a mai napig sincs – közvetlen tapasztalata a börtönrel. Az átlagembernek a börtönőrök

6 Soroush V., Deb R., Sinan A. (2018)

7 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 253.

8 A totális intézmény fogalmát a kanadai szociológus Erving Goffman az 1961-ben kiadott *Asylums*, vagyis *Elmeintézetek* című könyvében alkotta meg.

tevékenységére is alacsony a rálátása. A rendőrökkel ellentétben ugyanis viszonylag ritkán látni fegyőrt az utcán, hiszen ők hivatásukat a bástyafalak mögött végzik, ahová az egyszerű civileknek legfeljebb évente egyszer, egy nyílt nap keretében van betekintésük – akkor is felszínesen. Következésképp az emberek döntő többsége nem érintkezhetett a fogvatartottakkal és fogva tartóikkal, ezért nem látták, nem láthatták azt a komoly szakmai munkát, amit a büntetés-végrehajtási szervezet végez. Saját tapasztalat hiányában, jobb híján a média és a szórakoztatóipar által kreált, fiktív börtönábrázolásra kellett hagyatkoznia az utca emberének. Viszont az, amit sokan a börtön valóságának hittek, csupán a médiumok által kreált, leegyszerűsített sztereotípiák, egy hiányos, torz, hamis börtönreprezentáció volt. A tájékoztatásból így félretájékoztatás lett.

A média és a börtön kapcsolata

A digitális médiumok megjelenése, majd gyors elterjedése mind a technológia, mind pedig a tartalomgyártás gyökeres változását hozta. A tabloid⁹ és az infotainment¹⁰ stílus átalakította a hír- és műsorszerkesztési gyakorlatokat, illetve a közösségi média-felületek berobbanása is óriási változást hozott a hírek előállításával és befogadásával kapcsolatban egyaránt, ami új kihívások elé állította a kommunikáció résztvevőit. Az elmúlt évtizedben a média minden szegmensében felerősödött a szórakoztató jelleg, és az egyre intenzívebb hírverseny felgyorsította a bulvárosodás folyamatát. Bajomi-Lázár Péter médiakutató szerint ma már *„a közönségért vívott küzdelemben csak az marad talpon, aki képes magához ragadni és megőrizni az emberek figyelmét, erre pedig a b-betűs tematika – a balesetekről, bűnügyekről, botrányokról szóló tudósítás – a legalkalmasabb.”*¹¹ A hír nemcsak a tájékoztatás alapegysége, hanem a tömegmédia legkelendőbb árucikke is egyben.

A bűnözés tehát a híradások egyik napi témájává vált. A média eláraszt minket erőszakkal, és olyan hírekkel, amelyek célja a megdöbbenés. Ezek a hírek a mindennapi életünk menetére kevésbé vannak befolyással, mégis vezető helyre kerülnek a különböző híradásokban, újságokban és magazinokban, mivel valamilyen váratlan, érdekes, különleges, esetleg fenyegető, megbotránkoztató, vagy éppen veszélyes cselekvésről, történésről szólnak – s így az érzelmeinkre hatnak. A börtönökkel kapcsolatos rendkívüli események mindezeket a kritériumokat kielégítik, következésképpen magas

9 A tabloid – amely eredetileg egy új, a megszokottól eltérő, kisebb újságformátumot jelentett – a legszélesebb közönséghez szóló, az érzelmi szükségleteket populáris formában kielégítő sajtótermék. A magyar szakirodalomban erre a stílusra a pejoratív jelentéssel bíró bulvár kifejezés terjedt el.

10 Az infotainment az angol information és entertainment, vagyis információ és szórakoztatás szavakból létrejött szóösszetétel, amely a gyakorlatban az információ szórakoztató formában történő átadását jelenti. A televíziós showműsorok sajátos jellegzetessége, de ma már a tisztán információs műsorokba is beszivárgott, hogy a szórakoztató elemek révén növeljék a nézőszámot. A magyarországi kereskedelmi televíziózás első infotainmentje az RTL Klub *„Fókusz”* című műsora.

11 Bajomi-Lázár P. (2009)

hírértékkel bírnak. Egy fogvatartott öngyilkossága vagy szökése, az elítéltek egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekményei, esetleg a különböző tiltott tárgyakkal kapcsolatos visszaélések mind nagy hírértéket jelentő információk, amelyekről első helyen tudósítanak a nézettség és az olvasottság maximalizálására, vagyis a profit növelésére törekvő bulvár és kereskedelmi médiumok egyaránt. „*If it bleeds, it leads.*”, „*Ha vérzik, vezet.*”, vagyis, ha elég véres a sztori, akkor vezető hír lehet belőle.

Az olvasottság-, a nézettség- és a kattintásnövelés következtében a börtönökkel kapcsolatos tudósítások során a legdrámaibb szerkesztési elvek dominálnak, így azok sokszor egyoldalúak. A hatáskeltéssel és az érzelmi befolyással a kíváncsiság felkeltése a cél, ezt a stílus és nyelvhasználat, valamint a formavilág is tükrözi általában. A tudósítások egy jelentős részére ez a jellemző. Ezzel párhuzamosan jelentős hátránnyal indul a szervezet, ha sikereiről, eredményeiről kívánja tájékoztatni az újságírókon keresztül a közvéleményt, mivel a fogvatartotti foglalkoztatás növelése, a különböző reintegrációs programok sora, vagy az elítéltek jóvátételi törekvései kevésbé bírnak hírértékkel, mint az esetleges negatív hírek. Arról pedig egyáltalán nem számolnak be az újságok, tévék vagy rádiók, hogy a börtönökben csend, rend, fegyelem és nyugalom van. Ez ugyanis a közvélemény jogos elvárása. Ami pedig a megszokottak és az elvártak szerint történik, az ritkán meglepő, elvéve rendkívüli, újságírói szempontból hírérték nélküli (legalábbis ezt gondolják a hírszerkesztők), holott a börtön egy veszélyes üzem, amelynek problémamentes üzemeltetése is kitartó és komoly szakmai munka eredménye. A büntetés-végrehajtással kapcsolatban a jó hír, tehát nem hír, vagy legalábbis sokkal nehezebben válik azzá.

A hírgyártás egyik legfontosabb szakmai mozzanata a szelekció, vagyis a különböző információk közötti válogatás. Ezt a kiválogatott hírek fontosságának, értékének a meghatározása követi. A szerkesztők, akik kiemelt figyelemmel kezelik a börtönökkel kapcsolatos negatív eseményeket, a hírszerkesztés során eldöntik, hogy fontossága, vagyis értéke alapján továbbítsanak-e egy hírt, vagy sem. A hírré válás döntő kritériumait, vagyis azokat az általánosan elfogadott szempontokat, amelyek meghatározzák egy adott esemény „hírré érdemességét”, Denis McQuail az alábbi jellemzőkben látja: a cselekvés, vagy történés aktualitása, frissessége; a hírben szereplők ismertsége, befolyása, pozíciója; a földrajzi, társadalmi-kulturális közelség; az esemény, történés, cselekvés egyedisége, váratlansága, meglepő vagy megdöbbentő volta; a tematikai keretbe illeszthetősége; az információ érdekessége, szórakoztató jellege; az információ konfliktusos, fenyegető, veszélyeztető jellege; az esemény, cselekvés deviáns, normasértő volta.¹² Egy esemény nyilvánvalóan egyszerre több hírértéket növelő jellemzővel is rendelkezhet, és természetesen minél több szempontnak felel meg a fenti kritériumok közül, annál valószínűbb, hogy kiemelt hír válik belőle.

¹² McQuail, D. (2003) p. 426.

A sajtó érdeklődését kiváltó „sztárbűnözők” ügyei alapvetően magukban hordozzák a normasértést, a váratlanságot és a devianciát, a kiemelt bűncselekmények pedig közfelháborodást váltanak ki. A letartóztatott vagy már szabadságvesztésre ítélt hírességek a bulvársajtó állandó témái. A börtönben töltött mindennapjaik legapróbb részletei is érdeklik a médiumokat, például hogy látogatják-e őket, dolgoznak-e, részt vesznek-e valamilyen szakkörön. A büntetés-végrehajtás azonban csak addig a pontig elégítheti ki a bulvársajtó kíváncsiságát, amíg az nem kerül összetűzésbe a fogvatartottak jogaival, a szervezet saját törekvéseivel, dolgozóinak, valamint a sértettek és hozzátartozók érdekeivel és a hatályos jogszabályokkal. A büntetés-végrehajtási szervezet tájékoztatásának minden esetben objektívnek, tényszerűnek kell lennie, mellőznie kell az érzelmi megnyilvánulásokat, a személyes hangvételt, ugyanakkor köteles távol maradni a bűncselekményektől, kerülnie kell a politikai hovatartozásra történő utalásokat, továbbá egyetlen fogvatartott népszerűsítéséhez sem járulhat hozzá, hiszen figyelembe kell vennie a sértettek és hozzátartozók érzelmeit. Az utóbbi kérdés különösen fontosá válik abban az esetben, amikor interjú készül egy fogvatartottal. Az ilyen esetekben a törvény külön kiemeli azokat a helyzeteket, amikor a nyilatkozat korlátozható. Fő szabály szerint a fogvatartott véleményét kizárólag olyan formában nyilváníthatja ki, amely nem zavarja a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát, azonban az interjú egyéb esetekben is korlátozható, amennyiben azt a nemzetbiztonság védelme, a minősített adat közlésének és a bűnöző életmód népszerűsítésének megakadályozása, a bűncselekmény közvetlen veszélyének fennállása, valamint az elítélt, vagy hozzátartozója számára a bűncselekménnyel kapcsolatos vélemény nyilvánosságra hozatalából eredő vagyoni előny elérésének megakadályozása indokolja.¹³

A közvélemény szerint a büntetés-végrehajtás akkor dolgozik sikeresen, ha nem történik semmi rendkívüli. Ha csend van a börtönök körül. A szervezettel szemben támasztott társadalmi és kormányzati elvárás egyaránt az, hogy a börtönök működése biztonságos, és jogszerű legyen, a közrendet, a köznyugalmat megzavaró esemény ne történjen, de meg kell felelni a szakszerű, folyamatos és biztonságos befogadási, elhelyezési, ellátási kötelezettségeknek is. Mindez nem azt jelenti, hogy „békeidőszakban” ne lenne számtalan társadalmilag hasznos és értékes eredmény a bástyafalak mögött. A sikerek és eredmények, a számtalan értékes és érdekes program, projekt is érdemes a nyilvánosság figyelmére. A társadalom érdekében végzett munka sikeressége, a visszailleszkedés eredményessége ugyanis többek között azon áll vagy bukik, hogy az emberek mennyire befogadók. Ha az átlagember nem ismeri a fogvatartottak és a büntetés-végrehajtás erőfeszítéseit, akkor nem tudatosul benne az, hogy a büntetésüket töltők foglalkoztatása, lelki és fizikai egészségének megőrzése ösztársadalmi érdek, következésképpen a szabadulók számára sokkal nehezebb dolga lesz visszailleszkedni a társadalomba. Ráadásul

13 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 120. §

a valós képhez az is hozzátartozik, hogy rendkívüli események a magyar börtönökben csak elvétve történnek. Sőt, nemzetközi viszonylatban ebből a szempontból kifejezetten jó szakmai mutatókkal rendelkezik a hazai büntetés-végrehajtás.¹⁴

A modern média börtönábrázolása

A börtönök médiareprezentációjával kapcsolatos kutatásoknak nincsenek hazai előzményei, a sajtó és a büntetés-végrehajtás kapcsolatáról a börtönüggyel foglalkozó szakemberek közül is csak kevesen alkottak eddig – sok esetben nem kimondottan pozitív – véleményt.

A témával kapcsolatban annyi mindenesetre megállapítható, hogy az általános elképzelés szerint a médiumok leginkább a büntetés-végrehajtás működési zavaraira, mint például a tiltott tárgyak témakörére kíváncsiak. A szervezet előtt álló feladatok bemutatása során pedig gyakran kerülnek elő az előítéletek, ami a problémák félremagyarázásához és nem azok megoldásához visz közelebb. Viszont azt túlzás lenne kijelenteni, hogy ezekért egyedül a média tehető felelőssé – elég, ha arra gondolunk, hogy a vesztes világháborúkat követő politikai ideológiák mentén vezérelt börtönrendszerünkben milyen visszaélések zajlottak és ezek milyen erősen stigmatizálták a büntetés-végrehajtás szervezetét –, ám a sztereotípiák tovább élésében a sajtónak minden bizonnyal döntő szerepe van. A média ugyanis akkor gyakorol különösen nagy hatást a fogyasztóira, ha azok nem rendelkeznek korábbi tapasztalattal az adott témával vagy jelenséggel kapcsolatban. Márpedig a bástyafalak mögött működő, biztonsági berendezésekkel és záruk tömkelegével védett börtön – ahogyan korábban szó volt róla – totális intézmény, amely a teljes izoláció megteremtésére törekszik a benti és kinti világ között. Hiteles tapasztalata így csak a rendszerbe kerülőknek – a fogvatartottaknak és az ott dolgozóknak – van igazán. Következésképp, ha csak és kizárólag a média által közvetített elfogult, hiányos vagy téves premisszák alapján készült tartalmat ismeri meg a többségi társadalom, akkor ezt az üzenetet fogja elsődleges tapasztalatként, érzékelt valósággént elfogadni. Ha a média főként negatív és sztereotip módon – zsúfolt, koszos zárkát, sivár és sötét körletfolyosót mutatva – ábrázolja a börtönöket, akkor a közönség valószínűbb,

14 Az Európa Tanács által kiadott SPACE jelentés tanúsága szerint a magyar büntetés-végrehajtási szervezet szakmai munkáját már hosszú évek óta európai összehasonlításban is kiváló eredményre végzi. A legfrissebb kutatás 45 ország 2018-as adatait összegzi és hasonlítja össze. A rendkívüli események között tartjuk számon például a fogvatartottak befejezett öngyilkosságait, melyekkel kapcsolatban az adatokból kiderül, hogy a magyar börtönökben működő szakmai megelőző mechanizmusoknak köszönhetően elenyésző számú öngyilkosságot követnek el az elítéltek. A francia börtönökben 103 öngyilkosság történt a vizsgált évben, Németországban 82, Olaszországban 61, Oroszországban 284 (!), de Angliában is 92 fogvatartott vetett véget önkezüleg saját életének. Mindezekkel szemben 2018-ban Magyarországon 3 fogvatartott követett el öngyilkosságot. A környező országok adatait is szemügyre véve az látható, hogy a visegrádi négyek közül Lengyelországban 24-en, Csehországban 14-en, Szlovákiában pedig 5-en követtek el öngyilkosságot büntetés-végrehajtási intézetben 2018-ban. Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I. (2019) p. 108-109.

hogy ezt a reprezentációt igazságként, objektív valóságként fogja elfogadni, függetlenül attól, hogy ez mennyire áll távol az igazságtól. A médiumok börtönreprezentációjára a valóság leegyszerűsítése a jellemző, amelynek hatására a börtön leginkább egy különös, távoli és – a valósággal ellentétben – gyakorta erőszakos helynek látszik. A hírgyártás során a szelekció (a téma és az adott hír feldolgozása vagy figyelmen kívül hagyása) és maga a hír szerkesztése (a hírek tálalása során megalkotott különböző börtönnarratívák használata) tehát jelentős mértékben befolyásolja a közvélemény börtönökről alkotott képét. A hazai sajtó börtönreprezentációjára jellemző, hogy a fegyintézetek leginkább akkor kerülnek be a hírekbe, ha valamilyen nem várt, rendkívüli esemény következik be a falaikon belül, vagy azokon kívül. Egy, a büntetés-végrehajtás sajtómegjelenéseivel kapcsolatos korábbi elemzésből kitűnik, hogy a büntetés-végrehajtásról szóló tájékoztatás során a média jelentős mértékben preferálja a rendkívüli eseményekkel kapcsolatos híreket. A bulvársajtó logikája szerint ugyanis a negatív hír a jó hír.¹⁵ Mégis érzékelhető változás történt az elmúlt időszakban, amelyet jelen tanulmány a „Sajtómegjelenések a számok tükrében” című fejezetében a későbbiekben ismertetett adatai támasztanak alá. A sajtómegjelenések aránya és a hírek polaritása arra enged következtetni, hogy a média részéről egyre nagyobb érdeklődésre tartanak számot a büntetés-végrehajtással kapcsolatos pozitív hírek is.

A kommunikáció szerepe

A kommunikáció minden szervezet életét jelentősen befolyásolja, kommunikáció nélkül elképzelhetetlen a hatékony működés, hiszen az a szervezeti kultúra egyik legmeghatározóbb eleme, mely annak minden szegmensére hatással van. A különböző vállalatok ezért rengeteg pénzt, erőforrást és időt fektetnek a megfelelő kommunikációra a cégen belül és azon kívül egyaránt, hisz ez olykor – egy krízis megfelelő kommunikációs kezelésével – a csődtől is megmentheti a szervezetet. A profit és az ismertség is a kommunikáció által kialakított és ápolts társadalmi presztízsnak köszönhető. A jól és hatékonyan működő kommunikációs tevékenység tehát a szervezetek működésének egyik legfontosabb alappillére.

Kommunikálni, vagyis tájékoztatni kell, hiszen ez a szervezet érdeke, mivel a jó kommunikációval a saját arculatának megteremtését, fejlesztését, céljainak, hírnevének, elismertségének növelését segítheti, és mert sok esetben erre köteleznek bizonyos jogszabályok, amelyek előírják, hogy mit, és milyen formában kell közzétenni az adott szervezet működésével, vezetésével, gazdálkodásával kapcsolatban. Ugyanakkor

15 A 2016. januártól 2019 júniusáig tartó időszak sajtómegjelenéseit vizsgáló elemzés szerint a médiumok börtönképét négy kérdéskör uralta igazán: a rendkívüli eseményekkel kapcsolatos tudósítások, a kiemelt bűncselekményt elkövetőkkel és bírósági ítéletekkel kapcsolatos hírek, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet toborzási, illetve férőhelybővítési tevékenysége. Lásd bővebben: Kellner G. (2019)

A büntetés-végrehajtás kommunikációs tevékenységének bemutatása

A büntetés-végrehajtási szervezet országos szintű kommunikációs tevékenységét, a 30 büntetés-végrehajtási intézet, a 10 gazdasági társaság, valamint a 4 intézmény kommunikációjának szakmai irányítását a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának Kommunikációs Főosztálya végzi. Az adott büntetés-végrehajtási szerv kommunikációs tevékenységéért a büntetés-végrehajtási intézetek, intézmények és gazdasági társaságok vezetői felelnek. Az országos parancsnok közvetlen alárendeltségébe tartozó főosztály a Belügyminisztérium Kommunikációs Főosztályával szoros együttműködésben látja el feladatát, de kapcsolata egyre szorosabb a társ rendvédelmi szervek kommunikációs osztályaival is. A főosztály vezetőjének szakmai irányításával a szervezet sajtósóvivője látja el a szóvivői tevékenységet. A Kommunikációs Főosztály alárendeltségében intézeti, illetve intézményi sajtóreferensek csatolt munkakörben végzik a kommunikációs feladatokat és a sajtótevékenységet. A munkájukat a főosztály kiemelt főreferensei szakirányítási tevékenységük során segítik.

A főosztály tevékenysége sokrétű, a leglátványosabb a sajtónyilvános események lebonyolítása, a média képviselőinek koordinálása, a központi és a rendkívüli sajtófigyelés, de a feladatköre kiterjed a szervezet teljes körű külső és belső kommunikációjának irányítására és felügyeletére, a Börtönújság és a Bv. Hírlevél, valamint a szervezet weboldalának és közösségi médiafelületeinek szerkesztésére is. A büntetés-végrehajtási szervezet kommunikációját a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 12/2019. (IX. 20.) BVOP utasítása szabályozza.¹⁶

Új irányok a kommunikációban

2015-ben jelentős változás következett be a büntetés-végrehajtási szervezet kommunikációjában: a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága megváltoztatta a Szervezeti és Működési Szabályzatát, így január elsejével a testület teljes körű kommunikációjával foglalkozó Sajtó Irodából Kommunikációs Főosztály lett.¹⁷ A változásnak számos pozitív hozadéka volt, többek között növelte a szakterület elismertségét és presztízsét a szervezeten belül és azon kívül egyaránt, de létszámbővítést is jelentett. Az eredmények hamar megmutatkoztak: a szervezet sajtómegjelenései egy év alatt közel 20 százalékkal emelkedtek, azok szakmaisága növekedett, így a szervezetről kialakult társadalmi kép

16 12/2019. (IX. 20.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet kommunikációjáról
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=215877.372606

17 Korábban a Sajtó Iroda tevékenysége évről évre változott, ebben a folyamatban gyakran az aktuális országos vezető médiához való viszonyulása is közrejátszott. A szervezeti hierarchiában is meglehetősen gyakran változott az iroda tagozódása, de humán erőforrás szempontjából is voltak inszesebb évek: volt olyan időszak, amikor a kommunikációs és sajtótevékenységért felelős szervezeti egység csupán egyetlen emberből állt.

2. ábra: A büntetés-végrehajtási szervezet szóvivője nyilatkozik

is egyre pozitívabb irányba változott. A büntetés-végrehajtás hírei bekerültek a médiumokba, üzenetei rendszeresen megjelentek már az országos napilapok, a rádiók és televíziók mellett a vezető hírportálok különböző felületein is. A szervezetről szóló híradások arányait tekintve pedig egyre nagyobb számban mutatták be a börtönfalak mögött végzett szakmai munkát, így mind inkább reális képet nyújtottak a büntetés-végrehajtási hivatásról is. A hazai börtönök tehát ismét reflektorfénybe kerültek, de ezúttal a szervezet eredményeire, tevékenységére és a szakmára került a hangsúly. Ezt követően 2016. november 1-jével a kommunikációs szakterület vezetése mellett annak összetételében is változás történt: szóvivői beosztás létesült. A munka a korábban elkezdődött nyitás folytatásával, a pozitív börtönkép kezdeményezőbb kommunikációjával, további erősítésével zajlott. A cél világos és közérthető üzenetek megfogalmazásával a büntetés-végrehajtási szervezet ismertségének és elismertségének növelése volt. Az új szóvivő aktívabb és kezdeményezőbb kommunikációt tett lehetővé olyan módon, amely eddig ismeretlen volt a büntetés-végrehajtás eszköztárában. Tevékenységének köszönhetően a szervezet még közelebb kerülhetett az állampolgárokhoz.

A megújulás egyik első lépéseként a Kommunikációs Főosztályon jelentős informatikai és technikai eszközfejlesztés történt, így professzionális fényképezőgépek, kamerák, valamint az azok által készített multimédiás anyagok szerkesztésére alkalmas munkahelyek beszerzése is sor került. Az így létrejött stúdió eszközeivel és az időközben felvett szakemberekkel már lehetőség nyílt arra, hogy a kor igényeinek megfelelő, modern és hatásos vizuális anyagok készülhessenek a büntetés-végrehajtási szervezet belső és

külső kommunikációs csatornáira egyaránt. A munkát mára a vezető médiumok által készített fotó- és videóriportok minőségével megegyező tartalmak készítése fémjelzi. Ráadásul ezek a saját gyártású anyagok a sajtóeseményekkel egy időben készülnek el, így a fokozott hírversenyben dolgozó újságírók és szerkesztőségek – elvárásaiknak megfelelően – az eseményeket követően szinte azonnal kézhez kapják a teljes multi-médiacsomagot (írásos közlemény, fotó és videó). A gyorsaság nélkülözhetetlen, hiszen az, ami most hír, holnap már nem az sok esetben.¹⁸ A médiatudatos kommunikációs stratégiának és a szövivői tevékenységnek köszönhetően a 2016-os év végére már több mint 2 500 sajtómegjelenést generált a szervezet. A legtöbb megjelenés a negyedik negyedévhöz volt köthető, ekkor történt az országos parancsnokváltás, de jelentős figyelmet kaptak az egész országra kiterjedő jóvátételi programok és az éppen akkor induló toborzási tevékenység is. Az intézeti megjelenések elsősorban sajtónyilvános rendezvények eredményei voltak, de nagy számban érkeztek egyedi megkeresések is egy-egy büntetés-végrehajtási szerv tevékenységének, különleges programjának bemutatásával kapcsolatban. Természetesen a média 2016-ban is kiemelt figyelemmel kísérte a büntetés-végrehajtást érintő negatív eseményeket, de ezek ellensúlyozására, valamint a szervezetről kialakult társadalmi kép pozitív irányú alakítására széles körben mutattuk be a reintegrációs őrizethez kapcsolódó jó tapasztalatokat, az intézetekben zajló felújításokat, a szakmaképzéseket, valamint a reintegrációt támogató munkáltatási, oktatási és kulturális tevékenységeket. A férőhelybővítési beruházásokat és a börtönszínházi találkozót is rendkívül nagy sajtóérdeklődés övezte.

A 2017-es évben már közel 4 000 megjelenést generált a szervezet, a BvOP Kommunikációs Főosztály részére pedig 509 újságírói megkeresés érkezett elektronikus úton. Különösen ezek megválaszolásában tudtuk teljesíteni a szervezet kommunikációs céljait, igyekeztünk a munkáltatásra és az önellátásra helyezni a hangsúlyt, emellett bemutatni a szervezet beruházásait, fejlesztéseit. Majd hosszas előkészítő munkát követően 2017-ben elindult a büntetés-végrehajtási szervezet vizuális megújulása is. Ennek első lépéseként a főosztály koordinálásával és külső vállalkozó bevonása nélkül elkészült a szervezet új logója és arculati kézikönyve. A büntetés-végrehajtás korábban nem rendelkezett markáns arculattal, így meg kellett teremteni a testület „brand”-jét, amely saját szlogen, logó és egyéb arculati elemek kidolgozását is jelentette. „Az igazság védelmében” szlogennel, valamint a modernizált és letisztult új logóval jelentős lépést tettünk a korszerű és megújuló büntetés-végrehajtás társadalmi megítélésének javítása felé. Az új címer – a megújulás és az összetartozás szimbólumaként – a külső

18 A hírciklus az online újságok megjelenésével minden eddiginél jobban lerövidült. A nyomtatott újságok eleinte havonta, hetente, majd naponta szállították a híreket, a rádiók és televíziók megjelenésével létrejöttek az azokat óránként közreadó csatornák. Az interneten megjelenő online újságoknak köszönhetően a hírközlés még gyakoribbá, percekben mérhetővé vált. Sőt, mára eljutottunk oda, hogy bizonyos információk valós idejű közlése is megszokott lett, hiszen létrejött a percről percre tudósítás sajátos online műfaja.

megjelenésben szerepet játszó minden felületen felváltotta elődjét, így az új társasági öltözetből kezdve, a különböző kiadványok és ajándéktárgyak mellett a szolgálati autókra is felkerült.

Büntetés- Végrehajtás

Az igazság védelmében

TANULMÁNY

3. ábra: A büntetés-végrehajtási szervezet új címerképe, logója és szlogenje

A büntetés-végrehajtás fentiekben látható, megújult címerképében a felegyenesedett oroszán bal mancsával a társadalom védelmét szolgáló pajzsra, jobb mancsával a törvénykönyvre támaszkodva az igazság és a törvényesség védelmét szimbolizálja. Az új logóval és szlogennel elindult a büntetés-végrehajtási szervezet vizuális megújulása.

A fejlődés a szervezet megjelenését meghatározó különböző csatornák esetében is jelentkezett: megújultak a kiadványai, így a Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály által gondozott Évkönyv és Börtönügyi Szemle is az olvasói elvárásokhoz igazodott: míg előbbi sokkal több fotóval és látványos infografikákkal, utóbbi megújult borítóval, a tanulmányokat elválasztó színes fotókkal és modern tördeléssel jelenik meg. A változás természetesen a Kommunikációs Főosztály által szerkesztett Börtönújságot és Bv. Hírlevelet sem kerülte el. Mindkét lap külső és belső megújuláson esett át, tartalmukban és megjelenésükben is híven tükrözik a modernizálódó szervezetet.

A Börtönújság és a Bv. Hírlevél megújulása

Az állomány tájékoztatására szolgáló és kéthavonta megjelenő Bv. Hírlevél célja, hogy a munkatársak értesüljenek a legfontosabb eseményekről, intézkedésekről, megismerjék egymás munkáját, az eredményeket és a felmerülő problémákat. Az újság szerkesztése során az egyik legfontosabb törekvés, hogy megalapozott szakmai segítséget nyújtson az állomány munkájához, továbbá, hogy beszámoljon a jogszabályi és szervezeti változásokról, valamint a fontosabb, büntetés-végrehajtással kapcsolatos eseményekről. A lap modernebb megjelenésű címlapot kapott, és magazinosabb, olvashatóbb szerkesztési elvek mentén készül.

4. ábra: A büntetés-végrehajtási szervezet kiadványai

Az 1898-ban alapított Börtönújság szintén jelentős vizuális megújuláson ment keresztül, amelynek eredményeként a fekete-fehér színvilágot egy színes, magazinós struktúra váltotta fel. Az újságot elsősorban bűnmegelőzési, reintegrációs célok mentén szerkesztjük, tartalmának előállításában az elítéltek is részt vesznek, hiszen fontos szempont, hogy a fogvatartottak közelebb érezzék magukhoz a kiadványt. Állandó rovatukban számtalan írásuk és egyéb szellemi munkájuk lát napvilágot, a sorstársaik által készített, valós művészeti értékkel is bíró lírai vagy prózai alkotások, festmények, rajzok vagy grafikák megjelenítésével pedig az értékteremtésre, az alkotásra ösztönözzük őket. Ráadásul az elítéltek az újság nyomtatásából is kiveszik a részüket, hiszen a lap a büntetés-végrehajtási szervezet saját nyomdájában, a Váci Fegyház és Börtön területén működő Duna-Mix Kft.-ben készül. Itt a fogvatartottak a szabadulásuk után is hasznosítható könyvkötő és nyomtatványfeldolgozó OKJ-s szakmát szerezve és hasznosítható munkatapasztalatot gyűjtve járulnak hozzá a háromezer példányszámban megjelenő Börtönújság elkészítéséhez.

Ahogy a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben szolgálatukat teljesítők, úgy mi, a Börtönújság szerkesztői is sokat dolgozunk azért, hogy a fogvatartottak esélyt kaphassanak az újrakezdésre, a visszailleszkedésre. Fontosnak tartjuk a motivációt, a pozitív példák ismertetését, de a börtönökben zajló élet bemutatása mellett szeretnénk segítséget nyújtani a benti és a kinti élettel kapcsolatos problémák megoldásához, és nem utolsósorban a hasznos és szórakoztató időtöltéshez is. Jól tudjuk azonban, hogy a társadalomba történő visszailleszkedés, vagyis a reintegráció sikere a változni akarás

mellett a megfelelő képzettség megszerzésén is múlik. Ezért fordítunk nagy figyelmet az oktatási és szakmaképzési lehetőségek népszerűsítése mellett a börtönártalmak csökkentését elősegítő, kreatív foglalkozásokkal kapcsolatos tájékoztatásra is. A büntetés-végrehajtás saját cipőgyárában, térszertaggyárában, húsüzemében vagy nyomdájában végezhető, értékteremtő munkák bemutatásának köszönhetően minden bizonnyal a Börtönűjság is sikerrel járult hozzá ahhoz, hogy mára a munkaképes fogvatartottak mindegyike tanulással vagy munkával, de hasznosan tölti büntetését. Az újság 2019-ben elnyerte az RGB – Kreatív Design Award „Előremutató társadalmi törekvés” különdíját.

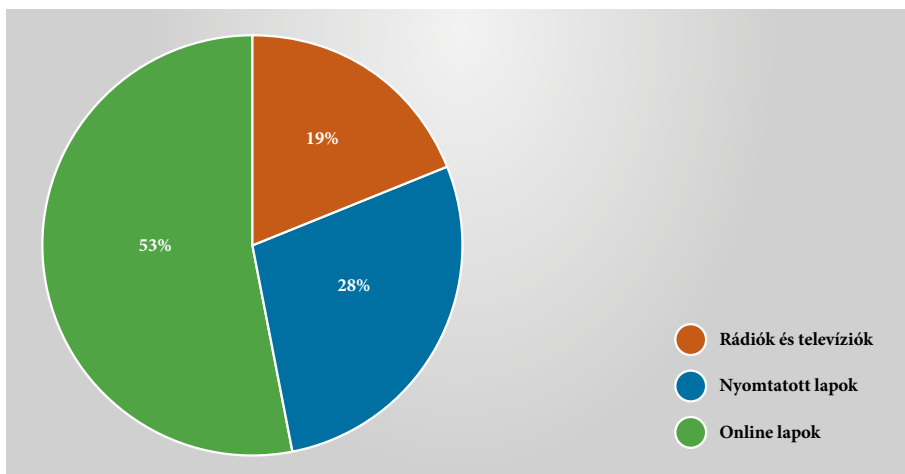
Sajtómegjelenések a számok tükrében

A 2016-tól 2020-ig terjedő öt évben összesen 19 882 megjelenés látott napvilágot a büntetés-végrehajtási szervezettel kapcsolatban. 2016-ban összesen 3 149 darab információs egységet (hírt, tudósítást, interjút, riportot) azonosítottunk a hazai médiatartalom-szolgáltatók sajtómegjelenéseiben, 2017-ben már 3 758-at. 2018-ban 3 664, 2019-ben 3 549, a 2020-as évben pedig 5 762 információs egység foglalkozott a büntetés-végrehajtással. Megjelenésszámot tekintve az online média emelkedett ki a forrástípusok közül, amely a teljes megjelenésszám 53 százalékát tette ki, emellett a nyomtatott lapok 28 százalékos aránya is jelentősnek tekinthető. A rádiók és televíziók a megjelenésszám közel ötödét, 19 százalékát adták. A vizsgált 60 hónap sajtómegjelenései közül számszerűen 10 551 híryanagy online felületen, 5 652 nyomtatott sajtóban és 3 679 rádiókban és televíziókban jelent meg.

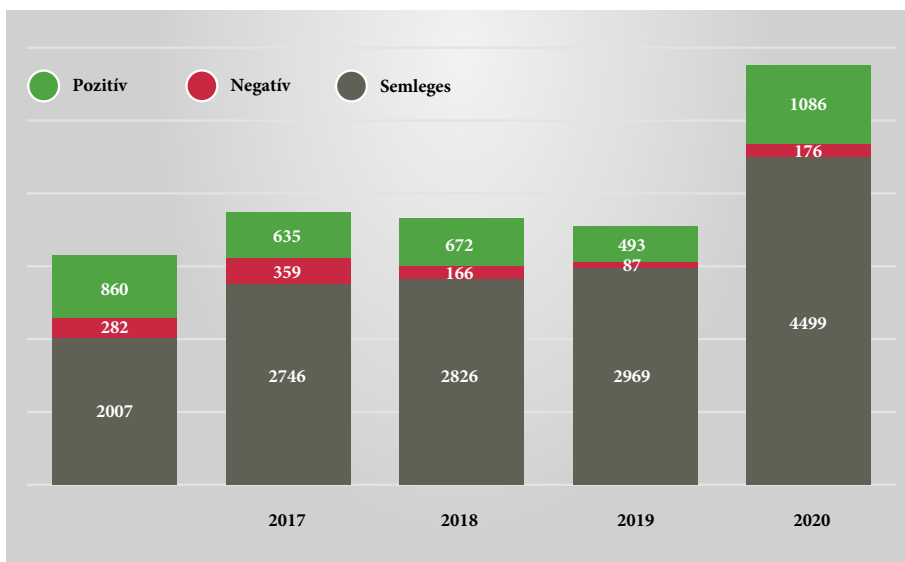
5. ábra: A Börtönűjság

6. ábra: A sajtómegjelenések forrástípus szerinti eloszlása százalékosan 2016 és 2020. között

A korábban már idézett és a Börtönstatistikai Szemlében megjelent kutatás eredményei szerint a büntetés-végrehajtás az egyre kezdeményezőbb tájékoztatási tevékenysége eredményeként passzív szereplőből a börtönökről alkotott médiareprezentáció mind aktívabb ágensévé kezd válni. Ezt támasztja alá a vizsgált időszakban megjelent hírek aktivitás és passzivitás mátrixának elemzése is. A 2019-es kutatás során vizsgált három és fél év összesített adatai szerint a büntetés-végrehajtással kapcsolatos minden harmadik megjelenés aktív kommunikáció révén valósult meg, vagyis ezek forrása közvetlenül

7. ábra: A sajtómegjelenések száma 2016 és 2020. között polaritás szerint

a büntetés-végrehajtás volt.¹⁹ De tovább árnyalja a képet, ha a megjelenések polaritását is jobban szemügyre vesszük. A polaritás egy hárnyagnak a büntetés-végrehajtás médiaképére gyakorolt hatását jellemzi és háromféle értéket vehet fel: lehet pozitív, negatív és semleges. Egy médiamegjelenés abban az estben számít pozitív polaritásúnak, ha a büntetés-végrehajtásról kedvező, negatívnak, ha kedvezőtlen médiaképet alakít ki. A semleges érték a tárgyilagos közléseket jelenti.

Az elmúlt öt év polaritásmutatóit összevetve szembetűnő a negatív hírek csökkenése. Míg 2016-ban 282 negatív hír jelent meg a büntetés-végrehajtással kapcsolatban, ami az éves megjelenésszám közel 9 százalékát jelentette, addig a későbbi években – 2017-et leszámítva, amikor az összes megjelenésnek 9,6%-a negatív hírként realizálódott – jelentős mértékű csökkenés látható mind a megjelenések számát, mind arányát tekintve: 2018-ban a megjelenések 4,5%-a; 2019-ben 2,5%-a; 2020-ban az összes sajtómegejelenés mindössze 3%-a volt negatív hír.

A bv.gov.hu megújulása

Az elmúlt húsz évben ugrásszerű technológiai fejlődés ment végbe az informatikai, a hálózati és a különböző kommunikációs technológiákban²⁰, amelyek hatására az internet – mint hírforrás – egyre fontosabb szerepet játszik a mindennapok hírfogyasztásában. A Mérték Médiaelemző Műhely és a Medián Közvélemény és Piackutató Intézet 2018 novemberében publikált közvélemény-kutatása²¹ szerint az átlag magyar polgárok tájékozódása tekintetében az internet már megelőzte a nyomtatott újságokat és a rádiót. Egy korábbi kutatás eredményei szerint pedig már 2012-ben egyeduralkodóvá vált a világháló a magyar újságírók tájékozódásában.²²

Az internet egyre nagyobb mértékű elterjedésével az információszerzés és a hírközlés soha nem látott módon gyorsult fel. Az internet – amely a hírek terjedése és közzététele szempontjából is a leggyorsabb médium – a hírközlés eddigi legalkalmasabb eszköze, hiszen a felületén közzétett információk megjelenésének rendszeressége folyamatos, az általa közvetített hírek mennyisége korlátlan, és képes akár egyszerre több esemény párhuzamos élő közvetítésére is. A különböző médiumoknak megvannak a maguk sajátosságai, amelyek meghatározzák azt, hogy milyen tartalmakat tudnak közvetíteni: a nyomtatott újság papírra szövegeket és állóképeket, a rádiókészülék hangokat, a televízió pedig hangokat, álló- és mozgóképeket is képes eljuttatni a befogadók nagy tömegéhez. Az interneten továbbítható médiatartalmak mindezeket magukban foglalják,

¹⁹ Kellner G. (2019) p. 17

²⁰ A Gilder-törvény szerint – amely az informatikai fejlődés egyik tapasztalati alaptörvénye – a kommunikációs rendszerek teljes sávszélessége évente megháromszorozódik Bartolits I. (2006)

²¹ Mérték Médiaelemző Műhely – Medián Közvélemény és Piackutató Intézet (2018)

²² Nézőpont Intézet (2012)

és többek között ez is az oka annak, hogy a világháló az eddigi legjobb felületet nyújtja a hírek közzétételére.²³

Mára nyilvánvaló, hogy az új médium hatására a médiafogyasztási szokások is óriási változáson mentek keresztül. Az információ technológiának köszönhetően változatos formájú, tematikájú, műfajú és nagy tömegű szöveggel találkozunk ma már a világhálón, aminek hatására átalakultak az olvasási szokásaink: az olvasás során a befogadók a főbb orientációs pontokat, a grafikával, tördeléssel, képekkel kiemelt részleteket keresik, és csak azokat olvassák el, amelyeket kifejezetten érdekesnek vagy relevánsnak gondolnak. Az átlag felhasználók pedig alig pár percet töltenek el egy-egy oldalon, mi több, ezek a látogatások is egyre gyorsabbak és célzottabbak.²⁴ A dán kommunikációkutató, Jakob Nielsen²⁵ a szkenneléshez hasonlítja az interneten olvasók befogadását. Elméletét szemmozgást követő eyetracking vizsgálatokkal, vagyis a képernyős tájékozódás során végbemenő szemmozgást követő kutatásokkal is bizonyította.²⁶

Az arculatváltás jelentős lépéseként, hosszas tervezési és előkészületi munkát követően elkészült a büntetés-végrehajtási szervezet új honlapja, amely 2018. október 12-étől közel négy év után váltotta le elődjét, és amely a fentiekben bemutatott szempontokat is figyelembe vette. Az új, felhasználóbarát, letisztult külsejű, a nemzetközi trendeket figyelembe vevő, roppant informatív, logikusan felépített, könnyen áttekinthető és már mobilra optimalizált weboldalt a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.-vel közösen készítettük.

Honlapunkon számos innovatív megoldással, exkluzív multimédiás tartalommal kívánjuk nap mint nap közelebb hozni látogatóinkat a fegyintézetek érdekes és különleges világához, a börtönök rendjéért és biztonságáért dolgozók munkájához. A bv.gov.hu kiegészült YouTube és Instagram közösségi csatornáinkkal, amelyeken plusztartalommal készülünk a munkánk iránt érdeklődő szélesebb közönségnek is. Egy olyan weboldalt készítettünk, amely a vezető hazai hírportálok eszközkészletével megegyező funkciókat kapott, emellett a webes ergonómia és használhatóság minden jelentős vívmányát igyekszik kiaknázni. A honlapon lehetőség van élő közvetítés és

23 A közvetített tartalom és a médium közötti kapcsolat fontosságának felismerése, és elméletbe foglalása a kanadai médiafilozófus, Marshall McLuhan nevéhez köthető. Részletesen az 1964-ben kiadott, „Understanding Media: The Extension of Man” című könyvében foglalkozott a kérdéssel. Elgondolása szerint az adott információ technológiára jellemző tulajdonságok és sajátosságok a megfogalmazott tartalmat is meghatározzák. McLuhan M. (2001) p. 7.

24 Nagy T. (2010) p. 46.

25 Jakob Nielsen, dán kommunikációkutató, a *Web Usability*, vagyis a webes használhatóság elméletének megalapozója, az elsők között kezdett bele a világháló, és az azon kialakult kommunikációs formák és formátumok kutatásába. Nielsen már a nyolcvanas évek óta foglalkozik a számítógépes környezetek használhatóságával, 1994-től az internetes oldalak ergonómiai megfontolásainak vizsgálatára összpontosít. Számos tanulmánya és könyve is megjelent a témáról.

26 Nielsen, J. (1997)

8. ábra: A büntetés-végrehajtási szervezet honlapja

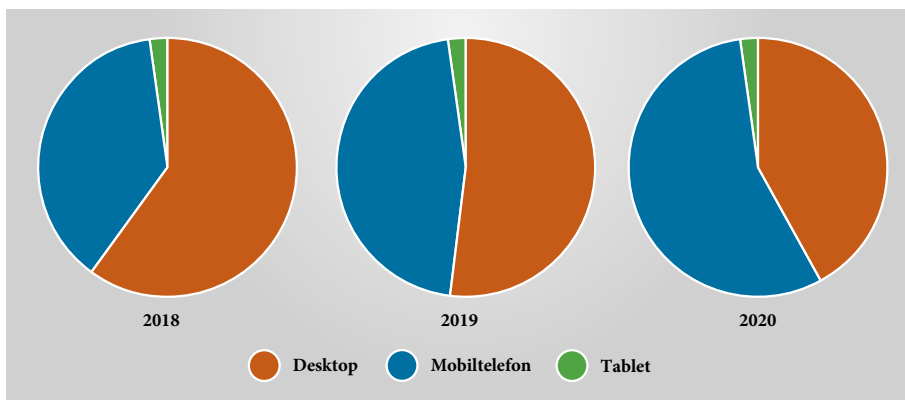
YouTube videó beágyazására, többféle tipográfiai kiemelés használatára, nagy felbontású fotók közzétételére, és egy rendkívüli hírsáv megjelenítésére is. A befogadói élményt számtalan eszközzel növeli a honlap: 360 fokos panorámaképeinken keresztül a látogatók vizuálisan is „benézhetnek” a börtönbe, de a szervezet történetével, életével és működésével kapcsolatos érdekességek is külön helyet kaptak az oldalon. A főoldalra beágyazott YouTube csatornán azonnal elérhetőek a legfrissebb videóink, a fejlécben található „sliderben” pedig a szervezet életét leginkább meghatározó hírek láthatóak. A bv.gov.hu egyik kiemelt feladata, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet kommunikációs tevékenységének elsődleges hírforrásává váljon.

A honlap indulásától számított első teljes héten, az év 42. hetében már megduplázódott az oldalmegettekintések száma a 2017-es év azonos időszakához képest. Az adott héten mért 87 385 oldalmegettekintés az év legmagasabbja lett, a látogatottsági adatok pedig azóta is emelkednek. Mi több, a Börtönstatisztikai Szemlében publikált korábbi elemzés²⁷ eredményei szerint az is világossá vált, hogy az új honlap látogatói évről évre több időt töltenek el a weboldalon, hiszen az átlagos böngészési idő a 2018-as 2 perc 34 másodpercről 2020-ra már 2 perc 50 másodpercre növekedett. Mindeközben a látogatók visszafordulási aránya a 2018-as 49,4%-ról 2020-ban már 45,3%-ra csökkent, ami pedig a minőségibb böngészési tevékenység növekedésére utal. A weboldalt látogatók platformhasználatát vizsgálva további érdekességek kerültek napvilágra: míg 2018-ban

27 Kellner G. (2019) p. 17.

az összes munkamenet több mint 60 százalékát asztali számítógépről, 38 százalékát mobileszközről és 3 százalékát tabletről indították a felhasználók, addig 2019-ben a már mobilra optimalizált weboldalra érkező látogatók 52 százaléka használt asztali számítógépet, 46 százaléka mobileszközt és csupán 2 százaléka táblagépet. Igazi trendfordulót pedig a 2020-as év jelentett, ugyanis ekkorra már a látogatások 56 százaléka mobilról, mindössze 42 százaléka asztali számítógépről és 2 százaléka tabletről történt.²⁸ A trend egyértelműen bizonyítja azt a világméretű jelenséget, amelyet a „mobile first”, „mobil az első” szemlélet kifejezéssel ír le a szakma. Mivel ma már sokkal többen használják az internetet mobilról, mint asztali gépről, és legalább ötször annyi okostelefon létezik világszerte, mint amennyi számítógép, ezért a weboldalak fő fejlesztési iránya is a mobilon böngészőket célozza, az okostelefon lett az első a fontossági sorrendben. Olyannyira igaz ez mára, hogy a világ legnépszerűbb keresőrendszere – a Google – 2018 tavaszától például olyan indexelési algoritmust vezetett be, amely a találati listákon automatikusan hátrébb sorolja a mobilbarát verzióval nem rendelkező weboldalakat.²⁹

9. ábra: Platformhasználati adatok 2018 és 2020. között

A honlapot a Kommunikációs Főosztály 2018-ban benevezte az online marketing-kommunikációs szakma legrangosabb hazai versenyére, „Az Év Honlapja” pályázatra. A Magyar Marketing Szövetség és az Internet Marketing Tagozat által szervezett versenyre összesen 200 nevezés érkezett, a szakértőkből álló zsűri pedig „Minőségi Díj”-jal ismerte el a honlapot. „A *bv.gov.hu* megújult weboldala modern és letisztult weblap, melynek célkitűzése, hogy bemutassa a büntetés-végrehajtási hivatást és a rácsok mögötti világot. Meglepődéssel tapasztaltuk, hogy egy ilyen nehéz témát milyen sok szemszögből

28 A statisztikai adatok saját kutatás eredményei, amelyek a Google Analytics-szel, a Google ingyenes webanalitikai szolgáltatásának használatával készültek.

29 A Google témával kapcsolatos közleménye az alábbi linken keresztül érhető el: <https://developers.google.com/search/blog/2018/03/rolling-out-mobile-first-indexing>

10. ábra: „Az Év Honlapja Minőségi Díj” logója

és milyen profi módon tud kommunikálni egy weblap. Úgy látjuk, hogy sok közigazgatási tematikájú oldal tanulhatna tőlük” – hangzott el a díjátadón.

11. ábra: A büntetés-végrehajtási szervezet honlapján látható panorámaképek

Büntetés-végrehajtás a közösségi médiában

Kommunikációs szempontból egyre nagyobb figyelmet érdemelnek a közösségi média csatornái, hiszen ezeken gyorsan, olcsón és egyre nagyobb közönséghez lehet eljuttatni üzeneteinket. Felismerve a közösségi terekben rejlő lehetőségeket, a büntetés-végrehajtás

is csatlakozott a social média felhasználóihoz, létrehozta a YouTube, Instagram és Facebook közösségi oldalát, ez utóbbit csak toborzási céllal.

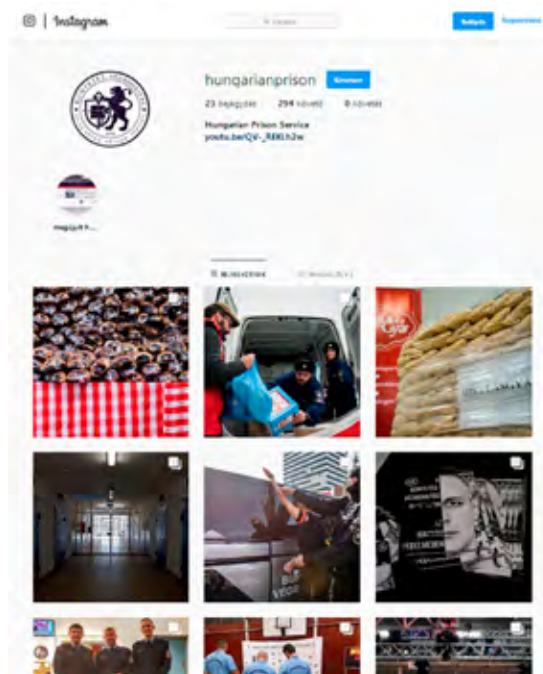
A büntetés-végrehajtási szervezet YouTube csatornája „*Magyar Büntetés-végrehajtás*” néven 2018. május 22-én indult. A 2020. december 31-éig feltöltött 95 videót pedig már több mint 1,3 millió látták, ami átlagosan több mint 13 600 megtekintést jelent videónként. Ez azt jelenti, hogy egy-egy videó Sátoraljaújhely – a „Zemplén fővárosa” – teljes lakosságának megfelelő számú embert ér el. A legnagyobb videómegosztón elindult műsorgyártás célja kettős: egyrészt saját gyártású vizuális anyagainkkal kiegészítjük a szervezet honlapján megjelenő beszámolóinkat, másrészt olyan professzionális híradásokat készítünk és juttatunk el a médiumok szerkesztősegeinek, amelyeket változtatás nélkül átemelhetnek saját szerkesztett tartalmaikba, így színesíthetik azokat, sőt, akár külön anyagként is elhelyezhetik videó rovatukban. A feltöltött anyagokat kommentelni nem lehet, így moderálásukra sincs szükség.

A 2010-ben elinduló Instagramnak mára közel egymilliárd aktív felhasználója van, ezzel a Facebook után a második legkedveltebb közösségi médiafelület. Az elmúlt években cégek sokasága jelent meg ezen a fényképek és rövid videók megosztásán alapuló közösségi hálózaton, mivel remek kommunikációs lehetőséget láttak benne. Az Instagram egy olyan, rohamosan növekvő csatorna, amelyet már nem csak a fiatalok használnak. A legutóbbi hivatalos Magyar Instagram Körkép³⁰ adataiból ugyanis az látszik, hogy a magyar Insta közösség mára „nagykorú” lett, hiszen annak ellenére, hogy még számottevő a 18 éven aluli korosztály aránya, most már a 18-24 évesek körében a legnépszerűbb ez a közösségi oldal, ráadásul a 30 éven felüli felhasználók száma is folyamatosan növekszik. Ezért aztán kifejezetten hatásos eszköze lehet a büntetés-végrehajtás népszerűsítésének.

Az Instagram fotómegosztón „*Hungarianprison*” néven szereplő fiókot 2018. szeptember 18-án, a hazai rendvédelmi szervek között elsőként hoztuk létre. Az új felület hatékonyan egészíti ki a büntetés-végrehajtás kommunikációját, mivel olyan extra tartalmak közzétételére ad lehetőséget, amelyeket a szervezet honlapján nem lenne érdemes közzétenni. A közösségi média használatával az általános brandépítésen túl a fiatalabb korosztály hatékony megszólítása is a cél. Az Instagram-jelenlétnek köszönhetően pedig bárki betekintést nyerhet a büntetés-végrehajtás mindennapjaiba, a különböző sajtóesemények vagy a leghétköznapiabb feladatok kulisszái mögé is.

30 Crane International Gazdasági és Kommunikációs Tanácsadó (2019)

12. ábra: A büntetés-végrehajtási szervezet Instagram profilja

A büntetés-végrehajtás Facebook profilja kizárólag a toborzási tevékenység népszerűsítését szolgálja. Az oldalon többnyire képek, rövid videók találhatók, amelyek a szervezet munkáját mutatják be oly módon, hogy az érdeklődők figyelmét felkeltse a szakmánk iránt. A képeket és videókat lehet kommentelni, a hozzászólásokat a Kommunikációs Főosztály munkatársai moderálják.

2020 – A koronavírus árnyékában

A koronavírus-világjárvány miatt 2020 rendhagyó év volt a szervezet életében és a kommunikációs szakterület tevékenységében egyaránt. A börtönök ugyanis járványügyi szempontból világszerte kivételesen veszélyeztetett helyszínnek számítanak, erre a WHO is felhívta a közvélemény figyelmét.³¹ A koronavírus-járvány pedig minden eddiginél látványosabban mutatott rá arra, hogy egy rendkívüli helyzetben rendkívüli módon megnövekedhet a hírek iránti érdeklődés, ezáltal felértékelődhet a gyors, pontos és hiteles tájékoztatás szerepe. A világjárvány szülte igényre a magyar büntetés-végrehajtás gyorsan és jól reagált: időben, átlátható és közérthető módon

31 WHO: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/pages/news/news/2020/03/preventing-covid-19-outbreak-in-prisons-a-challenging-but-essential-task-for-authorities>

tájékoztatta a fogvatartottakat, hozzátartozóikat és a közvéleményt a kialakult helyzetről, a tervezett és a már bevezetett ideiglenes megelőző intézkedésekről.

Magától értetődik, hogy a világjárvány következményeként a szokványos kommunikációs aktivitás súlypontjai eltolódtak, és a kommunikációs tevékenység fő csapásiránya a COVID-19 kezelésével és a védekezéssel kapcsolatos intézkedésekre helyeződött. A koronavírus-járvány miatt 2020-ban klasszikus sajtótájékoztatót nem tartottunk, azonban az országos médiumok jelentős érdeklődése mellett két sajtónyilvános eseményt rendeztünk. Április 21-én Kovács Zoltán, a nemzetközi kommunikációért és kapcsolatokért felelős államtitkár és Dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka – mint a mobil járványkórház építéséért felelős akciócsoport vezetője – bemutatta a sajtó munkatársainak a kiskunhalasi Mobil Járványkórházat.

Július 13-án Dr. Varga Judit igazságügyi miniszter a regionális és országos sajtó jelenlétében adta át Veszprémben a büntetés-végrehajtási szervezet legújabb férőhelybővítési beruházásának eredményeként megépült új objektumokat. Mindezekkel párhuzamosan a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos közleményeinkkel – amelyek bekerültek a napi- és hetilapok mellett a vezető online portálokra is – sikeresen elértük a közvéleményt. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2020-ban összesen 35 sajtóközleményt adott ki, amelyekben többek között sikerrel mutattuk be a váci börtön nyomdájában készülő járványügyi tájékoztatókat, az összes börtönre kiterjedő teljeskörű fertőtlenítés menetét, vagy az elítéltek által készített sebészeti szájmascok gyártásának folyamatát. A szervezet weboldalán pedig folyamatosan közzétettünk minden fontos változást és hasznos tudnivalót a járványkezelésről, illetve a témával kapcsolatos információkat gyűjtő és rendszeresen frissülő hírfolyamot is készítettünk. Így biztosítottuk a fogvatartottak hozzátartozói mellett a teljes közvélemény tájékoztatását. Az időszak jelentős kommunikációs eredményének tekinthető továbbá, hogy egyetlen álhír sem látott napvilágot a büntetés-végrehajtási szervezet járványkezelésével kapcsolatban, holott több esetben kellett megcáfolnunk ismeretlen forrásokra hivatkozó újságírók téves információit.

A járványidőszakban a főosztály több tájékoztató videót is készített, amelyek a fogvatartottaknak és a családtagjaiknak egyaránt hasznos információkkal szolgáltak a vírushelyzet kezeléséről és a megelőzéssel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról. A tájékoztató kisfilmeket a zártláncú televízió-rendszeren az ország valamennyi börtönében, naponta többször is levetítették, valamint a szervezet weboldalára és YouTube csatornájára is felkerültek. A tájékoztatást szolgálta továbbá a járványügyi „call centerek” felállítása is az összes magyarországi börtönben, vagy a kapcsolattartók részére készült Skype használati útmutató. A rövid és közérthető tájékoztatót országszerte minden börtönben és a büntetés-végrehajtási szervezet weboldalán is megtalálhatták a családtagok. Mindezekon túl a Börtönújság a koronavírus-járvánnyal, annak megelőzésével és

az ideiglenesen meghozott intézkedésekkel foglalkozó különszámát is megjelentettük. Ebben a helyes kézmosástól, az immunerősítő étrenden át a szabályos maszkviselésig számtalan hasznos és nélkülözhetetlen információ látott napvilágot, a lap kivehető tájékoztató plakátja pedig minden zárkába eljutott. Az eredmények az online térben sem vártak magukra: a büntetés-végrehajtási szervezet weboldalát, a bv.gov.hu-t 2020-ban már közel 360 ezer egyedi felhasználó kereste fel, míg az összes oldalmegtekintések száma meghaladta a kétmilliót. A YouTube csatornánkon található videóink megtekintőinek száma pedig megduplázódott az év végére. Ugyanakkor folytattuk a korábban elkezdett fejlesztéseinket is, a kor elvárásainak való megfelelés feltétele ugyanis a folyamatos technikai modernizáció. Az új infokommunikációs irányokat figyelembe véve 2020-ban elkezdtük a dróntechnológia professzionális alkalmazását, jelentős lépésként pedig – külső vállalkozó bevonása nélkül – létrehoztunk egy új toborzási honlapot is. A www.gyereahuvosre.hu teljes tartalmának elkészítése mellett az oldal webprogramozását, fejlesztését is mi végeztük el. A www.gyereahuvosre.hu minden eddiginél átfogóbb képet ad a büntetés-végrehajtásnál betölthető beosztásokról, kisfilmekkel, karriertörténetekkel, plakátokkal tájékoztat és teszi könnyedé a jelentkezést a testületnél található szabad pozíciókra. A weboldal legnagyobb újdonságának, az országos álláskereső alkalmazásnak köszönhetően bármely érdeklődő szolgálati hely és beosztás szerint böngészhet az igényeinek és képzettségének megfelelő pozíciók között, a folyamatosan frissülő adatbázisában pedig a büntetés-végrehajtásnál betölthető minden pozíció megtalálható. A honlapon a szervezet működéséről, a lehetséges juttatásokról, a felvételi követelményekről is bárki találhat hasznos információkat, de tartalmai között valamennyi toborzóiroda elérhetősége is megtalálható. 2020. március 12-ei indulását követően a weboldalt 2020-ban több mint 300 ezer érdeklődő kereste fel, ráadásul elnyerte „Az Év Honlapja” elismerő címet. A Kommunikációs Főosztály koordinálásával a toborzást támogató, nagyszabású kommunikációs kampány is indult. A toborzó weboldal és a fizetett hirdetések egymást támogatva kivételesen hatékonyan segítették a személyügyi terület munkáját, és minden kétséget kizáróan jelentős szerepük volt abban, hogy 2020-ban több mint 15 ezer jelentkezés érkezett a testülethez.

Összességében megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet a COVID-19 okozta válság kommunikációs kezeléséből jól vizsgázott, hiszen a felmerülő kihívásokra gyorsan, hatékonyan és minden esetben szakszerűen reagálva nem pusztán kezelte a helyzetet, de aktívan alakította is azt. A vezető témák között a koronavírus-járvány miatt bevezetett megelőző intézkedések sikerességét, a büntetés-végrehajtási szervezet országos védekezésben történő részvételének jelentős állomásait, valamint a férőhelybővítési projekt eredményes befejezését találjuk.

Összegzés

A tömegmédiiumok pozitív és negatív hatásait, a tájékoztatásban betöltött egyeduralkodó szerepüket egyetlen szervezet sem hagyhatja figyelmen kívül, hiszen a társadalmi megítélés és a szervezetről kialakult kép formálásában is jelentős szerepet játszanak. A hazai tömegmédiára jellemző az egyoldalú és előítéletekkel terhelt börtönábrázolás, amely megváltoztatásához mindenekelőtt le kell rombolnunk az évtizedes teherként a mai napig is velünk élő sztereotípiákat és elő kell mozdítanunk a börtönökről és azok őrzőiről kialakult valós és reális kép kialakulását. A cél, hogy a hazai börtönügy és a büntetés-végrehajtási szervezet fejlődését szem előtt tartva, aktív közreműködői legyünk a társadalmi környezetünkben zajló tömegkommunikációnak. A komoly szakmai munka, a mindennapi kihívások és nehézségek reális bemutatása tehát nélkülözhetetlen a büntetés-végrehajtás megítélésének javításához. A változáshoz szükség van a médiával történő partneri együttműködésre. A média ugyanis összekötő lehet a büntetés-végrehajtás és a közvélemény között, áthidalhat információs szakadékokat, segítheti az együttműködést, a valós kép kialakítását.

Mindezeket figyelembe véve a büntetés-végrehajtási szervezet kommunikációs tevékenységének célja továbbra sem lehet más, mint a gyors, pontos és hiteles tájékoztatás, valamint a fogvatartottak őrzéséért, szállításáért, munkáltatásáért, ételmezéséért, egészségi állapotáért felelős büntetés-végrehajtásban dolgozó kollégáink, vagyis a közel kilencezer főt számláló személyi állomány rendkívül felelősségteljes, sok tudást és szakmai alázatot követelő hivatásának bemutatása.

Ahogy az internet megjelenése, majd a mobilkommunikáció elterjedése is új utakra terelte a szervezetek kommunikációs aktivitásait, a közelmúltban felmerülő új kihívásokra a büntetés-végrehajtási szervezet is korszerű válaszokat adott: megvetette a lábát a közösségi média világában, sikerrel vett részt a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozaton, óriásplakát-kampányba kezdett, létrehozott két díjnyertes honlapot, valamint kommunikációs díjat nyert a Börtönújsággal. Amikor pedig egy világjárvány közepette nagyobb szükség volt a hatékony és modern eszközöket is felvonultató tájékoztatásra, mint valaha, akkor a büntetés-végrehajtás sikerrel kommunikálta erőfeszítéseit a közvélemény felé, ami mindenképpen biztató a jövőre nézve.

Felhasznált irodalom

- Bajomi-Lázár Péter (2006): Manipulál-e a média? Online: https://mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/ (Letöltve: 2018. december 5.)
- Bajomi-Lázár Péter (2009): Hírközlés tegnap és ma. Online: https://mediakutato.hu/cikk/2009_03_0sz/10_hirkozles (Letöltve: 2020. december 8.)
- Bartolits István (2006): A hírközlés legnagyobb paradigmaváltása és következményei. Online: <http://www.pointernet.pds.hu/ujsgagok/evilag/2006-ev/11/2007021511512482500000106.html> (Letöltve: 2018. november 27.)
- Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I. (2019): Online: https://wp.unil.ch/space/files/2021/02/200405_FinalReport_SPACE_I_2019.pdf (Letöltve: 2020. december 18.)
- Crane International Gazdasági és Kommunikációs Tanácsadó (2019): Magyar Instagram Körkép 3.0 http://www.crane.hu/download/mink_ebook_4.0_web.pdf (Letöltve: 2020. február 6.)
- Fehér Katalin – Király Olívia (2017): Álhíresülés - a hamis hírek dinamikája a médiában In: Századvég 2017. 2. szám. Online: <https://szazadveg.hu/alapitvany/folyoirat/szazadveg-84-alhirek-201708.pdf> (Letöltve: 2020. április 18.)
- Google Search Central: Rolling out mobile-first indexing. Online: <https://developers.google.com/search/blog/2018/03/rolling-out-mobile-first-indexing> (Letöltve: 2020. december 3.)
- Kellner Gergely (2019): A Büntetés-végrehajtási Szervezet kommunikációjának statisztikai elemzése. In: Börtönstatisztikai Szemle 2019. 1. szám. Online: https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai_Szemle_0910.pdf (Letöltve: 2020. december 4.)
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Sajtóiroda, Budapest
- Magyar Újságírók Országos Szövetsége Etikai Kódexe (2011): Online: <https://muosz.hu/kodexek/ujsgairoi-etikai-kodex/> (Letöltve: 2018. december 9.)
- McLuhan, Marshall (2001): Understanding Media: The Extensions of Man. London, Routledge
- McLuhan, Marshall – Fiore, Quentin (2012): Média-masszázs, Typotex Kiadó, Budapest
- McQuail, Dennis (2003): A tömegkommunikáció elmélete, Osiris Kiadó, Budapest
- Mérték Médiaelemző Műhely – Medián Közvélemény és Piackutató Intézet (2018): Online: http://meritek.eu/wp-content/uploads/2018/11/A_politikai_tajekozodas_forrasai_Magyarorszag_2018.pdf (Letöltve: 2018. december 9.)
- Nagy Tamás (2010): Vélemény 2.0 – Közösségi média könyv Budapest: Sajtó kiadás. Online: http://terepnaplo.freeblog.hu/files/2010/01/kozossagi_media_konyv.pdf (Letöltve: 2018. december 5.)
- Nézőpont Intézet; Uniomedia Communications (2012): Médiatükör 2012. Online: http://nezopointintezet.hu/files/2012/03/M%C3%A9diat%C3%BCK%C3%B6r-2012_.pdf (Letöltve: 2018. december 4.)
- Nielsen, Jakob (1996): Inverted Pyramids in Cyberspace. Useit. (frissítve: 2011.) Online: <http://www.useit.com/alertbox/9606.html> (Letöltve: 2018. december 5.)
- Nielsen, Jakob (1997): How Users Read on the Web. Useit. (1997. október 1.) Online: <http://www.useit.com/alertbox/9710a.html> (Letöltve: 2018. december 5.)
- Soroush Vosoughi, Deb Roy, Sinan Aral (2018): The spread of true and false news online, In: Science. Online: <https://science.sciencemag.org/content/359/6380/1146> (Letöltve: 2020. november 24.)
- World Health Organization: Preventing COVID-19 outbreak in prisons: a challenging but essential task for authorities. Online: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/pages/news/news/2020/03/preventing-covid-19-outbreak-in-prisons-a-challenging-but-essential-task-for-authorities> (Letöltve: 2020. december 14.)
- 12/2019. (IX. 20.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet kommunikációjáról http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=215877.372606

Szent Adorján 10/10
Chen H. H. H.

SZENT ADORJÁN VÉRTANÚ (278-306) TISZTELETÉNEK JELENTŐSÉGE

*The significance of the cult of the
Martyr Saint Hadrianus (278-306)*

A tanulmány előbb a vértanúk tiszteletéről szól általában, utána rátér Szent Hadrianus, magyarul Adorján vértanúságának tárgyalására, majd az ő tiszteletének alakulására. Ezt követően a zalavári Szent Adorján-templom sorsát mutatja be, és felhívja a figyelmet arra, hogy a Szent Adorján-tisztelet elvezet a keleti és nyugati egyházhoz tartozó szláv népek és a magyar történelem jobb ismeretéhez.

Kulcsszavak: vértanú, Szent Adorján, történelem, vallás, kereszténység

The study begins with the veneration of martyrs in general, and then it deals with the martyrdom of St. Hadrian, in Hungarian “Adorján”, and then the development of his veneration. The study then presents the fate of the Church of St. Adorján in Zala-vár and draws attention to the fact that the veneration of Saint Adorján leads to a better knowledge of the Slavic peoples belonging to the Eastern and Western Churches and of the Hungarian history.

Keywords: martyr, Saint Hadrianus, history, religion, Christianity

A vértanúk

A kereszténység üldöztetése egyidős magával a kereszténységgel. Jézus készítette fel erre tanítványait, a tizenkét apostolt. A keresztény, amely szavunk nem a „kereszt”-ből ered, hanem a „christianus”-ból, Krisztus követőjét jelenti.¹ A görög „khrüosztosz”, értsd: krisztus szó az arám (a zsidók anyanyelve, később ez a héber) „Messiá”, Messiás szó megfelelője, amely szó eredeti jelentése: [olajjal] ’felkent’, király, másodlagos értelemben: „Megváltó”.

A vértanú a görög eredetű „martüsz, martürosz” (jelentése: ’tanú’) kifejezés magyar megfelelője, amelyet a latin is átvett „martyr”, illetve a vértanúság: „martyrium” alakban. A görög nyelvű Újszövetségi Szentírás (Újtestamentum) alapján alakult ki ez a fordítás.² A vértanú az életét is odaadja, hogy megvallja: Jézusban a Messiást tiszteljük.

Szent Adorján, a vértanú

Adorján (eredeti nevén Hadrianus) római katonatiszt volt, a pretoriánusok parancsnoka, aki császára parancsára üldözte a keresztényeket a IV. század elején, az ún. Diokleciánusz-féle üldözés idején. A „H” lekopott a név elejéről, ahogy az le szokott az újlatin nyelvekben, az olaszban, a franciában, a spanyolban stb. is. Hadrianus vagy Adrianus – magyarul Adorján – nem volt keresztény, azonban felesége, Natália igen, aki megtérítette őt. Adorján megvallotta ezt császára előtt is, ki nem a Nyugatrómai Birodalom császára, Diokleciánusz³ volt, akiről a leghevesebb és egyben utolsó nagy keresztényüldözés nyerte nevét, hanem a Kelet császára, Maximianusz.⁴ Az a fizikai tér, ahol ez történt – a Bizánc (Konstantinápoly, a mai Isztambul) szomszédságában lévő Nikomédia (törökül Izmit) kisvárosa – egy hosszú öböl végén található, amely egy stratégiai jól védhető kikötő a Márvány-tenger legkeletibb pontján.

1 Pontosabban a latin „christianus” szó ősfőmájából, a görög „christianosz” szóból származik, amely Krisztus-követő értelemben az ókori Antiochiából terjedt el (ma Latakia, Szíria kikötője).

2 Olaszul: martire, franciául: martyr; angolul: martyr, martyrdom; németül: Märtyrer, Blutzuge, Martyrium; lengyelül: (fonetikusan) męczennik; szlovákul (fonetikusan átírva) mčcsennik.

3 Caius Aurelius Valerius Diocletianus (244-311). Dalmáciában született, Salona, a mai Solin (Horvátország) városa környékén. Neve Diocles, ami görög eredetre utal. Nikomédia városában kiáltották ki császárnak, ekkor vette föl a latinosított Diocletianus nevet. Katonai és politikai okokból társ-császárokat vett maga mellé, így barátját, Maximianust is. Ezzel megteremtette a Római Birodalom második nagy korszakának előfeltételeit, a dominátus vagy tetrarchia korszakát. Reformjai segítségével a Nyugatrómai Birodalom még további kétszáz éven át fennállt, és megteremtette a Bizánci Birodalom létrejöttének alapjait, amely további ezer évig létezett. A keresztényüldözés 303-313. között tartott. Diokletianus Spalatumban, a mai Splitben (Horvátország) halt meg.

4 Marcus Aurelius Valerius Maximianus (250-310). Pannónia tartományban, Sirmium (Szévaszentdemeter, Srmska Mitrovica) közelében született. Császár (előbb caesar 285-ben), augusztus 286-305., majd 306-308. között, végül 310-ben. Fővárosa Augusta Trevirorumban (mai Trier, Németország) volt, de katonaként idejét a germánok ellen, majd a mőrok ellen stb., csatatéren töltötte. Győzelmeiért számos címet kapott, így: Germanicus Maximus V, majd Sarmaticus Maximus III, Armeniacus Maximus, Medicus Maximus, Adiabenicus Maximus, Persicus Maximus II, végül Carpicus Maximus, illetve Britannicus Maximus.

Adorján a hagyomány szerint 278 körül született, és 306. március 4-én, 28 évesen lett vértanú.

Feladata az volt, hogy őriznie kellett a halálra ítélt keresztényeket, akik örömeiket zengtek kivégzésük előtt. Adorján figyelte erre, és az ő példájuk nyomán lett figyelmes az evangéliumra. A legenda szerint, amikor faggatni kezdte őket és meg akarta tudni, milyen jutalmat várnak Istentől, Szent Pál Első Korintusi leveléből vett idézettel válaszoltak: *„Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szívbe föl nem hatolt, amiket Isten azoknak készített, akik őt szeretik.”* Ezt hallva ő is megtért, így őt is bebörtönözték és végtagjai levágására ítélték.

Adorján tisztelete korán elterjedt (és jobban, mint feleségéé, Natáliáé). Élete példája – hogy fiatalságát és földi jövőjét odaadta Krisztusért, Szent Ágnessel, Szent Ágotával és számos más keresztény vértanúval együtt – inspirálta az utókort.

Szent Adorján vértanúhalála

A konfliktus a császárral azért bontakozott ki, mert az úgy követelte meg hatalmának elismerését, hogy áldozni kellett személye vagy az őt jelképező szobor előtt. Ebben a korban már ismeretesek voltak a – latin szóval – „lapszik”-nak⁵ nevezett hitehagyók. A lapszik látszólag megtették ugyan, amit megkívánt tőlük az államhatalom képviselője, de lelkükben ellenálltak. Elfogadták uralkodójuknak, de nem istenüknek, és áldoztak neki, amikor erre kényszerítették őket, bár ezt nem meggyőződésből tették. A császár és környezete azonban feltétlen elfogadást, hitvallást kívánt meg, és ennek álltak ellen azok a keresztények, akik hűek maradtak hitükhöz. Ez volt az első ellenállás, melynek során egy olyan lelki megkülönböztetést alkalmaztak, úgy differenciálták a császár földi és lelki illetékességét, ahogy mindaddig ismeretlen volt az ókorban. Az állam és az egyház harca volt ez, és a kereszténység – igen sok véráldozattal – sikeresen vívta meg. Krisztus szavai voltak az irányadók: *„Adjátok meg a császárnak azt, ami a császáré és Istennek, ami az Istené!”*. Ezt abban az összefüggésben mondta, hogy szabad adót fizetni a császárnak, hogy földi hatalmát gyakorolni tudja (így pl. meg tudjon védeni az ellenségtől). Az, hogy istenként tiszteljék a császárt – amit a császár nem abban az értelemben gondolt el, mint a keresztények, tehát nem tartotta magát másnak, mint a földi teljhatalom tulajdonosának, akitől minden jog és minden hatalom „források” –, elképzelhetetlen volt a keresztények számára.

A vértanúkat kezdettől fogva nagy tisztelet övezte, mert életük árán is állhatatosan kitartottak az egy igaz Isten megvallása mellett.

5 A „lapsus” latin szó többes száma. Jelentése: „megbotló, tévedő”.

Szent Adorján tisztelete Pannóniában

Pribina, akit a szlávok szlávnak, a szlovákok szlováknak, a magyar történetírás vagy szlávnak vagy avarnak tart, a bajorok jóvoltából hűbérúrként uralkodott Blatnohrad székhelyen, ahol a salzburgi érsekséggel együtt ambiciózus módon építkezett. 850-ben szentelték fel azt a templomot, ahol a források szerint Szent Adorján testereklyéje is volt.⁶ Miért éppen őt választotta védőszentül? Erről bizonyosságunk nincs. Feltételezhető, hogy a római ereklye hozzájárult, hiszen arra szükség volt egy templom felszentelésékor, és az is valószínű, hogy a Karolingok Rómában ismerkedtek meg katonaszentjükkel, akinek segítségéért folyamodtak, amikor hadra keltek. Így lehetett ez az avarok elleni hadjáratok idején is, győzelmüket pedig az ő tiszteletére épített templommal hálálták meg.

Szent Adorján nevének legtöbb okleveles előfordulása a zalavári bencés apátsággal kapcsolatos. E helyen nem sorolom fel a latin nyelvű előfordulásokat, csak megjegyzem, hogy 1019 és 1431. között több mint tíz oklevélben maradt fent megnevezése.⁷ A zalavári zárándokhely a középkorban nyugaton is ismert volt, erre utalnak a legújabb kutatások.⁸ Magyarországon a zalavári bencés apátság terjesztette kultuszát, így jutott el tisztelete annak két birtokára, az 1024-ben kiállított ősi oklevél (átírat) által is említett nyert Mártélyra (Szentadorjánmártély)⁹ és Lipeszentadorjánra.¹⁰ Szentünk nevét őrzi a Bihar¹¹ és a Körös megyei¹² Szentadorján is. Helynévvé nem vált templomai: Marót, Kismarót (Somogy megye, 1429), Söjtör (Zala megye, 1356).¹³ Tiszteletét jelzi, hogy az Érsekújvári¹⁴ és a Nádor-kódexben¹⁵ is olvashatunk Szent Adorján vértanúságáról.

6 „S. Adriani martyris corpus requiescit in abbacia Mosaburch” [Szent Adorján vértanú teste nyugszik Mosaburg apátságban]. A testereklye nem jelenti feltétlenül az egész testet, hanem annak egy részét. A kor felfogása szerint, a vértanúk ereklyéi az egész megdicsőült testet jelentették, és mint a szent vértanú jelenlétének biztosítékát, nagy tisztelettel vették körül. Az ereklyetisztelet ősi szokás, a felvilágosodás és a racionalizmus máig nem tudta kiküszöbölni.

7 Mező A. (2003) p. 31.

8 Bácsatyai D. (2017)

9 Mártély, értsd: mártír, vértanú. Mező András (2003) p. 31.

10 A XIV-XV. században a latinból magyarrá vált Adorgyán, Szentérgyán, Zenthvdrian és Zenthadoryan előfordulással is. Lásd Mező András (2003) p. 31. – A török korban elpusztult templomát 1936-ban építették fel újra.

11 Bakonszeg körül, első okleveles említése: 1329/1437. Mező András (2003) p. 31. Zenthadoryan előfordulással is.

12 Klostár része, Oderjan néven is említik. Okleveles előfordulása: 1334, 1495, 1501. Zenth Adrian, Oderyanoych előfordulással is. Lásd: Mező András (2003) p. 31.

13 Mező A. (2003) p. 31.

14 Az Érsekújvári kódex az egyik legterjedelmesebb régi nyelvemlékünk a XVI. század elejéről, mely a Nyulak szigetén keletkezett. A török elől menekítve a kódex előbb Nagyszombatra került (1652), majd az érsekújvári ferencesekhez (1782 után, itt fedezte fel Czech János 1833-ban), ezt követően pedig 1851-ben a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárába. A Nyelvemléktár IX. és X. kötetében jelent meg. Modern hasonmás kiadása: (2013).

15 A Nádor-kódex 1508-ban keletkezett, első kiadója Toldy Ferenc (1857), a Nyelvemléktár XV. kötetében jelent meg újra 1908-ban. Modern hasonmás kiadása: (1994).

Szent Adorján tiszteletének aktualitása

A Bizánc melletti Nikomédia őrizte testének maradványait, amelyek közül kiemelkedett a Bizáncban nagy köztiszteletnek örvendő kar-ereklyéjének sorsa, amit felesége, Natália mentett meg. Az ereklye később a pápák óhajára Rómába került, s ott a Forum Romanumon, az ősi római birodalmi központban, a Capitolium közelében kiemelt tiszteletet nyert, mert a szenátus épületét, a „Curia”-t 630 körül I. Honorius pápa neki szentelte, amikor átalakította templommá.

Adorján tehát a pápaság kiemelt vértanúja lett, akinek tisztelete immár az ősi pogány Róma központjából terjedt szét.

A pannóniai – a Keszthely melletti ősi keresztény központ – Mosaburg-Zalavár Szent Adorján-temploma nem menekült meg a pusztulástól, amely Pannónia érseki székhelyeként, keresztény központjaként épült ki a IX. században.

Úgy tűnik tehát, hogy a szentek tisztelete nehezen bírja ki az idők próbáját, mert maguk az emberek, maguk a népek – amelyek körében a tisztelet él – változnak meg. Ennek ellenére, ahogy a történelmi emlékezet őrzi a szent helyek fontosságát, úgy Szent Adorján tisztelete is újra és újra visszanyeri aktualitását, meglehet, új tartalommal megtöltve. Így például Mosaburg-Zalavár – amely szlávul Blatnohrad¹⁶ – a szlávok számára vált szent hellyé. Egyrészt azért, mert itt éltek egy esztendeig a szlávok apostolai, Szent Cirill és Metód, továbbá mert az általuk képviselt szláv nyelvű liturgiát az ő és fejedelmeik – Pribina, majd Kocel – kérésére, az Adorján nevet viselő II. Hadrianus pápa engedélyezte. Minden szláv nép, így az ortodox hagyományú orosz, ukrán, fehérorosz, bolgár és szerb, továbbá minden nyugati kereszténységre térő szláv nép, így a horvátok, szlovénok, csehek, lengyelek és szlovákok is emlékeznek Szent Adorjánra, egyszerűen azért, mert az ő blatnohradi temploma fontos szerepet töltött be nyelvük és kultúrájuk kialakulásában. Ezt demonstrálják a Zalavári Emlékpark¹⁷ újabban felállított emlékművei is.

Szent Adorján mosaburgi templomának sorsa

Az a templom, amely Szőke Béla Miklós, régész véleménye szerint vetekedett a németországi Paderborn korabeli templomával, s amelyet a salzburgi érsekség püspöki székhelynek szánt, a honfoglalás korában elpusztult. Lehet, hogy a pozsonyi csata idején, 907-ben, mert említett régész véleménye szerint ez a csata nem Pozsonyban

¹⁶ Ugyanannak a helynek három neve van, ezeket felváltva használom írásomban, attól függően, melyik összefüggésben szerepelnek.

¹⁷ Internetes elérhetőség: <http://www.zalavarpark.hu>

volt, hanem Mosaburg-Zalaváron.¹⁸ Ha nem akkor, és ha nem is hadicselekmények közepette pusztult el, egy templom, egy épület, ha nem használják, néhány évtized alatt magától is összeomlik és romokká válik. Ilyen állapotban találta meg azt Szent István kora, felhasználta köveit, és felépítette a romok tőszomszédságában – tehát a Zalavári Emlékpark déli, partvidéki, ma erdősített részén – a vármegye fallal védett központját, valamint azon belül – 1019-ben, Petrus apát számára, az ősi Szűz Mária-templom helyén – az új Szent Adorján-templomot, amely 1024-ben (új királyi oklevéllel) újabb privilégiumokat kapott. Így alakult ki a bencés monostor, amely a török kor háborúi¹⁹ és a megnövekedett vízszint hatására sajnos elpusztult.

A honfoglalás úgynevezett száraz periódusban történt, amikor csökkent a csapadék és emiatt kevesebb fű termett, ezért a legeltető nomád és félnomád népeknek nagyobb területre volt szükségük. A száraz elmúltával vízbő periódus érkezett, amelyben a Balaton vízszintje is több méterrel magasabb volt,²⁰ és az ősi Mosaburg-Zalavár területe is elmoszarasodott.

Ezért a XVIII. század elején a göttweigi bencések – akik Pannonhalmától átvették a fegyverválság terheit – nem tudták ugyanott felépíteni kolostorukat. Így – száraz helyet keresve – onnan kb. 7 kilométerre, Zalaapátiban találtak megfelelő elhelyezést. Ez a monostor az eredeti Szent Őrőangyalok plébániatemplom mellett épült fel, amely azonban 1774-ben tűzvész áldozata lett. Újbóli felépítéskor nyerte el a régi patrocínium mellett az újat, az apátságét: Szent Adorján vértanúét.²¹

Mint látjuk, a történelem és a földrajzi adottságok nem kedveztek annak, hogy a Pannónia székhelyének szánt helyen megmaradjon a Szent Adorján-templom, de a tisztelet továbbra is fennállt. Dacolva a mostoha időekkel, az eredeti közvetlen szomszédságában – de védhetőbb helyen – épült újjá a templom a XI. században (másfélszáz évvel később), majd pedig a XVIII. században, a víz elől menekülve, száraz domboldalon.

18 Érvei első látásra meglehetősen meglepetést keltve, látva a nagy érdeklődést az ezer éven át elhallgatott és az elmúlt évtizedben fölfedezett fontos esemény iránt, de alapos tanulmányozás után meggyőzőek. Lásd: Szőke B. M. (2019).

19 A még mindig védhető erődöt a kanizsai várkapitány 1702-ben, a bécsi haditanács parancsára robbantotta fel, ezt követően romokká és zsványtanyává vált. Megmaradt faragott köveit máshova építették be, egyes köveit eladták, és Zala vármegye útjait építették ki belőle. Később homokbánya volt. Ezért a régészek a mai napig csak törmelékét találják a helyén, az egykori Kolon (Zala) vármegye székhelyén.

20 Ebben a vizes korban Tihany félszigete szigetté vált, délen pedig Somogyvár a Balaton partján terült el. Lásd: Bendefy L. (1968); Továbbá: Bendefy L., V. Nagy I. (1969).

21 A Zalavári Bencés Apátság történetére vonatkozóan még mindig a legrészletesebb: Füssy T., Erdélyi L. (2019). Lásd különösen a kezdetekre: Mosaburg - Zalavár fejezetei. m. 7-23. (Ebből különnyomat is készült 2020-ban.) – 1950-ben, a szerzetesrendek feloszlásakor, a bencéseknek el kellett hagyniuk a Zalavári Apátságot Zalaapátiban, templomuk plébániatemplomként működik tovább, az épületben pedig szociális otthon kapott elhelyezést.

Szent Adorján azóta is őrködik a népén, sőt, a régészek kitartó, több évtizedes munkáját megkoronázva, előkerültek az ősi templom alapjai is, amelyeket ma az emlékparkban jól látható módon megtalálunk.

Szent Adorján, a példakép

Szent Adorján korai tiszteletének egyik bizonyítéka az a körülmény, hogy egyes források szerint négy, más források szerint több mint tizenöt szentet ismerünk Adorján néven. Az Adorján nevére keresztelt személyek között számos szentként tisztelt van, akiket nehéz listába venni.²² Tiszteletére bizonyíték még, hogy hat pápa vette fel az ő nevét: I. Hadrianus (772-795);²³ II. Hadrianus (867-872), aki engedélyezte a szláv nyelvű liturgiát; III. Hadrianus (884-885); az angol IV. Adorján (1154-1169); az egy hónapig uralkodó, idős, genovai V. Adorján (1276); végül az utrechti (holland) VI. Adorján (1522-1523).

Védőszentként választották a veterán katonák, a fegyverkereskedők, a hentesek, a kovácsok és a fegyveres őrök. Észak-Európában a legfontosabb katonaszent volt Szent György mellett. Tisztelete a XII. századtól általános volt Észak-Franciaországban és Flandriában, ahol a hirtelen halál, majd a késő középkorban a pestis elleni védőszentek egyikévé is választották.²⁴

Mindezek és más körülmények is arra utalnak, hogy Szent Hadrianus/Adorján tisztelete az első több mint ezer esztendőn át töretlen volt.

Szent Adorján ünnepe (emléknapja): szeptember 8.

Ősi emlékünnap március 4-én a vértanúság, a mennyei születés napja. Rómában kezdődött el a translatio, az átvitel, értsd: a Bizáncból (Konstantinápolyból) Rómába való ünnepélyes átvitel és a beérkezés napjának ünneplése, szeptember 8-án. Ez a dátum terjedt el Rómából a nyugati keresztény világban, így a Karoling Birodalomban is, amely egyben – lévén Adorján katonaszent – az őszi hadravezetés kezdete is, ami a Szent Adorján tiszteletére mondott istentiszteletet követte. Ugyanez a dátuma Boldog Gizella királynő fivére, Szent Henrik, német-római császár őszi hadravezetésének is, aki a csatában segítségül hívta Hadriánt, és mint katonaszentet tisztelte.²⁵ Ily módon ünnepe hazánkban kezdetektől fogva szeptember 8-a, amely egybeesik Mária születése

22 Tóth E. (1999)

23 Ő volt az, aki szentünk római templomát restauráltatta és bővítette. A templom ily módon diakónia székhelye, továbbá diakónus-bíborosi címtemplom lett.

24 További, pestistől védő szentek: Szűz Mária, Szent Rókus, Szent Sebestyén, Szent Antal remete (†356 Egyiptomban). – Nagy Szent Antal volt a neve annak a holland hajónak, amely 1720-ban Marseille-be hozta a pestist. – Az ősi remete-szent számos más baj esetén is segített) és Sarutlan János, ferences, breton néven Yann Divoutou, más néven Santig Du vagy Santik Du ('kis fekete szent').

25 Tóth E. (1999) p. 30.

napjával, az ún. Kisasszony napjával. Ez is olyan körülmény, amely nehezítette Szent Adorján tiszteletének terjedését.

Szent Adorján vértanú tiszteletének jelentősége

Szent Adorján tisztelete megismertet bennünket az ókeresztény kor vértanúinak történetével, a Római Birodalom eseményeinek egy részével és bekapcsolja a magyarságot az egyetemes európai kultúrába.

Felhasznált irodalom

- Bácsatyai Dániel (2017): „Ecclesia, que in Ungarorum gente constructa”. Egy Kárpát-medencei zárándokhely a 10. századi reichenauai hagiográfiai irodalomban, in: Hadak útján XXIV. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája Esztergom 2014. november 4–6. Főszerk. Türk Attila. Budapest-Esztergom. p. 253-265. (Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia – Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok).
- Bendefy László (1968): A Balaton vízszintjének változásai a neolitikumtól napjainkig, in: Hidrológiai Közöny 48. évf. 6. szám, p. 257-263.
- Bendefy László – V. Nagy Imre (1969): A Balaton évszázados partvonalváltozásai, Műszaki Kiadó, Budapest. 215 lap.
- Botos Katalin (2016): Arnold J. Toynbee, in: Valóság 59. évf. 3. szám, p. 71-78.
- Demeczky Jenő: Toynbee: Tanulmány a történelemről. Online: <http://bocs.hu/eletharm/ev/ev02128.htm>
- Érsekújvári kódex, 1529–1531. Szerk. Haader Lea (2013), DVD-melléklettel. Tinta Könyvkiadó – MTA Nyelvtudományi Intézet Nyelvtörténeti Osztály – MTA-OSZK Res Libraria Hungariae / Fragmenta Codicum Kutatócsoport. (Régi magyar kódexek 32).
- Füssy Tamás – Erdélyi László (2019): A zalavári apátság története a legrégibb időktől fogva napjainkig, Budapest 1902. Utánnnyomás: Zalaapáti 2019. 731 lap. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, VII.)
- Mező András (2003): Patrocíniumok a középkori Magyarországon, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest. 31. (METEM Könyvek 40.)
- Nádor kódex 1508. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata. Közzéteszi és a jegyzeteket írta: Pusztai István, bev. Madas Edit (1994). Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. (Régi magyar kódexek 16).
- Picon, Gaetan (1967): Korunk szellemi körképe, Washington, Occidental Press. p. 201-208.
- Somorjai Ádám OSB: Cirill, Metód és István király: Slavorum – et Hungarorum – Apostoli (1988), in: Vigilia 53. évf. 10. szám, p. 758-762.
- Somorjai Ádám OSB (1989): Zanedbané hladiská, in: Slovenské hlasy z Rima (Róma) 4. szám, 3-7.
- Somorjai Ádám OSB (2012): Cirill, Metód és István király: Slavorum – et Hungarorum – Apostoli, in: Szent Cirill, Szent Metód – Szent István. Szerk. Sztakovics Erika (Szomszédok – Barátok – Testvérek II.) Szeged. p. 15-23. – Cyril, Metod, král Stefan: Slavorum – et Hungarorum – Apostoli, in: Svätý Cyril (Konstantín), Svätý Metod – Svätý Stefan (Susedia Priatelja Bratia, II.), Szeged. p. 15-23. [sic!]
- Somorjai Ádám OSB (2015): A szuverenitás legitimálása régen és ma. Konstantini adomány, szilveszteri adomány, Mindszenty József közjogi méltósága. Töprengés magyar sorskérdésekről, in: VERITAS Évkönyv 2014, Budapest. p. 315-332. Interneten https://epa.oszk.hu/02300/02308/00001/pdf/EPA02308_veritas-evkonyv%202014_315-332.pdf (Letöltés: 2021. január 1-jén).
- Spengler, Oswald (1918, 1922): Untergang des Abendlandes. I. Wien, II. München.
- Spengler, Oswald (2011): A Nyugat alkonya: a világtörténelem morfológiájának körvonalai, Budapest.
- Szöke Béla Miklós (2019): A Karoling-kor Pannóniában. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet – Magyar Nemzeti Múzeum – Martin Opitz Kiadó, Budapest. 535 lap. (Mosaburg-Zalavár, I. kötet. Szerk. Ritoók Ágnes és Szöke Béla Miklós.)
- Toynbee, Arnold J. (1934–1961): A Study of History, I-XII.
- Toynbee, Arnold (1994): Tanulmány a történelemről. Vázlat, ford. Somorjai Ádám, Pannonhalma, 63 lap.
- Tóth Endre (1999): Szent Adorján és Zalavár, in: Századok 133. évf. 1. szám, p. 3-40.

ISMÉT ELNYERTE „AZ ÉV HONLAPJA” DÍJAT A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Ismét díjat nyert a büntetés-végrehajtási szervezet „Az Év Honlapja” pályázaton, 2018 után másodszor. Dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka vette át az elismerésért járó díjat Varga Istvántól, a Marketing Szövetség elnökségi tagjától, a díj alapítójától.

A 2020 márciusában indult www.gyereahuvosre.hu weboldal átfogó képet ad a büntetés-végrehajtásnál betölthető beosztásokról, emellett kisfilmekkel, karriertörténetekkel és plakátokkal tájékoztatja az érdeklődőket, így teszi könnyebbé a jelentkezést a szabad pozíciókra, melyek az országos álláskereső alkalmazás segítségével szolgálati hely és beosztás szerint böngészhetők.

A honlapon videók, fotók és 360 fokos panorámaképek segítik megismerni a személyi állomány által végzett áldozatos munkát.

Ára: 750 Ft